

ΕΚΠ

2161⁷²

ΕΚΠ

2161₂

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

Εμδ. 2161²²

ΒΙΟΙ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ (2)

ΤΗΣ

ΡΩΜΗΣ, ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΟΥΛΕΥΣΑΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Β' ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΡΗ (1)

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

ΕΓΚΡΙΘΕΝΤΕΣ ΕΝ ΤΩ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ „ΒΡΑ΄ ΝΟΜΟΝ

35
1
K

—•••••—
K

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Εκδοτής Γεωργιος Καζανης

Εκ του τυπογραφείου της Εστίας

1894

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ
2160

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Γεώργιον Τσαγοῦν

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τοὺς νόμους ΑΜΒ' τῆς 22 Ἰουνίου 1882, ΑΧΙ' τῆς 20 Δεκεμβρίου 1887 καὶ ΒΡΑ' τῆς 14 Ἰανουαρίου 1893, τὰ σχετικὰ Βασιλικά Διατάγματα περὶ διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ στοιχειώδους ἐκπαίδευσως καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς οἰκείας ἐπιτροπείας, δηλοῦμεν ὑμῖν, ὅτι ἐγκρίνομεν τοὺς εἰς τὸν διαγωνισμόν ὑποβληθέντας «Βίους ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης, τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ δουλεύσαντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους», ἵνα ἐκδοθῶσιν ἐπὶ ἑν σχολικῶν ἔτος, ἤτοι τὸ προσεχὲς 1894—1895 ὡς μόνον διδακτικῶν βιβλίων διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς δευτέρας τάξεως τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, δημοσίων, δημοσυντηρητῶν καὶ ἰδιωτικῶν. Καλεῖσθε δὲ ὅπως ἐκτελέσητε τὰ ὑπὸ τῶν εἰρημένων νόμων καὶ Β. Διαταγμάτων ὑπαγορευόμενα καὶ τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας ἀναγεγραμμένας παρατηρήσεις.

Ὁ Υπουργός

Δ. Μ. ΚΑΛΛΙΦΡΟΝΑΣ

Ὁ Διεκπεραιωτῆς
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΖΑΝΖΗΣ
ΔΕΚΙΒΙΑΔΗΣ ΗΛΙΑΔΗΣ

1894

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΒΙΟΙ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΤΗΣ

ΡΩΜΗΣ, ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΟΥΛΕΥΣΑΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Β' ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΡΗ

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

ΕΓΚΡΙΘΕΝΤΕΣ ΕΝ ΤΩ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΡΑ' ΝΟΜΩΝ

1951/94
Κ. Ν. Π.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Εκδοτῆς Γεωργίου Κασδονῆς

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

1894

ΕΚΠΑΙΔ.

571 Μ.

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγ-
γραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ Βιβλιοπωλείου τῆς «Ἐστίας».

Λοζουδ

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἐστίας 1894 — 565

ΒΙΟΙ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

1. Ρωμύλος.

Κατὰ τὴν μυθικὴν παράδοσιν ὁ βασιλεὺς τοῦ Λατίου Πρόκας ἐγέννησε δύο υἱούς, τὸν Νουμίτορα καὶ τὸν Ἀμοῦλιον, ὅστις ἀφάρπασας τὸν θρόνον καὶ ἐξορίσας τὸν ἀδελφόν του, κατέλαβε τὴν ἀρχήν, καὶ τὸν μὲν υἱὸν αὐτοῦ ἐφόνευσε, τὴν δὲ θυγατέρα του Ρέαυ Σιλβίαν, διὰ νὰ διαμείνη αὐτὴ ἄγαμος καὶ στερήσῃ ἐντελῶς ἀπογόνων τὸν ἀδελφόν του, συγκατέλεξε μεταξὺ τῶν Ἑστιάδων. Ἄλλ' ἡ Σιλβία μεταβάσα ἡμέραν τινα εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ἱεροῦ ἄλσους νὰ λάβῃ ὕδωρ, συνέλαβε μετὰ τοῦ θεοῦ Ἄρεως καὶ ἔτεκε δίδυμα τέκνα. Τότε ὁ Ἀμοῦλιος διέταξε κατὰ τὸν περὶ Ἑστιάδων νόμον τὴν μὲν Σιλβίαν νὰ φονεύσῃ, τὰ δὲ τέκνα νὰ τὰ θέσωσιν ἐντὸς σκάφους καὶ νὰ τὰ ρίψῃσιν εἰς τὸν Τίβεριν. Ἀλλὰ τὰ παιδία παραδόξως διεσώθησαν ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ, λύκαινα δὲ προσερχομένη ἐθῆλαξεν αὐτά. Ταῦτα ἀνευρών μετ' ὀλίγον ποιμὴν τις τοῦ βασιλέως τὰ μετεκόμισεν εἰς τὸν οἶκόν του, καὶ τὸ μὲν τούτων ἐπωνόμασαν Ρωμύλον, τὸ δὲ ἄλλο Ρῶμον. Οἱ δίδυμοι οὗτοι ἀδελφοὶ ἠλικιωθέντες ὑπερεῖχον πάντων τῶν ἡμελικῶν κατὰ τὴν σωματικὴν ρώμην καὶ κατὰ τὴν ἀνδρείαν, μαθόντες δὲ κατὰ σύμπτωσιν τὴν καταγωγὴν των, τὸν μὲν Ἀμοῦλιον ἐφόνευσαν, τὸν δὲ πάππων Νουμίτορα ἀνέβιβασαν πάλιν εἰς τὸν θρόνον καὶ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὴν ἀδειαν νὰ κτίσωσιν ἰδίαν πόλιν εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως, ὅπου εἶχον διασωθῆ. Ἐπελθούσης δὲ φιλονεικίας μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν περὶ τοῦ τόπου τῆς ἰδρύσεως καὶ τῆς ἐπωνυμίας αὐτῆς, ἀπεφάσισαν νὰ φέρωσιν τὴν κρίσιν εἰς τοὺς θεούς. Οἱ εἰωνοὶ ἠνύνησαν μᾶλλον τὸν Ρωμύλον καὶ αὐτὸς ἐθῆκε τὰ θε-

μέλια τῆς νέας πόλεως ἐπὶ τοῦ Παλατινοῦ λόφου, περιτείχισεν αὐτὴν καὶ ἐπωνόμασε *Ρώμην*. Ἐπειδὴ δὲ ὁ *Ρώμος* πρὸς περιφρόνησιν ὑπερπεδήσῃ τὸ τεῖχος δι' ἄλματος, ἐφρονεῖθη ὑπὸ τοῦ *Ρωμύλου* εἰπόντος: «Τοιοιτοτρόπως θὰ φρονεῖθῃ καὶ πᾶς ἄλλος, ὅστις ἤθελέ ποτε τολμήσῃ νὰ ὑπερπεδήσῃ αὐτό». Οὕτω δ' ὁ *Ρωμύλος* ἔμεινε μόνος βασιλεὺς τῆς *Ρώμης*. Θέλων δὲ νὰ ἐπαυξήσῃ τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄστυλον εἰς πάντα πρόσφυγα δι' ὅποιανδήποτε ἀφορμὴν. Καὶ ταχέως μὲν ἠύξησεν ὁ πληθυσμὸς τῆς νέας πόλεως, ἀλλ' οὐδεὶς ἐκ τῶν περίξ οἰκούντων λαῶν ἤθελε νὰ δώσῃ τὰς θυγατέρας του ὡς συζύγους εἰς ἀνθρώπους ἐγκληματίας καὶ ἀποζῶντας ἐκ τῆς ληστείας καὶ ἀρπαγῆς. Ὅθεν ὁ *Ρωμύλος* ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτύχῃ διὰ δόλου ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐκείνοι ἠρνοῦντο διὰ παρακλήσεων οἰκισθελῶς νὰ πράξωσι, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συστήσας πανηγυρικοὺς ἀγῶνας προσεκάλεσε πρὸς θεῶν αὐτῶν πάντας τοὺς περίξ οἰκούντας λαούς. Οὗτοι συνδράμον πολυάριθμοι μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων. Ἄλλ' ἐν ᾧ οὗτοι ἀνυπόπτως ἐθεῶντο τοὺς ἀγῶνας, αἴφνης ἐφώρμησαν οἱ ἀγωνιζόμενοι καὶ ἀφῆρπασαν τὰς θυγατέρας αὐτῶν καὶ ἔλαβον αὐτάς ὡς συζύγους. Ἔνεκα τούτου προέκυψε μακρὸς καὶ αἱματηρὸς πόλεμος, καθ' ὃν τελευταῖον ἐπελθόντες οἱ γενναῖοι *Σαβῖνοι* ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως αὐτῶν *Τίτου Τατίου* κατετρόπωσαν τοὺς *Ῥωμαίους* καὶ ἐξῆνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἀποσυρθῶσιν ἐντὸς τῶν τευχῶν τῆς πόλεως. Ἄλλὰ διὰ προδοσίας τῆς θυγατρὸς τοῦ φρουράρχου *Ταρπηίας* εἰσελθόντες διὰ νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν, ἐκυρίευσαν τὸν *Καπιτωλῖνον* λόφον. Συγκροτηθεῖσης δὲ μάχης εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ *Καπιτωλῖνου* καὶ *Παλατινοῦ* λόφου κειλάδα, εἰσώρμησαν αἴφνης ἐν τῷ μέσῳ τῶν διαμαχομένων ἀτημέλητοι καὶ λυσίκομοι αἱ ἀρπαγῆσαι θυγατέρες τῶν *Σαβῖνων* καὶ ἔπεισαν τοὺς διαμαχομένους διὰ δακρύων καὶ παρακλήσεων νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα. Ἐκτοτε οἱ δύο λαοὶ συμφιλιωθέντες ἀπετέλεσαν μίαν κοινὴν πολιτείαν ὑπ' ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς τῶν *Ρωμύλων* καὶ *Τίτου Τατίου*. Μετὰ πενταετίαν, ἀποθανόντος τοῦ *Τατίου*, ἀνεγνώρισαν καὶ οἱ *Σαβῖνοι* τὸν *Ρωμύλον* ὡς βασιλέα τῶν. Μετὰ 37 δ' ἐτῶν βασιλείαν ἀπέθανε καὶ ὁ *Ρωμύλος*, ὅτε ἐπεθεώρει τὸν στρατὸν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως,

Φιλοσοφηθείς, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν, οἵτινες διέδωκαν, ὅτι ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὁ δὲ ἀμαθὴς λαὸς ἐπίστευσεν εἰς τὴν διάδοσιν καὶ συγκατέλεξε καὶ τὸν Ρωμύλον μεταξύ τῶν θεῶν.

2. Νουμᾶς Πομπήλιος (715-672).

Ὁ ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Σαβίνων Νουμᾶς Πομπήλιος διεκρίνετο διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ δικαιοσύνην καὶ θεοσεβείαν, καὶ διὰ σοφῶν του διατάξεων ἐφρόντισε νὰ μαλαξῇ τὸν ἄγριον καὶ φιλοπόλεμον χαρακτῆρα τῶν ὑπηκόων του. Ἡ θεσμοθεσία τοῦ Νουμᾶ ἔφερε μᾶλλον θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, καὶ διὰ τὴν ἄκραν αὐτῆς τελειότητα ἐπίστευετο ὅτι ὁ Νουμᾶς συνέταξεν αὐτὴν κατ' ἐμπνευσιν τῆς νύμφης Ἡγερίας. Ἐν πρώτοις ὁ Νουμᾶς διέταξε τὰ κατὰ τὴν θείαν λατρείαν, διαίρέσας τοὺς ἱερεῖς εἰς 8 τάξεις καὶ ὀρίσας τὰ καθήκοντα ἐκάστης αὐτῶν. Ἐπειτα ἐμερίμνησεν ὑπὲρ τῆς γεωργίας, τοὺς μὲν δημοσίους ἀγροὺς διανείμας εἰς τοὺς πένητας, τὴν δ' ὅλην ἐπιπράτειαν διαίρέσας εἰς τμήματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων διώρισεν ἔφορον, ἵνα ἐπαγρυπνῇ καὶ βραβεύῃ τὴν φιλεργίαν ἐκάστου. Τὰς δὲ ἰδιοκτησίας ἐξησφάλισε διὰ συνόρων, τὰ ὁποῖα ἔθηκεν ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰδίου θεοῦ, καλουμένου *Τέρμωνος ἢ Ὀρίου Διὸς*, Χάριν δὲ τῆς συναλλαγῆς ἀνίδρυσε καὶ καὶν *Πίσταωσ*. Μετερρύθμισε δὲ καὶ τὸ ἡμερολόγιον διαίρέσας τὸ ἔτος εἰς 12 σεληνιακοὺς μῆνας ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε 10. Ἐκάστης δ' ἐπισήμου πράξεως προηγίτο καὶ θρησκευτικὴ τις τελετὴ ἢ θυσία. Αὐστηρότατοι δὲ ἦσαν καὶ οἱ νόμοι αὐτοῦ περὶ ἀγνότητος τῶν γυναικῶν καὶ παρθένων, διὸ καὶ ὡς μοναδικὸν παράδειγμα ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ὅτι μετὰ 500 ἑνιαυτοὺς ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ἐγένετο τὸ πρῶτον διαζύγιον. Ἀνήγειρε δὲ προσέτι καὶ καὶν πρὸς τιμὴν τοῦ *Ἰαννοῦ*, θεοῦ ἔχοντος δύο πρόσωπα, ὡσανεὶ γινώσκοντος τὸ τε παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον. Ὁ καὶς οὗτος ἐκλείετο μὲν ἐν καιρῶ εἰρήνης, διετελεῖ δὲ ἀνεωγμένος ἐν καιρῶ πολέμου. Καθ' ὅλον δὲ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς αὐτοῦ βασιλείας ὁ καὶς διετελεσε κεκλεισμένος. Ὁ Νουμᾶς θεωρεῖται ἐφάμιλλος τῶν ἀρχαίων νομοθετῶν καὶ ἀρίστα τοῦ νομοθέτου τῆς Σπάρτης Λυκούργου.

3. Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ προεδβύτερος (616-578).

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Λεύκιος Ταρκύνιος ἦτο υἱὸς τοῦ ἐκ Κορίνθου Ἑλλήνου Δημαράτου, ὅστις μετώκησεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Τυρρηνίας Ταρκυνίους, ἐκ τῆς ὁποίας οὗτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἐπεκλήθη Ταρκύνιος. Ἐντεῦθεν ὁ Ταρκύνιος μετώκησεν εἰς Ρώμην, καὶ τάχιστα διεκρίθη διὰ τὴν φρόνησίν του καὶ διὰ τὴν κατὰ τοὺς πολέμους ἀνδρείαν του. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἄγκου Μαρκίου, ὁ λαὸς ἀνεδείχεν αὐτὸν βασιλεῖα ἀντὶ τῶν υἱῶν τοῦ ἀποθανόντος. Ὁ Ταρκύνιος ἀνεδείχθη καθ' ὅλα ἄξιος τῆς ἐκλογῆς, κατεπολέμησε τοὺς Λατίνους, Ἐτρούσκους καὶ Σαθίνους, καὶ διὰ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου πλουσιωτάτων λαφύρων διεκόσμησε τὴν πόλιν δι' ἔργων λαμπρῶν καὶ ὠφελίμων. Κατεσκεύασε τὴν μεγάλην ἀγορὰν καὶ τὰς μεγάλας ὑπόνομους, διὰ τῶν ὁποίων διαχετεύοντο τὰ ἐν τῇ πόλει λιμνάζοντα ὕδατα εἰς τὸν Τίβεριν ποταμόν. Προσέτι κατεσκεύασε καὶ τὸν μέγιστον ἵππόδρομον, ὅστις ἔχων σχῆμα ἀμφιθεάτρου ἠδύνατο νὰ συμπεριλάβῃ 150-200 χιλιάδας θεατῶν. Ὁ Ταρκύνιος βασιλεύσας ἐπὶ 38 ἔτη ἐδολοφονήθη ὑπὸ δύο ἀνδρῶν ἀποσταλέντων πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ἄγκου Μαρκίου. Οἱ δολοφόνοι προσποιηθέντες ἐξω τῶν ἀνακτόρων φιλονεικίαν ἤχθησαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ὁ βασιλεὺς ἤκροατο τοῦ ἐνὸς τούτων, ὁ ἕτερος εὐρῶν εὐκαιρίαν ἐκτύπησεν αἵφνης τὸν Ταρκύνιον καὶ ἐφόνευσεν αὐτόν.

4. Σέρβιος Τύλλιος (578-534).

Τὰ περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ νεανικῆς ἡλικίας τοῦ Σερβίου Τυλλίου ἐκτίθενται ἐπὶ τὸ μυθικώτερον ὑπὸ τῆς παραδόσεως. Οὗτος λέγει ἡ παράδοσις, ὅτι κατήγετο ἐξ ἐπισήμου γένους. Ὅτε δ' ἡ πατρὶς του ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ὁ μὲν πατὴρ του ἐφονεύθη, ἡ δὲ μήτηρ του αἰχμαλωτισθεῖσα ἤχθη ὡς δούλη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ταρκυνίου, ὅπου ἔτεκεν υἱόν, ὅστις ἐπωνομάσθη Σέρβιος, (ὅπερ κατὰ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν σημαίνει δούλος) ἐπειδὴ ἐγεννήθη δούλος. Κοιμωμένου δὲ ποτε τοῦ παιδίου ἀνέλαμψε λαμπροτάτη φλόξ ἐκ τῆς κεφαλῆς του, ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Ταρκυνίου ἰδοῦσα τὸ

θαῦμα, ἐξήγησεν αὐτὸ ὡς σημεῖον θεῖον τῆς μελλούσης δόξης καὶ λαμπρότητος αὐτοῦ, καὶ διέταξε νὰ ἀνατραφῇ βασιλικῶς. Ταχέως διεκρίθη ὁ Τύλλιος πάντων τῶν ὁμηλικῶν ὑπερέχων αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ εὐφυΐαν. Νέος ἔτι ὢν δις ἔλαβε τὰ ἀριστεῖα ἐν πολέμῳ, εἰκοσαέτης ἐγένετο στρατηγὸς καὶ διέπρεψεν ὡς τοιοῦτος εἰς τὸν κατὰ τῶν Τυρρηνῶν πόλεμον, ἐξαναγκάσας αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἡγεμονείαν τῶν Ῥωμαίων. Ὁ δὲ Ταρκύνιος ἐκτιμήσας τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ μεγαλοφυΐαν, τὸν ἔκαμε γαμβρὸν εἰς τὴν θυγατέρα του, ἡ δὲ σύζυγός του Τανακύλλα μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ταρκυνίου διεκήρυξεν εἰς τὸ ἔξωθεν τῶν ἀνακτόρων συναθροισθὲν πλῆθος, ὅτι ὁ Ταρκύνιος δὲν ἀπέθανεν, ἀλλὰ κεῖται κληνῆρης ἐκ τῶν πληγῶν του, τὴν δὲ διοίκησιν μέχρι τῆς ἐντελοῦς θεραπείας αὐτοῦ ἀνέθηκεν εἰς τὸν γαμβρὸν του Τύλλιον. Ὁ δόλος ἐπέτυχεν, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Ἄγκου Μαρκίου ἔφυγον. Ὅτε δ' ἐγνώσθη ὁ θάνατος τοῦ Ταρκυνίου, ὁ λαὸς ἀνεκήρυξε τὸν Σέρβιον Τύλλιον ὡς διάδοχόν του, ἡ δὲ σύγκλητος ἀπεδέχθη τὰ γενόμενα ἄνευ ἀντιρρήσεως. Ὁ Τύλλιος ἔκαμε πολλὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ πολίτευμα, καὶ κατὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ κατ' ἐξοχὴν ἰδρυτὴς τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τῶν Ῥωμαίων. Ἐκτιμῶν δ' ὡς φαίνεται καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐν Ἑλλάδι Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, συνέδεσε συμμαχίαν μετὰ τῶν 36 λατινικῶν πόλεων καὶ ἀνίδρυσεν ἀπὸ κοινουῦ ἔρανου ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου καὶ ὤρισεν, ἵνα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν συνερχόμεναι αἱ πόλεις ἄγῳσι κοινὰς πανηγύρεις καὶ συσκέπτωνται περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων, ἡ δὲ Ῥώμη ἀνεγνωρίσθη πρώτη πόλις μετὰ τῶν ἰσοτιμῶν τούτων πόλεων. Ἀλλὰ τὰῦτα πάντα ἐπέσυρον τὸν φθόνον τῶν πατρικίων, οἵτινες συνομόσαντες μετὰ τοῦ γαμβροῦ του Λευκίου Ταρκυνίου καὶ τῆς θυγατρὸς του Τυλλίας ἐδόλοφόνησαν αὐτόν. Τὸν δὲ θάνατον αὐτοῦ ἡ παράδοσις διηγείται ὡς ἑξῆς : Ὁ Τύλλιος ἐγέννησε δύο θυγατέρας Τυλλίας καλουμένας, ὅλως ἀντιθέτων χαρακτήρων, καὶ τὴν μὲν σώφρονα καὶ χρηστὴν συνέζευξε μὲ τὸν φύσει ἄγριον καὶ τυραννικὸν Λεύκιον Ταρκύνιον, τὴν δὲ ἀνοσίαν καὶ μοχθηρὰν μὲ τὸν εἰρηνικὸν καὶ πρῶτον Ἀρούνταν, υἱοῦς τοῦ Ταρκυνίου τοῦ Πρεσβυτέρου. Ἡ ὁμοίότης τῶν φρονημάτων συνέ-

θεσε πρὸς ἀλλήλας τὰς μοχθηρὰς φύσεις, καὶ ὁ μὲν ἀγαθὸς Ἄρουν-
τας καὶ ἡ ἀγαθὴ σύζυγος τοῦ Ταρκύνιου ἐδολοφονήθησαν ὑπὸ τῶν
κακῶν, ὁ δὲ ἀδελφοκτόνος Ταρκύνιος ἐνουμφεύθη τὴν ἀδελφοκτόνον
Τυλλίαν. Μεθ' ὃ ὁ Ταρκύνιος προσελκύσας πολλοὺς τῶν πατρικίων
διὰ δῶρων καὶ ὑποσχέσεων, κατήλθε μετὰ πολλῶν εἰς τὴν ἀγοράν,
καὶ συγκαλέσας τὴν σύγκλητον ὡς βασιλεὺς κατέλαβε τὸν βασιλι-
κὸν θρόνον καὶ ἐξεφώνησε λόγον κατὰ τοῦ Τυλλίου. Ὁ Τυλλίος μα-
θῶν τὰ γενόμενα προσῆλθε μετὰ σπουδῆς εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ
ἐμπλεως ὀργῆς ἀπεπειράθη νὰ καταβιβάσῃ ἀπὸ τοῦ θρόνου τὸν
ἀνάισχυντον. Ἄλλ' ὁ Ταρκύνιος ρωμαλέος ὢν κατεκρήμυσε ἀπὸ
τὰς κλίμακας τὸν πρεσβύτην. Ὁ Σέρβιος αἰμόφυρτος μετακοιζό-
μενος ἐκείθεν ὑπὸ ὀλίγων φίλων του κατεσφάγη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν
ἀπεσταλμένων τοῦ Ταρκύνιου καὶ τῆς θυγατρὸς του Τυλλίας, ἥτις
σπεύδουσα νὰ συγχαρῆ καὶ νὰ προσαγορεύσῃ πρώτη βασιλεῖα τὸν
σύζυγόν της, διήλθεν ἐποχουμένη ἐπὶ τοῦ εἰσέτι ἀσπαίροντος πτώ-
ματος τοῦ πατρὸς της. Ἄλλ' ὁ λαὸς δὲν ἐλησμόνησε τὸν εὐεργέτην
του καὶ κατ' ἔτος ἐτέλει μνημόσυνον κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γε-
νεθλιῶν αὐτοῦ.

5. Πόπλιος Κορνύλιος Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός.

Ὁ Πόπλιος Σκιπίων ἦτο υἱὸς τοῦ Ποπλίου Σκιπίωνος, ὅστις
ὑπάτος ὢν ἐπέσε γενναίως μαχόμενος ἐν Ἰβηρίᾳ πρὸς τοὺς Καρ-
χηθονίους (212 π. Χ.). Λίαν ἐνωρίς ὁ Σκιπίων προσείλκυσε τὴν
ἀγάπην καὶ τὸν θαυμασμόν τοῦ λαοῦ διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν
ἀνδρείαν του. Δεκαπενταέτης μόνος ὢν διέσωσε τὴν ζωὴν τοῦ πα-
τρὸς του βαρέως πληγωθέντος εἰς τὴν παρὰ τὸν Τικινον μάχην.
Μετὰ δὲ τὴν ἐν Κάνναις μάχην φέρων βαθμὸν χιλιάρχου ἐξηνάγ-
κασε τὸν Μέτελλον καὶ τινὰς ἄλλους νέους εὐγενεῖς κροτῶν ἀνά
χεῖρας τὸ ξίφος νὰ ὀρκισθῶσιν, ὅτι δὲν θὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Ἰτα-
λίαν ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς ἄλλην χώραν, ὡς εἶχον ἀποφασίσει. Οὐχ
ἤττον δ' ὁ λαὸς ἐθαύμαζε καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ νεα-
νίου, ὅστις διήρχετο συχνῶς ὄρας μακρὰς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διὸς.
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ὁ Σκιπίων ἐξελέγη ἀνθύπατος
μόλις ἄγων τὸ 24 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ἐστράτευσε εἰς Ἰσπανίαν

κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Διαβάς τὸν Ἴθρα ποταμὸν προίθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Καρθαγένης καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου (210). Περιποιοῦντες δὲ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἀπολύσας τοὺς ἄμηλούς, προσεῖλκυσε τὴν εὐνοίαν τοῦ ἰσπανικοῦ λαοῦ καὶ τὴν συμμάχίαν τῶν δύο βασιλέων τῆς Νομιδίας, τοῦ Μασσανάσσου καὶ Σύφακος. Νικήσας δὲ τοὺς ὑπὸ τὸν Ἀσδρούβαν καὶ Μάγωνα, ἀδελφοὺς τοῦ Ἀννίβα, καὶ ὑπὸ τὸν Ἀσδρούβαν υἱὸν τοῦ Γέσκωνος στρατοῦ τῶν Καρχηδονίων καὶ καθυποτάξας πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἰσπανίαν ἐπέστρεψε μετὰ πλουσιωτάτων λαφύρων εἰς Ρώμην καὶ ἀνηγορεύθη ὕπατος (206). Ἦδη συνέλαβε νέον μεγαλεπήβολον σχέδιον, νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ὅπως ἐξανγκάσθῃ οὕτω τὸν Ἀννίβαν νὰ κενώσῃ τὴν Ἰταλίαν. Ἀφῆσας δ' ἐν Ἰταλίᾳ τὸν συνύπκτον Λικίνιον Κράσσον νὰ ἐπιτηρῇ τὰς κινήσεις τοῦ Ἀννίβα, αὐτὸς διεπεραιώθη ἀπὸ Λιλυθαίου μετὰ τρισμυρίων πεζῶν καὶ δισχιλίων ἰππέων εἰς Ἀφρικὴν, καὶ πάραυτα ἐπεχείρησε τὴν ἐκπολιορκήσιν τῆς Ἰτύκης, ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς ὑπεχώρησεν εἰς τι ἀκρωτήριον, ὅπου περιεκλείσθη ὑπὸ δεκακισμυρίων ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους ἤγειν ὁ Ἀσδρούβας καὶ ὁ Σύφαξ, ὅστις ἀπὸ τῶν Ρωμαίων μετέστη πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. Ἀλλ' ὁ Σκιπίων ἐφορμήσας ἀπροσδοκῆτως ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς ἐμβάλλει πῦρ εἰς τὰς καλαμίνας σκηνάς, ὅφ' ἄς διετέλουν οἱ πολέμιοι, καὶ ἐν τῇ αἰφνιδίᾳ ἐκείνῃ ταραχῇ κατακόπτει περὶ τοὺς 40000 καὶ αἰχμαλωτίζει περὶ τοὺς 6000. Ἡ ἀπροσδόκητος δ' αὕτη συμφορὰ περιήγαγεν εἰς ἀμηχανίαν τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἀπεφάσισαν νὰ πέμψωσι πρέσβεις περὶ εἰρήνης καὶ νὰ ἀνακλήσωσι τὸν Ἀννίβαν ἐκ τῆς Ἰταλίας. Νεαὶ δὲ συμφοραὶ ἐπέσπευσαν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων. Ὁ δὲ Ἀννίβας ἕνεκα τούτων, ἕνεκα τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Σύφακος καὶ μάλιστα ἕνεκα τοῦ θανάτου τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἀσδρούβα καὶ Μάγωνος, ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Ἰταλίας, μετὰ ἐκκαίδεκα ἔτη ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς του (203).

Παρὰ τὴν Ζάμαν, ἣ ὅποια ἀπέχει τῆς Καρχηδόνος πέντε ἡμέρας, ἀντιπαρετάχθησαν οἱ δύο στρατοί, ὧν ἠγοῦντο οἱ δύο μέγιστοι στρατηγοὶ τῆς ἀρχαιότητος. Πρὸ τῆς μάχης ὁ Ἀννίβας ἐζήτησε τὴν εἰρήνην, ἀλλ' ὁ Σκιπίων τὴν ἀπεποιήθη. Καὶ κατὰ πρῶτον

μὲν ὁ Ἀννίβας ἐπαφῆκε τοὺς ἐλέφαντας, οἵτινες φοβηθέντες ὑπὸ
 τῶν κραυγῶν τῶν Ρωμαίων καὶ βαλλόμενοι ὑπὸ σφενδονητῶν καὶ
 τοξοτῶν ὑπέστρεψαν ἔντρομοὶ καὶ διετάραξαν τὴν παράταξιν τοῦ
 στρατεύματος καὶ μάλιστα τῶν 6000 ἵππέων, οἵτινες ἀπετέλουσαν
 τὴν κυριωτέραν τῶν Καρχηδονίων δύναμιν. Ἐπειτα ἐφόρμησαν
 κατ' ἀλλήλων οἱ δύο στρατοὶ. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερά,
 ἀλλ' ἡ τῶν Ρωμαίων ἀνδρεία ἀνεδείχθη ὑπερτέρα τῆς ἀνδρείας
 τῶν ὀλιγαριθμοτέρων μιγάδων στρατῶν τῶν Καρχηδονίων. 20
 χιλιάδες ἔπεσον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἰσάριθμοι δ' ἐλήφθησαν
 αἰχμάλωτοι (202). Ὁ Ἀννίβας μετὰ τινῶν λειψάνων τοῦ στρα-
 τοῦ του διασωθεὶς εἰς Ἀδρύμητον, καὶ ἐκεῖθεν ὑποστρέψας εἰς τὴν
 Καρχηδόνα προέτρεψε τὴν γερουσίαν νὰ συγομολογήσῃ εἰρήνην,
 ἣτις συνωμολογήθη μὲ βραχυτάτους ὄρους, ἧτοι ὑπερρεῦτο ἡ Καρ-
 χηδὼν νὰ ἐγκαταλίπη πάσας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις της,
 νὰ μὴ ἐπιχειρῇ πόλεμον ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Ρώμης, νὰ πληρώσῃ
 ἐντὸς 50 ἔτων 10000 ταλάντων καὶ νὰ παραδώσῃ ὅλον τὸν στό-
 λον της καὶ τοὺς ἐλέφαντας ἐκτὸς 10 πλοίων. Μετὰ τὴν συγμο-
 λόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ Σκιπίων ἐπέστρεψεν εἰς Ρώμην καὶ ἐτέλεσε τὸν
 μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον. Ὁ λαὸς ἐψήφισε νὰ στηθῶσιν ἀνδριάν-
 τες εἰς τὸν νικητὴν καὶ ἀνηγόρευσε διαρκῆ ὕπατον. Ἠθέλησε δὲ νὰ
 ἀναγορεύσῃ καὶ διαρκῆ δικτάτορα, ἀλλ' ὁ ταπεινόφρων Σκιπίων
 οὐδεμίαν ἀπεδέχθη τῶν τιμῶν, εἰμὴ τὴν προσωνομίαν τοῦ Ἀφρι-
 κανοῦ. Ὁ δ' Ἀννίβας Σουφφέντης ἀναγορευθεὶς ἐν Καρχηδόνι
 ἐπήνεγκε τοιαύτας οικονομίας διὰ τῶν ἀναγκαίων μεταρρυθμίσεων,
 ὥστε οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ φοβῶνται, ὅτι ἡ δύνατο νὰ ἀναδείξῃ
 τὴν Καρχηδόνα ἐκ νέου ἐπικίνδυνον εἰς αὐτοὺς, καὶ ἀπεφάσισαν
 νὰ πέμψωσι πρέσβεις εἰς Καρχηδόνα καὶ ζητήσωσι τὴν παράδοσιν
 αὐτοῦ. Εἰς μάτην ἀντίστη ὁ μεγαλόφρων Σκιπίων, λέγων ὅτι τοῦτο
 εἶναι ἀνάξιον τῶν Ρωμαίων. Ὁ Ἀννίβας κατανοήσας τοὺς σκο-
 ποὺ τῶν ἐν Καρχηδόνι ἀφικομένων πρέσβειων, κατέφυγεν ἐκεῖθεν
 πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον (195). Οἱ Ρωμαῖοι πρὶν
 ἢ κηρύξωσι τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου ἀπέστειλαν πρέσβεις
 πρὸς αὐτόν, ἵνα κατασκοπεύσωσι τὴν γνώμην καὶ τὰς δυνάμεις
 του. Μεταξὺ δὲ τούτων εἰς ἧτος καὶ ὁ Σκιπίων, ὅστις συνδιαλε-

γόμενος ἡμέραν τινὰ ἐν Ἐφέσῳ μὲ τὸν Ἀννίβαν περὶ στρατηγίας ἠρώτησεν αὐτόν: «Τίς νομίζεις, ὅτι ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν στρατηγῶν; — «Ἀλέξανδρος ὁ μέγας», ἀπεκρίθη ὁ Ἀννίβας. Ὁ Σκιπίων ἤκουσεν ἀταράχως τὴν ἀπόκρισιν ἐκτιμῶν τὸν ἥρωα τῆς Μακεδονίας. «Ἀλλὰ τίνα νομίζεις δεύτερον μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον;» ἠρώτησε πάλιν ὁ Σκιπίων; «Τὸν Πύρρον», ἀπήντησεν ὁ Ἀννίβας. Ἡ ἀπάντησις δυσηρέστησε τὸν Σκιπίωνα, ἀλλ' ἠρώτησεν αὐτὸν ἐκ τρίτου: «Καὶ τίνα νομίζεις τρίτον μετὰ τὸν Πύρρον;» — «Ἐμαυτόν», ἀπεκρίθη ὁ Ἀννίβας, «ὅστις νέος ὢν ἐκυρίευσα τὴν Ἰσπανίαν, κατόπιν πρῶτος ἐγὼ διέβην τὰς χιονοσκεπεῖς Ἄλπεις ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος, ἐπόρθησα 400 πόλεις τῆς Ἰταλίας, ἐπολιόρησα αὐτὴν τὴν Ρώμην χωρὶς νὰ λάβω οὔτε χρήματα οὔτε στρατεύματα ἐκ τῆς Καρχηδόνας». Ἀλλ' ὁ Σκιπίων διακόψας τὸν λόγον αὐτοῦ εἶπε μειδιῶν: «Ποῦ δὲ ἤθελες τάξῃ τὸν ἑαυτὸν σου, ἐὰν δὲν σὲ ἐνίκων ἐγώ;» — «Πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου», ἀπεκρίθη ὁ Ἀννίβας σεμνολογῶν. Τοῦτο μεγάλως ἐκολάκευσε τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Σκιπίωνος, ἐπειδὴ ἐνίκησεν ὑπέρτερον καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατηγόν.

Ὅτε δ' ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, ὁ Σκιπίων ἠκολούθησεν ὡς ὑποστράτηγος τὸν ἀδελφόν του Κορνήλιον ὑπάτον ἀναγορευθέντα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν μάχην, καθ' ἣν ἠττήθη κατὰ κράτος ὁ Ἀντιόχος, ὁ Σκιπίων ἀσθενῶν δὲν ἔλαβε μέρος, οὐδὲ ὁ Ἀννίβας, ἀπουσιάζων. Ἡ δόξα ὅμως τῶν ἀδελφῶν Σκιπιόνων ἐπέσυρε τὸν φθόνον τῶν ἀντιζήλων πολιτικῶν, ἰδίως δὲ τῶν δημάρχων, οἵτινες εἰσήγαγον αὐτοὺς εἰς δίκην, ὅτι ἐσφετερίσθησαν πολλὰ τῶν ἐκ τοῦ τελευταίου πολέμου λαφύρων (187). Ὁ Σκιπίων φέρων στέφανον νίκης καὶ λαμπρῶς ἀπολογηθεὶς ἐν τῷ δικαστηρίῳ εἶπε: «Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ὦ Ῥωμαῖοι, ἐνίκησα τὸν Ἀννίβαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἅς διακοπῇ λοιπὸν σήμερον ἡ δίκη, ἐγὼ δὲ θὰ ἀνέλθω εἰς τὸ Καπιτώλιον διὰ νὰ εὐχαριστήσω τοὺς θεοὺς, ὅσοι δὲ καὶ ἐξ ὑμῶν εἰσθε φίλοι τῆς πατρίδος ἀκολουθήσατέ με». Οὕτω δὲ παρακολουθούμενος ὑφ' ὅλου τοῦ δήμου ἀνῆλθεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, καταλιπὼν μόνους ἐν τῷ δικαστηρίῳ τοὺς ἐξουτοκατηγόρους. Ὑποκριθεὶς δ' ἀσθένειαν ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς Ρώμης.

εἰς τι ἀγροκήπιόν του ἐν Καμπανία, ὅπου μετ' ὀλίγα ἔτη ἐτελεύτησεν ἄγων τὸ 47 ἔτος τῆς ἡλικίας (183).

6. Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι Τιβέριος καὶ Γάϊος.

Ὁ Τιβέριος καὶ Γάϊος Γράκχοι ἦσαν υἱοὶ τοῦ Τιβερίου Σεμπρωνίου Γράκχου καὶ τῆς περιωνύμου Κορνηλίας, θυγατρὸς Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Εἰς λίαν νεαρὰν ἡλικίαν ἀπώλεσαν τὸν πατέρα των, ἀλλ' ἡ Κορνηλία ἀνεπλήρωσεν αὐτόν, καὶ ἀπορρίψασα τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος προταθέντα εἰς αὐτὴν γάμον, ἀφιέρωθη εἰς τὴν ἀγωγήν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν υἱῶν τῆς, προσκαλέσασα πρὸς τελειοτέραν αὐτῶν ἐκπαίδευσιν ὡς διδασκάλους δύο περιφανεῖς Ἑλληνας, τὸν Βλόσιον καὶ τὸν Διοφάνην. Ὅτε δὲ γυνὴ τις ἐκ τῆς Καμπανίας ἐφαντάζετο διὰ τὸ πλῆθος τῶν κοσμημάτων τῆς καὶ ἐζήτησε παρὰ τῆς Κορνηλίας νὰ ἴδῃ καὶ τὰ ἰδικὰ τῆς, ἡ Κορνηλία ἐπέδειξε τὰ τέκνα τῆς καὶ εἶπεν· «ἰδοὺ τὰ ἰδικὰ μου κοσμήματα». Συνείβηζε δὲ πολλάκις νὰ πικραποῖνται εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς, «ὅτι ἐκάλουν αὐτὴν θυγατέρα τοῦ Σκιπίωνος καὶ οὐχὶ μητέρα τῶν Γράκχων», καὶ οὕτως ὑπέξικαιε τὴν φιλοτιμίαν των. Καὶ ὁ μὲν Τιβέριος ἦτο πρεσβύτερος τοῦ ἀδελφοῦ του Γαίου κατὰ ἑννέα ἔτη. Δεκαεπταετής παρηκολούθησεν εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἀφρικὴν πολέμους Σκιπίωνα τὸν νεώτερον, τὸν ὅποιον εἶχε γαμβρὸν εἰς τὴν ἀδελφὴν του Σεμπρωνίαν, καὶ πρῶτος ὁ Τιβέριος ἀνέβη ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς ἐχθρικῆς πόλεως, τὴν ὅποιαν ἐπολιόρησεν ὁ Σκιπίων. Βραδύτερον ἠκολούθησεν ὡς ταμίας εἰς τὴν Νουμαντίαν τὸν ὑπάτον Μαγνῖνον καὶ ἔσωσε τὸν ὑπ' αὐτόν ρωμαϊκὸν στρατὸν, κατορθώσας τὴν συνομιλόγησιν τῆς εἰρήνης, καὶ διὰ τούτου ἔσωσε τὴν ζωὴν 20 χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἐπιστρέφων δ' ἐκ τῆς Νουμαντίας καὶ ἰδὼν, ὅτι αἱ μὲν εὐφοροὶ χῶραι τῆς Τυρρηνίας ἔμμενον ἀκαλλιέργητοι καὶ ἀοίκητοι, ἐν Ρώμῃ δὲ πλῆθος ἀνθρώπων πεινῶν καὶ ἀνευ ἐργασίας, ἐν ὅλῃ δὲ τῇ Ἰταλίᾳ πλῆθος δούλων ἑτοιμον νὰ διαρρήξῃ τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας του, ἐθλίβη τὴν καρδίαν καὶ ἀπεφάσισε νὰ συντελέσῃ τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ μεγάλου τούτου κακοῦ, τὸ ὅποιον ἠπέλει τὸ κράτος. Δημάρχος δ' ἐκλεχθεὶς ἐπρότεινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ

δήμου καὶ ἐπέτυχεν, ἵνα δοθῶσι καὶ εἰς τοὺς Ἴταλους τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, καὶ διανεμηθῶσιν εἰς τὸν ἀκτῆμονα λαὸν αἱ δημόσιαι γαῖαι, τὰς ὁποίας εἶχον καταλάβει οἱ ἀριστοκρατικοί. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου Ἄτταλος ὁ Γ' ἀπεθανὼν κατέλιπε διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων, εἰσήγαγε πρότασιν, ἵνα τὰ χρήματα διανεμηθῶσι μεταξὺ τῶν πενεστέρων πολιτῶν, ὅπως δυνηθῶσι νὰ καλλιεργήσωσι τὰς γαῖας, τὰς ὁποίας ἐμελλον νὰ λάβωσι κατὰ τὸν νέον κληρουχικὸν νόμον. Ἐνεκα τούτων ἔτι μᾶλλον ἐξεμάνησαν οἱ πλοῦσιοι καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ ἠπέιλουσαν οὐ μόνον νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς δίκην τὸν Τιβέριον, ὡς δῆθεν ὀρεγόμενον τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ ὀπλίσαντες τοὺς ἐαυτῶν πελάτας καὶ δούλους ἠπέιλουσαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν τοῦ Τιβερίου. Ὄθεν ὁ Τιβέριος ἐπεδίωξε καὶ αὐτῆς τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος καὶ χάριν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς του. Ὅτε δ' ὁ λαὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς ἀνήλθεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, συνῆλθε καὶ ἡ βουλὴ ὅπως συσκεφθῆ περὶ τοῦ ἰδίου συμφέροντος καὶ ἀπεφάσισεν, ὅτι ὁ ὕπατος ὀφείλει νὰ σώσῃ τὴν δημοκρατίαν διὰ τῶν ὀπλων. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ τότε ὕπατος Πόπλιος Μούκιος Σκαϊόλας, ἀνὴρ συνετὸς καὶ λόγιος, ἀντέστη εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἀνέστη ὁ τότε ὦν μέγας ἀρχιερεὺς Σκιπίων ὁ Νασικᾶς, εἰς τῶν πλουσιωτέρων γαιοκτητῶν, καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἐγκαθέτων πελατῶν καὶ ραβδούχων ἐφώρμησεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἐν τῇ ἐπεκράτει θόρυβος πολὺς, καὶ ἐφόνευσε τὸν Τιβέριον Γράκχον παρὰ τὰς πύλας τοῦ ναοῦ τοῦ Καπιτωλίου Διὸς καὶ 300 ἐκ τῶν ὀπαδῶν του (132 π. Χ.). Ἡ βουλή κατεδίωξε κατόπιν μετὰ πολλῆς ὀμότητος καὶ πάντας τοὺς ὀπαδοὺς καὶ φίλους τοῦ Τιβερίου. Ὁ δὲ Γάιος Γράκχος διασωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος ἔφερε λίαν συνετῶς καὶ γενναίως τὴν βραρεῖαν συμφορὰν διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του, προπαρασκευαζόμενος νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ταμίαις αἰρεθεὶς ἠκολούθησεν εἰς Σχρδῶ τὸν στρατὸν, ὑπόθεν ἐπανελθὼν αἴφνης ἄνευ ἀδείας ἐξελέγη δῆμαρχος διὰ τὸ ἔτος 123. Πάραυτα δ' ἀνενέωσε τὸν κληρουχικὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ εἰσήγαγε καὶ ἕτερον νόμον νὰ ἀπονείμωσι τὴν ἐλευθε-

ρίαν καὶ ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Λατίου καὶ τῶν ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ἀποικισθῇ ἡ Καρχηδών. Ἡ Βουλὴ ἔσπευσε νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν πρότασιν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν τὸν Γάϊον καὶ δύο ἑτέρους αὐτοῦ φίλους ὡς ἐπιτρόπους τοῦ ἔργου, κατὰ δὲ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ οὐ μόνον κατώρθωσε νὰ διορίσῃ ὑπάτον τὸν ἀριστοκρατικὸν Ὀπίμιον, ἀλλὰ προέτεινε καὶ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ νόμου περὶ τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Καρχηδόνος. Ὁ Γάϊος ἔσπευσε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ῥώμην, κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς ψηφοφορίας οἱ μὲν περὶ τὸν Ὀπίμιον κατέλαβον τὸ Καπιτώλιον, οἱ δὲ περὶ τὸν Γάϊον Γράκχον τὸ Ἀυεντίνον. Ὁ Ὀπίμιος ὀρμήσας ἐπὶ τὸ Ἀυεντίνον τρέπει εἰς φυγὴν τοὺς περὶ τὸν Γράκχον καὶ φονεῖει 3000 καὶ αὐτὸν τὸν Γάϊον καταφυγόντα εἰς ἄλλος τι πέραν τοῦ Τιβέρεως (121 π. Χ.).

7. Γνάϊος Πομπήϊος.

Ὁ Γνάϊος Πομπήϊος ἦτο υἱὸς τοῦ Γν. Πομπηίου Στράβωνος γεννηθεὶς περὶ τὸ 105 ἔτος π. Χ. Ὁ Πομπήϊος κατὰ τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἐμφυλίου πολέμους συνετάχθη μετὰ τῆς μερίδος τοῦ Σύλλα καὶ κατετρόπωσε μετὰ τοῦ Μετέλλου τὸν κατέχοντα τὴν Τυρρηνίαν καὶ Ὀμβριανὴν Κάρβωνα (83). Καταπολεμήσας δὲ κατόπιν καὶ τὸν εἰς Λιβύην καταφυγόντα φίλον τοῦ Μαρίου Δομίτιον ἐπεκλήθη ὑπὸ τοῦ Σύλλα μέγας Πομπήϊος καὶ ἐπετρέπη εἰς αὐτὸν μόλις ἄγοντα τὸ 24 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ μηδεμίαν ἔχοντα λαβεῖ πολιτικὴν ἀρχήν, νὰ τελέσῃ ἐν Ῥώμῃ θρίαμβον. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐπέδειξε τὰ ἐξοχα προτερήματα τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ μεγαλοφυΐας καὶ ἀρχηγὸς ἀναδειχθεὶς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἀπῆλθεν εἰς Ἰσπανίαν κατὰ τοῦ Σερτωρίου, ὅστις διὰ τῶν σπανίων αὐτοῦ ἀρετῶν εἶχε προσελκύσει τὴν εὐνοίαν καὶ ἀγάπην τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ λαῶν καὶ συγκεντρώσει περὶ ἑαυτὸν πολλοὺς τῶν φυγάδων Ῥωμαίων. Ὅτε δὲ ὁ κινήσας τὸν ἐπικληθέντα δουλικὸν πόλεμον Σπάρτακος μετὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ κατατρόπωσιν τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων προήλαυεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην, αὕτη περίφοβος μετεκάλεσεν ἐκ τῆς Ἰσπανίας τὸν Πομπήϊον. Ὁ Πομπήϊος συναντήσας παρὰ τὰς Ἄλπεας τὰ λείψανα τῆς ὑπὸ τοῦ Κράσσου

κατατροπείσης στρατιάς τοῦ Σπαρτάκου κατέστρεψεν αὐτά. Σφετερισθεὶς δὲ τὸ ὄλον κατόρθωμα ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον, ὅτι «πρόρριζον ἀπέκοψε τὸ κακόν», καὶ ἔλθων εἰς Ρώμην ἐτέλεσε μέγαν θρίαμβον (71).

Ἦδη ἡ σύγκλητος ἀνγορεύσασα αὐτὸν ἐπὶ τριετίαν στρατηγὸν αὐτοκράτορα (καὶ δοῦσα 500 ναῦς, 120000 πεζῶν καὶ 5000 ἵππέων) ἐξέπεμψεν ἐπὶ τοὺς πειρατὰς τῆς Κιλικίας, οἵτινες μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου καὶ Καρχηδόνος καὶ τοὺς τελευταίους ἐμφυλίους πολέμους καταναυμαχῆσαντες πολλακίς τοὺς ῥωμαίκοὺς στόλους ἐλυμαίνοντο τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Ὁ Πομπήιος κατορθώσας ἐντὸς τριῶν μηνῶν νὰ καταστρέψῃ αὐτούς, νέας προσήνεγκεν εἰς τὸ κράτος ὑπηρεσίας καὶ νέαν ἐντεύθεν ἔλαβε δόξαν.

Ἐν ἔτει δὲ 66 π. Χ. ὁ Πομπήιος ἀποσταλεὶς εἰς Ἀσίαν ἀντὶ τοῦ εἰς Ρώμην ἀνακληθέντος Λουκούλλου ἀνεδείχθη καὶ στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἄριστος. Καταπολεμήσας τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας καὶ τοῦ Πόντου Μιθριδάτην καὶ τὸν τῆς Ἀρμενίας Τιγράνην καὶ καταστήσας ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν, τὴν Κιλικίαν, τὴν Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην καὶ διαταξάς αὐτογνομῶνως τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν ὑπέστρεψεν εἰς Ρώμην καὶ ἐτέλεσε λαμπρότατον θρίαμβον. Ἐπειδὴ δὲ ἐπεζήτει νὰ ἐπικυρωθῶσιν ὑπὸ τῆς συγκλήτου πᾶσαι αἱ ἐν Ἀσίᾳ πράξεις του καὶ νὰ δοθῶσιν ἄγροί εἰς τοὺς στρατιώτας του, εὗρε δὲ μεγάλην ἀντίπραξιν ἀπὸ τοὺς προσωπικοὺς του ἀντιπάλους, προσεταιρίσθη μετὰ τοῦ Κράσσου καὶ Ἰουλείου Καίσαρος καὶ συνεκρότησαν τὴν **πρώτην τριαρχίαν** ἢ **τριαυδρίαν** πρὸς διανομὴν καὶ διοίκησιν τῶν ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν. Καὶ ὁ μὲν Πομπήιος θέλων νὰ διαμένῃ ἐν Ρώμῃ καὶ ἀπολαύῃ τῶν ἡδονῶν τῆς ἐξελέξατο καὶ ἔλαβε τὴν Ἰβηρίαν, ὁ Κράσσος ἔλαβε τὴν Συρίαν καὶ ὁ Καῖσαρ τὴν Γαλατίαν. Ἦδη ὅλη ἡ δύναμις τῆς πολιτείας συνεκεντρώθη εἰς χεῖρας αὐτῶν καὶ μόνῃ ἡ διχόνοια ἡδύνατο νὰ διαρρήξῃ αὐτήν. Ἄλλ' οἱ τρίαρχοι δι' ἀμοιβαίων ὑποσχέσεων διετήρησαν πρὸς τὸ παρὸν τὰς φιλικὰς αὐτῶν σχέσεις καὶ συνεφώνησαν ἵνα παραταθῇ μὲν ἐπὶ μίαν ἀκόμη πενταετίαν ἢ ἐν Γαλατίᾳ διοίχησις τοῦ Καίσαρος, ὁ δὲ Πομπήιος καὶ Κράσσος νὰ λάβωσι τὴν ὑπατείαν καὶ μετὰ τὴν λῆξιν αὐτῆς νὰ λάβωσι καὶ αὐτοὶ

ἐπαρχίαν καὶ στρατόν. Καὶ ὁ μὲν Πομπήϊος ἐξηκολούθησεν ἔχων τὴν διοίκησιν τῆς Ἰβηρίας, τὴν ὑποίαν διώκει δι' ἀντιστρατήγου, ὁ δὲ Κράσσος τὴν διοίκησιν τῆς Συρίας, ὅπου καὶ ἐτελεύτησεν εἰς τινα κατὰ τῶν Πάρθων ἐκστρατείαν. Ἦδη δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κράσσου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ ἡ ρῆξις μεταξὺ τῶν δύο ὑπολειφθέντων συναρχόντων περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ κόσμου. Καὶ ὁ μὲν Πομπήϊος λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ λαμβάνῃ ἐτησίως χίλια τάλαντα πρὸς συντήρησιν τῆς πολεμικῆς του δυνάμεως, καὶ ἀποσπάσας ἀπὸ τοῦ Καίσαρος δύο λεγεῶνας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὑπὸ τῶν Πάρθων ἀπειλουμένης Συρίας, ἐπίστευσεν ὅτι ἠσφάλισεν ἑαυτὸν κατὰ τοῦ Καίσαρος. Ἐρωτηθεὶς δὲ ποτε ποίας δυνάμεις ἔχει νὰ ἀντιτάξῃ, ἂν τυχὸν συμβῇ πόλεμος, ἀπεκρίθη· «εἰάν μόνον τὸν πῶδα κυπήσω κατὰ γῆς, ἢ Ἰταλία πανταχοῦ θὰ βλαστήσῃ στρατεύματα». Οἱ δὲ τότε ὕπατοι Λεύκιος Κορνῆλιος Λέντος καὶ Γάιος Κλαύδιος Μάρκελλος πρότειναν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ αὐτὴ ἐψήφισεν, ἵνα εἰς μὲν τὸν Πομπήϊον παραδοθῇ πᾶσα ἡ στρατιωτικὴ δύναμις καὶ οἱ δημόσιοι θησαυροί, ὁ δὲ Καῖσαρ ἐντὸς ὠρισμένης προεσμίας παραιτηθῇ τὴν ἀρχὴν καὶ διαλύσῃ τὸν στρατόν, ἄλλως νὰ νομίζεται ἔχθρος τῆς πατρίδος. Διετάχθησαν δὲ καὶ αἱ ἀναγκαῖαι προετοιμασίαι ἐν περιπτώσει ἀπειθείας τοῦ Καίσαρος (48). Ὁ ἐν Ραυέννη διατρίβων τότε Καῖσαρ μαθὼν ταῦτα, ἔσπευσε νὰ ἐπέλθῃ εἰς Ρώμην, ἵνα προλάβῃ τοὺς ἐτι ἀνετόιμους ἐχθροὺς του. Ὁ Πομπήϊος ἐκπλαγείς ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτου ἐπελεύσεως τοῦ Καίσαρος κατέφυγε μετὰ τῶν περὶ ἑαυτὸν εἰς Καπύνην καὶ ἐκεῖθεν διὰ Βρεντησίου διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀφῆσας ἐξ ἀπρονοησίας ἐν τῷ ταμίῳ τοὺς δημοσίους θησαυροὺς, τοὺς ὑποίους ἐπελθὼν κατέσχεν ὁ Καῖσαρ. Ὁ Πομπήϊος ἀφικόμενος εἰς Βέρροϊαν τῆς Μακεδονίας συνεκέντρωσεν ἀξιόλογον ναυτικὴν καὶ πεζικὴν δύναμιν, αὐτὸς οὗτος ἐξασκῶν τὸν στρατόν μὲ ἀκούραστον φιλοπονίαν. Ὁ νύαρχος τοῦ Πομπήϊου Βίβουλος μάτην ἀπεπειράθη πρὸ τῆς Κερκύρας νὰ παρακαλύσῃ τὴν εἰς τὴν Ἠπειρον διάβασιν τοῦ Καίσαρος, καὶ αὐτὸς ὁ Πομπήϊος ἐπετάχυνε τὴν ἐνταῦθα προσέλευσίν του καὶ δις νικήσας ἐνταῦθα τὸν Καῖσαρα παρηκολούθησεν αὐτὸν καταφυγόντα εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἀντεστρατοπέδευσε παρὰ τὰ Φάρσαλα.

Ἐνταῦθα συγκροτηθείσης μάχης φονικωτάτης, κατετροπώθη κατὰ κράτος ὁ Πομπήιος, ὅστις μετὰ τὴν ἤτταν κατέφυγεν εἰς Λάρισαν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν Τερπῶν κατέπλευσεν εἰς Λέσβον (48). Παραλαβὼν δὲ τὴν γυναῖκα Κορνηλίαν καὶ τὰ τέκνα του κατέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν βασιλέα Διόνυσον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἄλλοτε εὐεργετήσει. Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἀποβίβασιν ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος Ρωμαίου ταξίαρχου Σεπτιμίου. Οἱ δολοφόνοι ἀποκόψαντες τὴν κεφαλὴν του, τὸ μὲν σῶμα ἔρριψαν γυμνὸν εἰς τὴν θάλασσαν. (ὁπόθεν κατόπιν ἐξαγαγὼν αὐτὸ ὁ πιστὸς αὐτοῦ ἀπελευθερὸς Φίλιππος ἔκαυσεν ἐπιμελῶς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς), τὴν δὲ κεφαλὴν ὡς καὶ τὸν δακτύλιον προσήνεγκον εἰς τὸν κατόπιν καταπλεύσαντα Καῖσαρα. Ἄλλ' οὗτος μετὰ φρίκης ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον καὶ πικρὰ ἐξ οἴκτου ἔχυσε δάκρυα, κούσας δὲ τὴν κεφαλὴν, ἀνέθηκε τὴν κόριν εἰς τὸν ναὸν τῆς Νεμέσεως. Οὕτως ἔθανε καὶ ἐτάφη ὁ μέγας Πομπήιος.

8. Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ.

Ὁ Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ ἐγεννήθη περὶ τὸ 100 ἔτος π. Χ. καὶ ἔκαυχῃτο ὅτι κατήγετο ἀπὸ τοῦ Ἰούλου υἱοῦ τοῦ Αἰνείου τοῦ υἱοῦ Ἀγχίσου καὶ Ἀφροδίτης. Ἦτο ἀνεψιὸς μὲν τῆς γυναικὸς τοῦ Μαρίου, γαμβρὸς δὲ ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Κίννα. Ὅτε δὲ ὁ Σύλλας ἐμάλινετο καθ' ὄλων τῶν ὀπαδῶν καὶ συγγενῶν τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, διετάχθη καὶ ὁ Καῖσαρ νὰ διαζευχθῆ τὴν Κορνηλίαν, ἀλλ' ἤρνηθη ἀποτόμως εἰπὼν «ὅτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη προσταγὴ θὰ δυνηθῆ νὰ μὲ ἀποχωρίσῃ ἀπὸ τῆς γυναικὸς μου, τὴν ὁποίαν μέχρι λατρείας ἀγαπῶ». Προγραφεῖς δὲ καὶ καταδιωκόμενος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, συνελήφθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῶν κατασκοπῶν τοῦ Σύλλα καὶ μόλις ἐξηγόρασε δι' ἀργυρίου τὴν ζωὴν. Διὰ τῆς μεσιτείας πολλῶν φίλων του καὶ τῶν Ἐστιάδων ἐνέδωκεν ὁ Σύλλας νὰ χάρισῃ αὐτῷ τὴν ζωὴν εἰπὼν τὰ ἐξῆς: «Μάθετε, ὅτι αὐτός, δι' ὃν μὲ παρακαλεῖτε τόσον ἐπιμόνως, θέλει ἐπενέγκει ποτὲ τὸν ὄλεθρον τῶν ἀρίστων, ἐπειδὴ ἐν τῷ νεανίσκῳ τούτῳ ἐνορῶ ὅτι κρύπτονται πολλοὶ Μάριοι». Ὁ Καῖσαρ ἐστράτευσε κατὰ πρῶτον εἰς Ἀσίαν, ὁπόθεν ἐπέστρεψεν εἰς Ρώμην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

Σύλλα. Ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπλευσεν εἰς Ρόδον, ἐνθα ἐξεπαιδεύθη τὴν ἑλληνικὴν παιδείωσιν καὶ ἐδιδάχθη τὴν ρητορικὴν παρὰ τῷ περιφώνῳ ῥήτορι Μόλωνι. Κατὰ τὸν πλοῦν συνελήφθη ὑπὸ πειρατῶν, οἵτινες ἐζήτησαν ὡς λύτρα 20 τάλαντα, αὐτὸς δὲ τοῖς ὑπεσχέθη 50. Ἔως οὐ δὲ πληρωθῶσι ταῦτα, αὐτὸς διέμεειν αἰχμάλωτος ἐπὶ 6 ἐβδομάδας, ἀλλὰ τοσοῦτον σεβασμὸν ἐπέβαλεν εἰς αὐτούς, ὥστε ἐφάνετο δεσπότης αὐτῶν μᾶλλον ἢ αἰχμάλωτος, καὶ ἀστεεινόμενος ἀπεκάλει αὐτούς βαρβάρους καὶ ἠπείλει ὅτι θὰ τοὺς συλλάβῃ καὶ θὰ τοὺς σταυρώσῃ, ὅπερ καὶ ἐπράξεν. Ἐπιστρέψας εἰς Ρώμην ἐπέδειξε θαυμαστὴν ρητορικὴν δεινότητα καὶ ἔξοχον περὶ τὰ πολιτικὰ ἔμπειριαν. Ὅπως δὲ προσελκύσῃ ἔτι μᾶλλον τοῦ δήμου τὴν εὐνοίαν κατηνάλωσε πᾶσαν τὴν περιουσίαν του καὶ περιέπεσεν εἰς χρεὴ ὑπέρογκα, δαπανῶν ἀφειδῶς εἰς ἐπιδόσεις καὶ θέατρα. Ταμίας γενόμενος συνώδευσε τὸν στρατηγὸν Ἀντίστιον εἰς τὴν ἐκτὸς Ἰσπανίαν. Ἰδὼν δὲ εἰς τὸν ἐν Γαδείροις ναὸν τοῦ Ἡρακλέους τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀλεξάνδρου, «Οἴμοι», ἀνέκραξεν, «οὗτος ἐν τῇ ἡλικίᾳ μου εἶχε κατακτήσει τὸν κόσμον ὅλον, ἐγὼ δ' εἰσέτι οὐδὲν ἐπράξα!» Εἶτα δὲ ἐγένετο ἀγορανόμος, ἀρχιερεὺς, *πραιτωρ*. Ἐπανελθὼν δ' ἐκ τῆς Ἰσπανίας νικητὴς παρητήθη νὰ πανηγυρίσῃ τὸν θριάμβον, ὅπως λάβῃ τὴν ὑπατείαν, ἧτις τῷ ὑπέσχετο μείζονας θριάμβους καὶ δόξαν (59). Ἐκλεχθεὶς ὕπατος, ὅπως προσελκύσῃ ἔτι μᾶλλον τοῦ δήμου τὴν εὐνοίαν εἰσήγαγεν εἰς τὴν βουλὴν νόμον περὶ διανομῆς τῶν γαιῶν, ὅστις ἐπεψηφίσθη μετ' ὅλην τὴν ἀντίπραξιν τῶν ὑπάτων Κάτωνος καὶ Βιβούλου. Φοβούμενος δὲ τὴν ρητορικὴν δεινότητα τοῦ Κικέρωνος, κατώρρωσε νὰ χειροτονηθῇ δήμαρχος ὁ ἄσπονδος ἐκείνου ἐχθρὸς Κλώδιος, ὅστις ἐξώρισεν τὸν Κικέρωνα. Ὅτε δ' ἐνόμισεν τὴν εὐκαιρίαν καταλλήλων συνέστησε μετὰ τοῦ Πομπηίου καὶ Κράσσου τὴν *πρώτην τριαρχίαν* ἢ *τριαυθρίαν* καὶ διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὴν διοίκησιν τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, αὐτὸς προτιμήσας τὴν Γαλατίαν, ἧτις διηρημένη εἰς μικρὰ ἔθνη παρεῖχεν αὐτῷ εὐρύτερον τὸ στάδιον πολιτικῆς δόξης καὶ θριάμβων. Ὅπως προσοικειωθῇ δὲ τὸν Πομπηίου, τοῦ ὁποίου ἔτι μᾶλλον ἐφοβεῖτο τὴν ἰσχύϊν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ἰουλίαν. Μεταβάς εἰς Γαλατίαν κατὰ

πρῶτον μὲν κατετρόπωσε τοὺς Ἑλβετοὺς (58). Κατόπιν ἐνίκησε τὸν βασιλέα τῶν Γερμανῶν Ἀριόβιστον καὶ κατέλυσε τὴν ἐν τῇ μέσῃ Γαλατίᾳ γερμανικὴν κυριαρχίαν. Ἐπειτα καθυπέταξε τοὺς ἐν τῇ Βελγικῇ οἰκοῦντας λαοὺς (57). Δις δ' ἐν τῷ μεταξύ διεπέρασεν εἰς Βρεττανίαν (55 καὶ 54 π. Χ.) καὶ δις διαβάς τὸν Ρῆνον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γερμανίαν (54 καὶ 53 π. Χ.) καὶ τέλος καθυπέταξε τοὺς ὑπὸ τὸν Οὐεργετόριγα ἐπαναστατήσαντας λαοὺς τῆς Γαλατίας. Συνελθόντες δὲ πάλιν οἱ τρίαρχοι εἰς Λούκαν διετήρησαν δι' ἀμοιβαίων ὑποσχέσεων τὰς φιλικὰς σχέσεις των καὶ παρέτειναν ἐπὶ μίαν εἰσέτι πενταετίαν τὴν ἀρχὴν των (55 π. Χ.). Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κράσσου εἰς τὴν κατὰ τῶν Πάρθων ἐστρατείαν του ἡ σύγκλητος διέταξε τὸν Καίσαρα νὰ παραιτηθῆ τὴν ἀρχὴν καὶ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας. Ὁ Καῖσαρ διατρέψων τότε ἐν Ραβέννῃ, ἀντὶ νὰ ὑπακούσῃ, σπεύδει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ρώμην, ὅπως προλάβῃ ἀνετοίμους τοὺς ἐχθροὺς του. Φθάσας δὲ εἰς τὸν Ρουβίκωνα ποταμὸν, τὸν διαχωρίζοντα τὴν ἐπαρχίαν του ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, ἐσταμάτησεν ἐκεῖ ἐνδοιαζὼν ἂν πρέπει νὰ διαβῆ αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ ἀδήλου μέλλοντος καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Μετὰ μικρὸν δ' εἰπὼν «ἄς ριφθῆ ὁ κύβος», διέβη τὸν ποταμὸν. Οἱ περὶ τὸν Πομπήϊον θορυβηθέντες κατέλιπον τὴν Ρώμην, ὁ δὲ Καῖσαρ εἰσελθὼν ἐν αὐτῇ κατέσχε πάντας τοὺς δημοσίους θησαυροὺς, οὓς εἶχε τὴν ἀπρονοησίαν νὰ ἀφήσῃ ἀθίκτους ὁ Πομπήϊος. Ὁ Καῖσαρ κυριεύσας ἐντὸς 60 ἡμερῶν πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐξασφαλισθεὶς ἐν αὐτῇ, ἐτάραξε ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν, ὅπου ἐστάθμευον τὰ γενναϊότερα τάγματα τοῦ Πομπήϊου, εἰπὼν «ἄς πολεμήσωμεν κατὰ πρῶτον στρατὸν ἄνευ στρατηγοῦ, ἔπειτα δὲ στρατηγὸν ἄνευ στρατοῦ», ὃν καὶ κατατρόπωσε ἐγένετο κύριος πάσης τῆς χώρας ἐντὸς 40 ἡμερῶν. Ἐντεῦθεν διεπέρασε μετ' ἑπτὰ λεγεῶνων εἰς τὴν Ἠπειρον, κατόπιν δ' αὐτοῦ ἔφθασε καὶ ὁ Ἀντώνιος μετὰ τοὺς λοιποὺς λεγεῶνας εἰς Βρεντήσιον. Θείλων δὲ ὁ Καῖσαρ νὰ ἐπιταχύνη τὴν διάβασιν αὐτῶν, μεταμφιεσθεὶς ἐμβῆκε τὴν νύκτα εἰς μικρὸν πλοιάριον, ἵνα διαπλεύσῃ τὴν θάλασσαν. Τὰ ἐξηγηρωμένα κύματα ἠπέιλον νὰ καταβυθίσωσι τὸ πλοιάριον, ὁ δὲ πηδαλιούχος ὑπὸ φόβου καταληφθεὶς ἀπεποιεῖτο νὰ

προχωρήσει. Τότε ο Καίσαρ ανεγερθείς άνεκραξε, «μη φοβού, Καίσαρα φέρεις και την τύχην αυτού». Οί ναύται ένθαρρυνθέντες έπέμενον να διαπλευσωσιν; άλλ' έστάθη άδύνατον. Μετ' όλίγον όμως, άποθανόντος του ναυάρχου του Πομπηίου Βιβούλου, διεπέρασε και ο Αντώνιος άκωλύτως. Είς δύο δε μάχας ήττηθείς ο Καίσαρ υπό του έπελθόντος Πομπηίου πρό του Δυραρχίου κατέφυγεν εκείθεν εις Θεσσαλίαν. Έν Φαρσάλιοις δε κατετρόπωσεν έν μάχη φονικωτάτη κατά κράτος τον Πομπηίον, αυτός μόν άποβαλών 2000, φονεύσας δε 15000 και 24000 αιχμαλωτίσας, ους μετά την νικην γενναιοφρόνως φερόμενος απέλυσε (48 π. Χ). Τα δ' έγγραφα και τας έπιστολάς του Πομπηίου, δι' ών πολλοί ένοχοποιούντο, έρριψεν εις τόν πύρ χωρίς να άναγνώση αυτάς. Καταδιώκων δε τον Πομπηίον άφίκετο εις Αίγυπτον μετά 3000 μόνον άνδρών. Η εις Συρίαν εξόριστος Κλεοπάτρα, εις τόν άνθος της νεότητος και έν τή πρώτη άκμή του κάλλους, ύποστρέψασα έδεδείασε τον Καίσαρα διά των θεληγήτρων της και κατέκτησε την καρδίαν του διά της εύφυίας και χάριτος. Άλλ' ο έπίτροπος του νεαρού βασιλέως Διονύσου Ποσεινός άπεπειράθη μετά του Άχιλλά να δολοφονήσας τον Καίσαρα. Άλλ' ή απόπειρα απέτυχε και ο Ποσεινός έφανεύθη, ο δε Άχιλλάς διασωθείς ήγειρε φανερόν κατά του Καίσαρος πόλεμον συγκεντρώσας πλέον των 20,000 άνδρών, δι' ών έγέμετο κύριος πάσης της Άλεξανδρείας, πλην του έπιθλασσίου άνακτόρου, ένθα όχυρωθείς ο Καίσαρ μετά του ευαριθμου στρατου του ήδυνήθη να κατισχύση μετά πολλάς περιπετείας και κινδύνους, έλθούσης έν τω μεταξύ έπικουρίας εξ Άσίας. Καθυποτάξας δε πάσαν την Αίγυπτον και καταστήσας εις τον θρόνον την Κλεοπάτραν, μετά του νεωτέρου αδελφου της, εισέβαλεν εις την μικράν Άσίαν κατά του Φαρνάκου, υίου του Μιθριδάτου, και άπροσδοκήτως έπιπεσών κατετρόπωσεν αυτόν (47 π. Χ.). Έκπλαγείς δε και αυτός ο Καίσαρ, εκ του τάχους της νίκης έγγραψε προς τινα των έν Ρώμη φίλων του, «ήλθον, είδον, ένίκησα (=veni, vidi, vici)». Διατάξας δε τάν έν Μικρῃ Άσίῃ πάντα κατά τόν δοκούν αυτόν, διεπεραιώθη, διά της Ελλάδος εις Ρώμην κατάφορτος θησαυρών και άνεβείχθη μεγαλόφωνος προς τούς έχθρούς, μεγαλοδωρότατος δε προς τούς φίλους.

καὶ τὸ πλῆθος. Ἀναγορευθεὶς δικτάτωρ καὶ λαῶν βασιλικὰς τιμὰς ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, καταπαύσας δὲ διὰ τῆς συνέσεως ἑαυτοῦ τὴν ἐν Ρώμῃ ἐπικρατοῦσαν διχόνοιαν, ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἀφρικὴν, καὶ κατετρόπωσε καὶ τοὺς ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ μάχην συγκεντρωθέντας ὀπαδοὺς τοῦ Πομπηίου (46 π. Χ.). Περαιτώντας δὲ ὁ Καῖσαρ μετὰ πέντε μῆνας καὶ τὸν Λιβυκὸν τοῦτον πόλεμον ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην καὶ ἐτέλεσε 4 μεγαλοπρεπεῖς θριάμβους διὰ τὰς ἐν Γαλατίᾳ, ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Πόντῳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ νίκαις του, ὁ δὲ στρατὸς μετὰ τῆς συγκλήτου ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἀνηγόρευσαν αὐτὸν θεοῦ, δικτάτορα, ἰσόβιον αὐτοκράτορα καὶ ἐπωνόμασαν πατέρα τῆς πατρίδος, παρεχώρησαν δ' αὐτῷ καὶ πολυάριθμον σωματοφυλακὴν καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀνεκέρυζαν ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον. Ἀλλὰ τὰ λείψανα τῆς ἠττηθείσης μερίδος ἠθροίσθησαν αὐτῆς εἰς Ἰθέρϊαν ὑπὸ τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Πομπηίου Σέξτον καὶ Γναῖον καὶ τοὺς στρατηγούς Λαθινίων καὶ Οὐάρωνα. Ὁ Καῖσαρ στρατεύσας κατ' αὐτῶν καὶ συνάψας μάχην παρὰ τὴν Μούνθαν (τανῦν Γρενάδαν) κατετρόπωσεν αὐτούς. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ μάλλον πεισμων, ἔπεσον περὶ τὰς 30,000, ἐν οἷς καὶ ὁ Λαθινιὸς καὶ ὁ Οὐάρων καὶ ὁ Γν. Πομπηῖος (45 π. Χ.). Ἐπανελθὼν εἰς Ρώμην ὁ Καῖσαρ νέον ἐτέλεσε θριάμβον, ἡ δὲ σύγκλητος ἀποβάσασα πειθῆνιον αὐτοῦ ὄργανον περιέβαλεν αὐτόν, καὶ περ ὑφισταμένης τῆς δημοκρατίας, δι' ὅλων τῶν ἐξωτερικῶν τύπων τῆς μοναρχίας. Ἀλλ' 60 ἀριστοκρατικοὶ συνώμοσαν νὰ φονεύσωσι τὸν τύραννον κατὰ τὰς *Εἰδοὺς* τοῦ *Μαρτίου*, ὅτε ἔμελλε νὰ συνεδριάσῃ ἡ σύγκλητος ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Πομπηίου καὶ νὰ προσενέγκῃ εἰς αὐτόν τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα (15 Μαρτίου 44 π. Χ.). Πρῶτος ὁ Κάσκασις δίδει τὸ σύνθημα, πλήζξας αὐτόν ἐκ τῶν ὀπισθεν δι' ἐγχειριδίου καὶ μετ' αὐτόν παραχρῆμα ἐπιτίθενται καὶ οἱ λοιποὶ συνωμόται. Ὁ Καῖσαρ μόνος ἀμύνεται καθ' ὅλων, ὅτε δ' εἶδε καὶ τὸν Δέκιμον Βροῦτον, τοῦ ὁποίου εἶχε σώσῃ τὴν ζωὴν εἰς τὴν ἐν Φαρσάλῳ μάχην, ἀνέκραξε «καὶ σύ, νίέ μου Βροῦτε;» καὶ καλύψας τὸ πρόσωπον διὰ τῆς τηβέννου κατέπεσε πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πομπηίου φέρων 23 πληγὰς.

9. Μάρκος Τύλλιος Κικέρων (106—43 π. Χ.).

Ὁ Κικέρων ἐγεννήθη ἐν Ἀρπίνῳ πόλει τοῦ Λατίου τὸ 106 ἔτος π. Χ. ἐξ οἰκογενείας, ἡ ὁποία ἀνήκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ πλούσιος ὢν μετέβη εἰς Ῥώμην πρὸς καλλιτέραν μόρφωσιν τῶν δύο υἱῶν του, Μάρκου καὶ Κοίντου. Πεπρωτισμένος ὁ Κικέρων ὑπὸ εὐφύιας καὶ φιλομαθείας ἀκορίστου, ἐπεδόθη ὅλος εἰς τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, φιλοσοφίας καὶ ῥητορικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχων ἰδιαίτεραν κλίσιν τοσοῦτον εὐδοκίμησεν, ὥστε τάχιστα ὑπερέβη πάντας τοὺς συγχρόνους καὶ ἀνεδείχθη ὁ Δημοσθένης τῶν Ῥωμαίων ῥητόρων. Κατὰ τὸ 26 ἔτος τῆς ἡλικίας ἐνεφανίσθη κατὰ πρῶτον ὡς συνήγορος εἰς τὸ δικαστήριον. Ἀλλὰ φροβούμενος τὸν Σύλλαν καὶ θέλων νὰ αὐξήσῃ τὰς γνώσεις αὐτοῦ, τάχιστα κατέλιπε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, καὶ ἐγένετο ἀκροατὴς τῶν τότε διασημοτέρων ῥητόρων καὶ φιλοσόφων. Μετὰ διετίαν ἐπιστρέψας εἰς Ῥώμην ἐτράπη ἐπὶ τὰ πολιτικά. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐν ἔτει 76 ἐξελέγη ταμίας, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἐγένετο διοικητὴς ἐπαρχίας τινὸς ἐν Σικελίᾳ (Λιλυθαίου). Μετὰ τὴν πενταετίαν ἐξελέγη ἀγορανόμος (70), εἶτα στρατηγὸς (66) καὶ τελευταῖον ἐγένετο ὕπατος (63). Ὁ Κικέρων ὡς ὕπατος προσήνεγκε τὴν μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν πολιτείαν ἀποκαλύψας καὶ καταστρέψας τὴν ὑπὸ τοῦ Κατιλίνα ἐξυφανθεῖσαν συνωμοσίαν, ἧτις σκοπὸν εἶχε τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν νόμων. Ὁ δὲ λαὸς καὶ ἡ συγκλητὸς εὐγνωμονοῦντες συνώδευσαν τὸν Κικέρωνα εἰς τὸν οἶκόν του μετὰ τὸν δ' κατὰ Κατιλίνα ἐκφωνηθέντα λόγον του ἐν τῇ συγκλήτῳ καὶ ἀπεκάλεσαν αὐτὸν *σατῆρα καὶ πατέρα τῆς πατρίδος*. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ δήμαρχος Κλώδιος, κατορθώσας νὰ προσελύσῃ τοῦ δήμου τὴν εὐνοίαν διὰ διαφόρων κολακευτικῶν λόγων καὶ ὑποσχέσεων, κατηγορήσῃ τὸν Κικέρωνα, ὅτι παρέδωκε παρανόμως εἰς θάνατον ἀκρίτους τοὺς περὶ τὸν Κατιλίνα συνωμότας καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν διὰ νόμου εἰς ἐξορίαν. Προσέτι δ' ἀπηγόρευσε διὰ ψηφίσματος νὰ μὴ παρέχῃ τις εἰς τὸν Κικέρωνα μῆτε πῦρ, μῆτε ὕδωρ, μῆτε οἴκησιν ἐντὸς 500 μιλίων ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. Μηδ' ἄρκεσθεὶς εἰς

ταῦτα ἐπυρπόλησε τὴν ἔπαυλιν του καὶ κατηδάφισε τὴν ἐν Ρώμῃ οἰκίαν του, εἰς δὲ τὴν θέσιν αὐτῆς ἀνίδρυσε ναὸν εἰς τὴν Ἐλευθερίαν. Κκι ἡ σύζυγος δὲ καὶ τὰ τέκνα τοῦ Κικέρωνος ἐξετέθησαν εἰς κκώσεις. Ἄλλὰ μετὰ 16 μῆνας ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας, ἡ δὲ σύγκλητος ἐψήφισε νὰ ἀνοικοδομηθῇ ἡ ἔπαυλις καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ διὰ δημοσίας δαπάνης καὶ νὰ ἀπονεμηθῇ ἔπαινος εἰς τὰς πόλεις, αἵτινες περιεποιήθησαν τὸν φυγάδα (57). Τὸ 54 ἔτος ἐξελέγη οἰωνοσκόπος καὶ ἐξεπέμφθη ἀνθύπατος τῆς Κιλικίας ἀντὶ τοῦ φονευθέντος Κράσσου καὶ νικήσας τοὺς Πάρθους ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του αὐτοκράτωρ. Μετὰ διετῆ ἀπουσίαν ἐπιστρέψας εἰς Ρώμην προσεῖδε τὸν κίνδυνον τῆς ἐλευθερίας καὶ μόνος αὐτὸς εἰς τὴν τρικυμίαν τῶν παθῶν ὕψωσε φωνὴν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπελπισθεὶς ἠνώθη μετὰ τοῦ Πομπηίου, ὅστις ἐφαίνετο, ὅτι ἐμάχετο μᾶλλον ὑπὲρ τῆς πολιτείας καὶ τῆς συγκλήτου. Ἐκραγέντος δὲ τοῦ μεταξὺ Πομπηίου καὶ Κκίσσαρος ἐμφυλίου πολέμου, ἠκολούθησε τὸν πρῶτον εἰς τὴν Ἡπειρον. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Φαρσάλῳ μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν ἀσθενῶν δὲν ἔλαβε μέρος ὁ Κικέρων, προσῆλθε πρὸς τὸν νικητὴν, ὅστις ἐδέχθη αὐτὸν φιλοφρόνως. Ἐκτοτε ἀπεμακρύνθη τῶν πολιτικῶν καὶ ἔζη μακρὰν τῆς Ρώμης εἰς τὰ κτήματά του καταγινόμενος εἰς μελέτας καὶ συγγραφάς. Μετὰ δὲ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κκίσσαρος ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν δολοφόνων αὐτοῦ Βρούτου καὶ Κκασίου καὶ κατὰ τοῦ Ἄντωνίου, καὶ διὰ τῶν κατ' αὐτοῦ φλογερῶν ἀγορεύσεων κατῴρθωσε νὰ κηρυχθῇ ἐχθρὸς τῆς πατρίδος καὶ νὰ ἀποσταλῇ κατ' αὐτοῦ ὁ νέος Κκίσσαρ Ὀκταβιανός. Ἄλλὰ καὶ οὗτος συμφιλιωθεὶς μετὰ τοῦ Ἄντωνίου καὶ συστήσας τὴν νέαν τριαρχίαν ἐγκατέλιπε τὸν Κικέρωνα ἀνυπεράσπιστον. Μαθῶν δ' ὁ Κικέρων τὴν προγραφὴν του ὑπὸ τοῦ Ἄντωνίου κατελήφθη ὑπὸ φόβου καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸς τὴν παραλίαν. Εὐρῶν πλοῖον ἐπέβη αὐτοῦ, ἀλλ' οἱ ἄνεμοι ἀπώθησαν αὐτὸ πάλιν εἰς τὴν ξηρὰν. Οἱ δολοφόνου κατέλαβον αὐτόν, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ χιλιάρχου Ποπλίου Λαινάτου, τοῦ ὁποίου ὁ Κικέρων ἔσωσε τὴν ζωὴν διὰ τῆς εὐγλωττίας του ὑπερασπισθεὶς αὐτόν ἐν τῷ δικαστηρίῳ, κατηγορούμενον ἐπὶ πατροκτονίᾳ. Τότε ὁ Κικέρων διέταξε τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ ὑπηρέτας νὰ καταθέσωσι κατὰ γῆς τὸ φορεῖον καὶ παρέσχε

τὴν κεφαλὴν εἰς τὰς πληγὰς τῶν φονέων του. Οὗτοι ἀπέκοψαν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ ἔφερον εἰς τὸν Ἀντώνιον, ὅστις διέταξε νὰ ἐμπήξωσιν αὐτὰς ἐπὶ τοῦ βήματος, ὁπόθεν ἔβλαστε διὰ τῆς δεινῆς αὐτοῦ εὐγλωττίας ἰκεραυνοδόλοι αὐτόν, ἡ δὲ σύζυγός του ἐτρόπησε διὰ βελόνης τὴν εὐλαλον τοῦ ῥήτορος γλῶσσαν.

40. Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ Ὀκταβιανὸς Αὐγουστός.

Ὁ Γάιος Ὀκταβιανός, ὁ μετὰ ταῦτα ἐπωνομασθεὶς Αὐγουστός, ἦτο υἱὸς τοῦ Γαίου Ὀκταβίου καὶ τῆς Ἀτίας, θυγατρὸς τῆς Ἰουλίας νεωτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καίσαρος, γεννηθεὶς τὴν 23 Σεπτεμβρίου τοῦ 63 π. Χ. Τὴν κηδεμονίαν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἀπορφανισθέντος εἰς λίαν νεκρὰν ἡλικίαν ἀνέλαθεν ὁ Καῖσαρ, ὅστις τῷ 46 ἔτει π. Χ. τὸν ἐπέμψεν εἰς Ἀπολλωνίαν πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν. Μετὰ δὲ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος, ὁ Ὀκταβιανὸς μαθὼν ὅτι υἰοθετεῖτο καὶ καθίστατο κληρονόμος τῶν $\frac{3}{4}$ τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀντώνιος ἠρνεῖτο νὰ δώσῃ αὐτῷ τοὺς θησαυροὺς τοῦ θεῖου του καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν υἰοθεσίαν, ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπώλησε πᾶσαν τὴν πατρικὴν του περιουσίαν καὶ ἐπλήρωσε τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ κληροδοτήματα, δι' αὐτοῦ δὲ προσείλκυσε τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους. Ἐνεκα δὲ καὶ τῆς ἄκρας φιλαρχίας τοῦ Ἀντωνίου προσωπικῶς πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν του καὶ μάλιστα τὸν πολὺν Κικέρωνα, προτάσει τοῦ ὁποίου ὁ Ὀκταβιανὸς ἀνηγορεύθη συγκλητικός.

Ὁ Ἀντώνιος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος ὑπάτος ἐκλεχθεὶς συνεκέντρωσεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, κατασχὼν δὲ καὶ τὰ γράμματα καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Καίσαρος ἀπέβη δι' αὐτῶν παντοδύναμος. Ἀναλαβὼν δὲ διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου τὴν ἐντὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατίαν παρὰ τὴν θέλησιν τῆς συγκλήτου, ἐπέρχεται κατὰ τοῦ ἤδη κατέχοντος αὐτὴν Δεκίμου Βρούτου. Ἀλλ' ἡ συγκλητὸς ἐκήρυξεν αὐτὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος καὶ ἐπέμψε κατ' αὐτοῦ τοὺς δύο τότε ὑπάτους (Ἴρτιον καὶ Πάνσαν) καὶ αὐτὸν τὸν Ὀκταβιανὸν ἀντιστράτηγον ἀναγορευθέντα. Καὶ ὁ μὲν Ἀντώνιος ἠττηθεὶς κατέφυγε πρὸς τὸν Λέπιδον, ἑπαρχον τῆς πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἀνα-

γορεύεται ὑπατος μάλισ ἄγων τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας. Συμφιλιωθεὶς δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀντώνιον καὶ Λέπιδον, συνέστησε μετ' αὐτῶν τὴν δευτέραν τριαρχίαν ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ νὰ διανεμηθῶσι πρὸς ἀλλήλους τοὺς λεγεῶνας καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν ἐπὶ πενταετίαν. Χάριν δὲ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας καὶ πρὸς συλλογὴν χρημάτων, προέβησαν εἰς φρικώδεις σφαγὰς μὴ φεισθέντες μῆτε συγγενῶν μῆτε φίλων. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπῆλθον κατὰ τῶν δημοκρατικῶν, συγκεντρωθέντων ἤδη ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τὸν Βρούτον καὶ Κάσσιον. Ἐν Φιλίπποις δὲ συνεκροτήθησαν δύο μάχαι ἐντὸς 20 ἡμερῶν, καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἀποβάσαν ἀμφίρροπον ἠτύκτόνησεν ὁ Κάσσιος, μετὰ δὲ τὴν δευτέραν, ἠττηθέντων τῶν δημοκρατικῶν, ἠτύκτόνησεν ὁ Βρούτος (42 π. X.) Ἦδη ὁ μὲν Ἀντώνιος μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν καὶ τιμωρήσῃ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κασσίου καὶ Βρούτου, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς δύσεως, ἀπονεύμῃ εἰς τοὺς στρατιώτας τὰς ὑποσχεθείσας ἀμοιβὰς καὶ καταπολεμήσῃ τὸν Σέξτον Πομπήιον. Ἐν ἔτει δὲ 37 ἐπῆλθε νέα τοῦ κράτους διανομή, καὶ πρὸς μείζονα ἐνίσχυσιν τῆς συνδιαλλαγῆς ὁ μὲν Ἀντώνιος μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Φουλβίας ἔλαβε συζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ Ὀκταβίαν, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς διὰ τοῦ ναυάρχου τοῦ Ἀγρίππα καταπολέμησε τὸν Σέξτον, (ὃν κατόπιν ἐφόνευσεν ὁ Ἀντώνιος ἐν Φρυγίᾳ,) τὸν δὲ Λέπιδον ἀποστερήσας πάσης ἀρχῆς ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ φέρῃ μέχρι θανάτου τὸ τοῦ ἀρχιερέως ἀξίωμα. Οὕτω δ' ἡ ἐξουσία περιήλθεν εἰς τοὺς δύο. Ἀλλὰ καὶ μεταξύ αὐτῶν δὲν ἐδράδυνε νὰ ἐπέλθῃ ἡ ρῆξις, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εὐλογον ἀφορμὴν αὐτὸς ὁ Ἀντώνιος, ὅστις παρασυρθεὶς ὑπὸ τῶν θεληγῆτρων τῆς Κλεοπάτρας ἀπέπεμψε τὴν ἐνάρετον Ὀκταβίαν καὶ παρεχώρησεν εἰς τὴν Κλεοπάτραν πολλὰς χώρας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐνεκα τούτων ὁ Ὀκταβιανὸς ἔπεισε τὴν σύγκλητον νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κλεοπάτρας, πράγματι δὲ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου, τὸν ὁποῖον ἐνίκησεν εἰς τὴν ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίαν διὰ τοῦ Ἀγρίππα (2 Σ/βρίου 31 π. X.) Καὶ ὁ μὲν Ἀντώνιος κατέφυγεν εἰς Αἴγυπτον παρακο-

λουθήσας τὴν Κλεοπάτραν, ὁ δὲ πεζικός στρατός ἠνώθη μετὰ τοῦ Καίσαρος. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν Αἰγύπτῳ στρατός καὶ στόλος ἠντοκτόλησαν πρὸς τὸν Καίσαρα, ἅμα οὗτος ἐπεφάνη πρὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντώνιος ἠντοκτόνησε καὶ μετ' αὐτὸν καὶ ἡ Κλεοπάτρα, ἵνα μὴ κοσμήσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ.

Διατάξας ὁ Ὀκταβιανὸς τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν ἐπέστρεψε δι' Ἑλλάδος εἰς Ρώμην, ἐνθ' ἐτέλεσε τρεῖς μεγαλοπρεπεῖς θριάμβους διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἰλλυρίας καὶ Δαλματίας, διὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ νίκην καὶ διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου. Ἡ δὲ σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἐπωνόμασεν Αὐγούστον. Καὶ ἤδη τὸ τρίτον ἐκλείσθη ὁ κλῶς τοῦ Ἰαννοῦ καὶ ἐπὶ δωδεκαετίαν ὁ κόσμος ἀπήλαυσε τελείας εἰρήνης. Ὁ δ' Αὐγούστος ἀφοσιωθείς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους βελτιώσιν εὖρε προθυμοτάτους συνεργούς τὸν Ἀγρίππαν, τὸν Μαικήναν, τὸν Μεσάλαν, τὸν Πολίωνα καὶ ἄλλους, οἵτινες ὑπήρξαν οὐ μόνον εἰς ἄριστοι σύμβουλοι τῶν ἀγαθῶν τοῦ πράξεων, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐστηρότατοι ἐπιτιμηταὶ τῶν παρεκτροπῶν του. Πρὸς ἀσφάλειαν δὲ τῶν συνόρων τοῦ κράτους συνέστησε διαρκῆ καὶ μόνιμα στρατόπεδα παρὰ τὸν Ρήνον, Ἰστρον καὶ Εὐφράτην. Στόλοι δ' ἐν Φρησίῃ, ἐν Μεσσήνῃ καὶ ἐν Ραβέννῃ σταθμεύοντες ἐφύλαττον τὴν Μεσόγειον, ἕτεροι δὲ μοῖραι στόλων ἐστάθμευον καὶ εἰς τὸν Δούναβιν καὶ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Πρὸς εὐκολίαν δὲ τῆς διοικήσεως καὶ διατήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ πρὸς προαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου ἐπεσκεύασε τὰς ὁδοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ κατεσκεύασε νέας ἐν Γαλατίᾳ καὶ Ἰσθρίᾳ. Ἐξέδωκε δὲ καὶ εἰδικούς νόμους πρὸς βελτιώσιν τῶν ἡθῶν καὶ πρὸς περιορισμὸν τῆς πολυτελείας καὶ ὤρισε βραβεῖα διὰ τοὺς ἐγγάμους καὶ πολυτέκνους. Ὑπεστήριξε δὲ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, διὸ καὶ δικαίως ἢ ἐπ' αὐτοῦ ἐποχὴ ἐκλήθη ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς φιλολογίας καὶ τέχνης. Πάντα δὲ τὰ ἔθνη τὰ μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἰστροῦ κατοικοῦντα ὑπετάγησαν ὑπὸ τῶν προγονῶν του Δρούσου καὶ Τιβερίου καὶ ἀπετέλεσαν τὰς δύο νέας ἐπαρχίας τοῦ Νωρικοῦ καὶ τῆς Ραιτίας. Ὅτε δ' ὁ τῶν Χηρούσκων ἡγεμὼν Ἀρμίνιος κατετρόπωσε τοὺς ὑπὸ τὸν Οὐᾶρον ρωμαϊκοὺς λεγεῶνας ἐν τῷ Τευτοβουργίῳ δρυμῶ, ὁ Αὐγούστος ὑπὸ τσαχύτης

κατελήφθη λύπης, ὥστε ἠκούσθη πολλάκις λέγων «Οὐαρε, ἀπόδος μοι τοὺς λεγεῶνάς μου.» Θάνατοι δ' οἰκείων καὶ φίλων καὶ ἄλλαι οἰκογενειακαὶ περιπέτειαι κατεπύκρναν τὸν Αὐγουστον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του. Μὴ ἔχων δὲ υἱὸν ἢ ἄλλον πλησιέστερον συγγενῆ ἐνέδωκεν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς τρίτης συζύγου του Λιβίας καὶ κατέστησε συνάρχοντα καὶ διάδοχόν του τὸν προγονόν του Τιβέριον, ἄνθρωπον πονηρὸν καὶ ἀκόλαστον. Ἐτελεύτησε δὲ τὸ 14 ἔτος μ. Χ. ἄγων τὸ 76 ἔτος τῆς ἡλικίας.

11. Μάρκος Οὐλπιοσ Τραϊανὸς (98—117 μ. Χ.).

Ὁ Τραϊανὸς ἐγεννήθη εἰς Ἰταλικὴν τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Βαιτικῆς. Λίαν νεαρὸς παρηκολούθησε τὸν πατέρα του εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων πόλεμον, ἠνδρώθη δ' ἐν τοῖς στρατοπέδοις. Ἐπὶ δεκαετίαν ὑπηρέτησεν ὡς χιλιάρχος, κατόπιν ἐγένετο *πραιτώρ*, ἔπειτα ὕπατος καὶ τέλος ἄρχων τῆς ἄνω Γερμανίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Νέρβας καὶ χάριν τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος τὸν Τραϊανὸν ἐξέλεξε ὡς διάδοχόν του προτιμήσας αὐτὸν πάντων τῶν συγγενῶν. Ὁ Τραϊανὸς ὅτε ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἦγε τὸ 40 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ ἀρετὰς ἀνεδείχθη ἄξιος τῆς ἐκλογῆς. Ἀξία σημειώσεως εἶνε ἡ ἀπλότης τῶν ἠθῶν του καὶ ἡ βαθυτάτη συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ὅτε δὲ παρέδιδε τὸ ξίφος εἰς τὸν ὕπαρχον τῶν πραιτωριανῶν εἶπε τοὺς ἐξῆς χαρακτηριστικούς λόγους: «Τὸ ξίφος αὐτὸ θέλεις τὸ μεταχειρισθῆ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ μὲν, ἐὰν πράττω τὸ ἀγαθόν, κατ' ἑμαυτοῦ δέ, ἐὰν πράττω τὸ κακόν». Ἡ δραστηριότης τοῦ Τραϊανοῦ περὶ τὰς κοινὰς ὑποθέσεις, ἢ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐπιεικεία καὶ μεγαλοφροσύνη, ἢ πρὸς τοὺς ἀξίους ἐλευθεριότης, ἢ ἐν τῷ βίῳ ὀλιγάρκεια καὶ λιτότης καὶ πλεῖστα ἄλλαι ἀρεταὶ κατέστησαν αὐτὸν ἀξιεπαινον μὲν ἐν τοῖς συγχρόνοις, οἵτινες ἀπένειμαν εἰς αὐτὸν τὴν προσωνομίαν «ἄριστος», ἐν δὲ τοῖς μεταγενεστέροις ζηλωτὸν καὶ θαυμαστόν. Ἄριστα δὲ χαρακτηρίζουσι αὐτὸν αἱ πρὸς τὸν Πλίνιον τὸν νεώτερον ἐπιστολαὶ του. Διὰ τῆς φειδωλῆς δὲ διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων κατεσκεύασε πλεῖστα ὠφέλιμα καὶ φιλάνθρωπικὰ ἔργα, εἶον ὁδοὺς, γεφύρας, ὑπονόμους, λιμένας κλπ.

Ἐπὶ τοῦ Ἰστροῦ κατεσκευάσασε γέφυραν στηριζομένην ἐπὶ 20 τόξων καὶ ἔχουσαν 1140 μέτρων μῆκος, διεγείρουσαν εἰσέτι τὸν θαυμασμόν, ἐπὶ δὲ τῆς Τραϊανείου ἀγορᾶς ἐπιστρέψας νικητῆς ἐκ Δακίας ἀνηγειρε θριαμβευτικὴν ἀψίδα ἔχουσαν 30 μέτρων ὕψος. Τὰ κοσμοῦντα αὐτὴν ἀνάγλυφα παριστάνουσιν εἰκόνας τῶν δύο δακικῶν πολέμων. Ἐπ' αὐτῆς ἐστήθη βραχύτερον ὁ ἀνδριᾶς του. Ὁ δὲ Πάππας Σέξτος ὁ Ε' ἐστήσεν ἐν ἔτει 1587 ἀνακαινίσας τὴν στήλην τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου. Πλίνιος ὁ νεώτερος συνθέσας περίφημον πανηγυρικὸν τοῦ Τραϊανοῦ παρέβαλε τὸ μέγεθος τῶν ἀρετῶν πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κακιῶν τῶν πρὸ αὐτοῦ αὐτοκρατόρων, ὁ δὲ ἱστορικὸς Τάκιτος ἀπεκάλεσε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ αἰῶνα εὐτυχίας, καθ' ὃν πᾶς τις ἠδύνατο νὰ φρονῇ ὅ,τι θέλει καὶ νὰ λέγῃ ἐλευθέρως πᾶν ὅ,τι φρονεῖ.

Μετὰ δεινὸν πόλεμον νικήσας τὸν βασιλέα τῶν Δακῶν Δεκέβαλον ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἠθέτησε τὰς συνθήκας, ὁ Τραϊανὸς εἰσέβαλε τὸ δεύτερον, ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσαν, κατέλαβε τοὺς μεγάλους αὐτοῦ θησαυρούς, καὶ ὁ μὲν Δεκέβαλος ἠτοκτόνησεν, ἡ δὲ Δακία μετεβλήθη εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Ἐπανελθὼν ὁ Τραϊανὸς εἰς Ῥώμην ἐτέλεσε ἐπὶ τούτῳ μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον, τοῦ ὁποῦ αἱ ἑορταὶ διήρκεσαν ἐπὶ 123 ἡμέρας, καθ' ἃς συνεκρούσθησαν καὶ κατεσπαράχθησαν ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις, κατ' ἄγριον ῥωμαϊκὸν ἔθος, μύριοι μονομάχοι καὶ ἔνδεκα περίπου χιλιάδες θηρία (106 μ. Χ.). Στρατεύσας καὶ ἐπὶ τοὺς Πάρθους καὶ διαβάς τὸν Εὐφράτην διεπέρασε διὰ τῆς Συρίας καὶ Βαβυλωνίας, ἐκυρίευσεν τὴν Βαβυλῶνα, τὴν Σελεύκειαν καὶ Κτησιφῶντα, μητρόπολιν τοῦ Παρθικοῦ κράτους, καὶ διὰ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ προέβη μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ κατέστησε ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας τὴν Ἀρμενίαν, Ἀσσυρίαν καὶ Μεσοποταμίαν (114-116). Μετέπειτα ἐκυρίευσεν καὶ μέρος τῆς Ἀραβίας μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Προτιθέμενος δὲ νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰνδικῆς, ἀσθενήσας ἐτελεύτησεν ἐν Σελινοῦντι τῆς Κιλικίας (7-8 Αὐγούστου 117 μ. Χ.). Βασιλεύσας ἐπὶ 20 ἔτη ἀπέβη ὁ τύπος ἀγαθοῦ ἡγεμόνος. Ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν μετὰ τὸν Αὐγούστον αὐτοκρατόρων, ἀλλὰ πολὺ ἐκείνου ἀγα-

θώτερος. Ἡ σύγκλητος δὲ συνειθίζε νὰ λέγῃ πρὸς τοὺς νέους αὐτοκράτορας: « Ἄρχε μὲν εὐτυχῶς, ὡς ὁ Αὐγουστος, ἀγαθῶς δὲ ὡς ὁ Τραϊανός. »

12. Πόπλιος Αἴλιος Ἀδριανός (117—138).

Τὸν Τραϊανὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Πόπλιος Ἀδριανός γεννηθεὶς τὸ 76 ἔτος μ. Χ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τραϊανοῦ ἡ χήρα αὐτοῦ Πλωτῖνα διεκήρυξεν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς του υἱοθέτησε τὸν ἀνεψιὸν του Ἀδριανόν, τὸν ὁποῖον ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα, ἡ δὲ σύγκλητος ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν. Ὁ Ἀδριανός ἐπειδὴ ἦτο μᾶλλον φιλειρηνικός παρά φιλοπόλεμος, ἐφρόντισε μᾶλλον περὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους ἢ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων του, καὶ διὰ τοῦτο εἰς μὲν τοὺς Πάρθους παρεχώρησε πάσας τὰς πέραν τοῦ Εὐφράτου χώρας, τοὺς δ' Ἀρμενίους κατέστησε φόρου ὑποτελεῖς ὑπὸ ἴδιον ἡγεμόνα. Παρητήθη δὲ καὶ τῆς Μ. Σκωτίας καὶ ἀνήγειρε πρὸς ἀμυναν τῆς Βρεττανίας κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Πίκτων καὶ Σκώτων τὸ ὁμώνυμον τείχος, ἔχον μῆκος 30 λευγῶν, ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ ἀνήγειρε πολλὰ προχώματα μεταξύ Ρήνου καὶ Ἰστρου. Ὁ βίος αὐτοῦ παριστᾷ κράμα παράδοξον ἀρετῆς καὶ κακίας, συνέσεως καὶ μικρολογίας, πραότητος καὶ τραχύτητος. Ἦτο ἀνὴρ λόγιος καὶ ὠμίλει καὶ ἔγραφε μετὰ χάριτος τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐκ φιλοτιμίας ἤθελε νὰ δεικνύηται καὶ λόγιος καὶ ἔξοχος ἐν ταῦτῳ κυβερνήτης καὶ πολιτικός, καὶ πολλάκις συνέπραττε πολλὰ πράγματα, ὡς ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, ὠμίλει, ἔγραφεν, ὑπηγόρευε καὶ ἤκουε τὸν λαλοῦντα. Μετὰ πενταετῆ εἰρηνικὴν βασιλείαν περιώδευσε πεζῇ καὶ ἀσκεπῆς ὁλόκληρον τὴν ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τῆς Βρεττανίας καὶ Ἰθρίας μέχρις Αἰγύπτου καὶ Ἀρμενίας, καταναλώσας κατὰ τὴν περιοδείαν αὐτήν, ἣτις ἐλάμβανε μικρὰς τινὰς διακοπὰς, δεκατέσσαρα ὅλα ἔτη. Ἀνεδείχθη δὲ κατὰ τὴν περιοδείαν αὐτὴν εὐεργετικώτατος εἰς τὰς ἐπαρχίας θεραπέων τὰς ἀνάγκας τῶν πόλεων καὶ κολάζων τῶν πολιτῶν τὰς κακίας ἢ βραβεύων τὴν ἀρετὴν αὐτῶν. Ἐπροστάτευσε τοὺς λογίους, ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τῶν πρὸ αὐτοῦ ἡγεμόνων. Ἐτέρωθεν ὅμως διὰ τὴν ὑπέρογκον ἑαυτοῦ μα-

ταιοφροσύνην, ἐπειδὴ ἤθελε τὰ πάντα νὰ ἐνοῆ καὶ πάντων νὰ ὑπὲρῃ, κατέστη λίαν φορτικὸς εἰς πλείστους ἀληθῶς ἱκανοὺς καὶ χρῆστους ἄνδρας, ἐτίμησε δὲ ἀνθρώπους μετρίους καὶ κόλακας καὶ κατὰ τὸ γ' ἔτος τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας διέταξε νὰ φονεύσῃ πάντας, ὧν ἡ ἀξία καὶ ὑπεροχὴ ἐκίνουν τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀνησυχίαν αὐτοῦ. Θελήσας δὲ νὰ μεταβάλῃ τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς ρωμαϊκὴν ἀποικίαν ἀνωκοδόμησεν αὐτὴν μετονομάσας *Αἰλιαν Καπιτωλίαν* καὶ ἀνήγειρε παρὰ τὸ ἀρχαῖον ἱερόν ναὸν τοῦ Καπιτωλίου Διός. Ἄλλ' ὡς ἐκ τούτου προεκάλεσε νέαν στάσιν τῶν Ἰουδαίων, ὧν πολλοὶ εἶχον ἐπανεέλθῃ εἰς Παλαιστίνην καὶ ὧν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἐξῆψε πλάνος τις Σίμων *Βαρχαβᾶς* ἢ *Βαρχαχεβᾶς* καλούμενος, ἥτοι υἱὸς ἀστέρος, αὐτὸς ἑαυτὸν καλῶν μεσσίαν καὶ λυτρωτὴν. Ὁ Ἀδριανὸς πέμψας κατ' αὐτῶν πολυάριθμον στρατὸν μετὰ τριετῆς ἀγῶνας κατέστειλε τὴν στάσιν κατεδαφίσας περὶ τὰς χιλίας πόλεις καὶ φονεύσας ὑπὲρ τὰς 500,000 ἀνθρώπων. Ἀνεκαίνισε δὲ καὶ τὴν Καρχηδόνα καὶ νέαν ἔκτισε πόλιν ἐν Θρακίᾳ ἐπονομάσας αὐτὴν *Ἀδριανούπολιν*. Καὶ πολλὰς δὲ πόλεις τῆς Ἑλλάδος εὐηργέτησε καὶ ἐκόσμησεν ὁ Ἀδριανός, π. χ. ἐν Κορίνθῳ κατεσκεύασε λουτρὰ καὶ εἰσῆγαγεν εἰς τὰς κρήνας τῆς πόλεως ὕδωρ ἄφθονον ἐκ τῆς ἐν Στυμφαλίᾳ λίμνης. Ἐν Μαντινείᾳ ἀνήγειρε ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Ἄβκις τῆς Φωκίδος. Τὴν μεταξὺ Μεγάρων καὶ Κορίνθου δυσβάχτον ὁδὸν κατεσκεύασε λίαν εὐρύχωρον καὶ πολλαχῶς εὐηργέτησε τὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ἄλλ' ἡ πόλις ἐκεῖνη, ἥτις ἐφείλκυσε τὰ μάλιστα τοῦ Ἀδριανοῦ τὴν εὐνοίαν, ὑπῆρξεν ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων, τὴν ὁποίαν πεντάκις ἐπεσκέφθη καὶ τρίς ἐν αὐτῇ ἐπὶ μακρὸν διέτριψεν ὡς πολίτης Ἀθηναῖος καὶ ἐμύθη καὶ τὰ *Ἐλευσίνια μυστήρια*. Ἀνήγειρε δὲ ναὸν τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Διὸς καὶ ἱερόν εἰς ὄλους τοὺς θεοὺς, καὶ γυμνάσιον καὶ μεγαλοπρεπῆ στοᾶν ἐξ 120 κίωνων, περιλαμβάνουσαν καὶ πλουσίαν βιβλιοθήκην. Παρὰ τὰς ὄχθας δὲ τοῦ Ἰλισσοῦ ἀνήγειρεν ὁμώνυμον πόλιν καὶ ἀπεπεράτωσε τὸν ἀπὸ Πεισιστράτου ἀρξάμενον ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἔχοντα 4 σταδίων περίμετρον καὶ περιστύλιον 124 κίωνων. Κατεσκεύασε δὲ καὶ τὸ νῦν σωζόμενον ὕδραγωγεῖον. Ἄλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀμειβόντες τὴν

μεγαλοδωρίαν τοῦ αὐτοκράτορος ἀπένειμαν αὐτῷ πλείστας τιμὰς, οἷας ἄλλοτε εἰς τὸν Αὐγούστον καὶ Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν.

Ἄλλὰ καὶ τὴν Ρώμην ἐκαλλώπισε διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων, ὧν τὰ μάλιστα ἀξία μνείας εἶναι τὸ Ἀθήναιον, ἀνεγερθὲν κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μουσείου, ἐν ᾧ ἐνουπῆρχε καὶ μεγάλη βιβλιοθήκη, τὸ παρὰ τὸν Τίβεριν πελώριον Μανσωλεῖον, ἐν ᾧ ἐτέθη καὶ ἡ φέρουσα τὴν κόκκιν αὐτοῦ ὑδρία, καὶ ὅπερ μεταβλήθην εἰς φρούριον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα σώζεται μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Πύργος τοῦ Ἀγγέλου.

13. Κωνσταντῖνος ὁ μέγας.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ἐπικληθεὶς μέγας, ἦτο υἱὸς Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς ἀγίας Ἑλένης, γεννηθεὶς τῷ 274 μ. Χ. ἐν Ναϊσῶ τῆς Μοισίας, τὴν σημερινὴν Νίσσαν. Ἐν ἔτει 296 διωρίσθη ὁ Κωνσταντῖνος χιλιάρχος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἀνηγορεύθη Αὐγούστος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ εἰς Ἐβόρακον τῆς Βρεττανίας ἐν ἔτει 306 μ. Χ. Ὑπῆρχον δὲ τότε ἐξ Αὐγούστοι ἢ αὐτοκράτορες τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὁ Μαξιμιανός, ὁ υἱὸς τοῦ Μαξέντιος, ὁ Γαλέριος, ὁ Μαξιμῖνος, ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος. Δὲν ἐβράδυνε δὲ νὰ ἐπέλθῃ μεταξὺ αὐτῶν ἡ ῥῆξις. Πρῶτος ὁ Μαξιμιανός ἐλθὼν εἰς ἔριδα πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Μαξέντιου κατέφυγε πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, τὸν ὁποῖον εἶχε γαμβρὸν εἰς τὴν θυγατέρα του Φαῦσταν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπεβουλεύθη καὶ αὐτοῦ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀρχὴν ἐφρονεύθη (310 μ. Χ.). Μετὰ δ' ἐν ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Γαλέριος. Ὁ δὲ Μαξέντιος ἤρχισε νὰ προπαρασκευάζεται καὶ διεκήρυξεν ὅτι μελετᾷ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου ὅπως ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ἐσπευσε νὰ προκαταλάβῃ αὐτὸν καὶ συγκεντρώσας πολυάριθμον στρατὸν, τὸν πλείστον ἐκ χριστιανῶν, ἐφώρμησε πρῶτος κατὰ τοῦ Μαξέντιου. Ἄλλ' ὅτε ἐφθασεν εἰς τὰς Ἄλπεις εὐρέθη εἰς δεινὴν ἀμνηχανίαν, διότι καὶ περισσότερον στρατὸν εἶχεν ὁ Μαξέντιος καὶ δυσκόλως ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἤθελεν ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ρώμης. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ τῶν χριστιανῶν, τὸν ὁποῖον ἐσέβετο καὶ ὁ πατὴρ του. Ἐν

ὡς δὲ προσήχθητο εἶδε περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰς τὸν οὐρανὸν σταυρὸν ἐκ φωτὸς μὲ ἐπιγραφὴν τούτῳ νικά (= hoc vince). Τὴν δὲ νύκτα εἶδεν εἰς τὸν ὕπνον του τὸν Χριστὸν μὲ τὸ φανὲν σημεῖον καὶ παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν νὰ ποιήσῃ ἀντίτυπον αὐτοῦ ὡς προφυλακτικὸν εἰς τὸν πόλεμον. Ὁθεν ὁ Κωνσταντῖνος κατασκευάσας πρῶτος τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ, τὴν ὁποίαν ἐπωνόμασε *λάβραρον*, καὶ ἐπιγράψας ἐπ' αὐτῆς μὲ ἑλληνικὰ γράμματα «τούτῳ νικά», ὑπερέβη τὰς Ἄλπεις. Νικήσας δὲ τὸν Μαξέντιον κατὰ πρῶτον παρὰ τὸ Τουρῖνον, ἔπειτα δὲ παρὰ τὴν Οὐήρῳνα, κατετρόπωσε αὐτὸν εἰς τρίτην μάχην συγχροτηθεῖσαν πρὸ τῆς Ρώμης, καὶ ὁ μὲν Μαξέντιος ἐπίνιγη εἰς τὸν Τίβεριν, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Ρώμην (312 μ. Χ.). Τὸ ἐπόμενόν ἔτος ὁ Λικίνιος γενόμενος γαμβρὸς καὶ σύμμαχος τοῦ Κωνσταντῖνου κατετρόπωσε τὸν Μαξιμῖνον. Οὕτω δὲ ἐκ τῶν ἑξ Αὐγούστων ἔμειναν κύριοι τοῦ ὅλου ῥωμαϊκοῦ κράτους δύο μόνον, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος καὶ ἐπὶ δεκαετίαν ἐπεκράτησε τελεία εἰρήνη, κατόπιν ὅμως ἐπῆλθε πόλεμος καὶ μεταξὺ αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐστρατεύσας ἐκ Θεσσαλονίκης μὲ 120 χιλ. πεζῶν καὶ 10 χιλ. ἰππέων ἐνίκησε τὸν Λικίνιον παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ κατεδίωξε μέχρι τοῦ Βυζαντίου, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Κωνσταντῖνου Κρίσπος ἐκπλεύσας ἐκ τοῦ Πειραιῶς μὲ στόλον 200 πολεμικῶν πλοίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ ναῦται ἦσαν πλεῖστοι Ἕλληνες, ἐνίκησε τὸν στόλον τοῦ Λικινίου ἐκ 350 πολεμικῶν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐξηνάγκασε τὸν Λικίνιον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν. Παρὰ τὴν Χρυσόπολιν νικηθεὶς πάλιν ὁ Λικίνιος εἰς δευτέραν μάχην ὑπὸ τοῦ Κωνσταντῖνου κατέφυγεν εἰς Νικομήδειαν (323 μ. Χ.). Καὶ τότε μὲν διεσώθη διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῆς συζύγου του Κωνσταντίας καὶ ἀδελφῆς τοῦ Κωνσταντῖνου, μετὰ δὲ ἓν ἔτος ἐφρονεῦθη ἐν Θεσσαλονίᾳ.

Οὕτω δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέβη μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ ὅλου ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἔκτοτε ἐδείχθη θερμὸς προστάτης τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἐξέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς διάφορα διατάγματα. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀνεγνωρίσθη καθ' ὅλον τὸ κράτος ὡς θρησκεία θεμιτὴ καὶ ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ ἐξυπλοῦται πανταχοῦ καὶ νὰ ὑπερισχύῃ τῆς ἐθνικῆς θρησκείας. Ἄλλ' ὁ Ἄρειος πρεσβύτερος τῆς

ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ δὲν παρεδέχετο τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς ἀληθινὸν Θεόν, ἀλλ' ὡς κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ἐπροξένησε μεγάλην ταραχὴν διὰ τῆς αἰρέσεώς του αὐτῆς καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν. Ὄθεν ὁ Κωνσταντῖνος θέλων νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα συνεκάλεσεν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας (τῷ 325 μ. Χ.) τὴν Α' οἰκουμενικὴν σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν προσῆλθον 318 ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι καὶ αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος παρεκάθησεν ὡς πρόεδρος αὐτῆς. Ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου κατεδικάσθη καὶ ὁ Ἄρειος καὶ οἱ ὀλίγοι ὀπαδοὶ του ἐξωρίσθησαν. Ἡ Α' αὕτη οἰκουμενικὴ σύνοδος συνέθεσεν ἀπὸ τοῦ ἄρθρου πρώτου μέχρι τοῦ ὀγδόου τὸ σύμβολον τῆς ἀνωμήτου ἡμῶν πίστεως, συνεπληρώθη δὲ μέχρι τέλους ὑπὸ τῆς Β' οἰκουμενικῆς συνόδου.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔλαβε δύο συζύγους, τὴν Μινερβίνην καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς τὴν Φαῦσταν. Καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης ἐγέννησεν τὸν Κρίσπον, ἐκ δὲ τῆς Φύστας τρεῖς υἱούς, τὸν Κωνσταντῖνον, τὸν Κωνσταντῖον καὶ τὸν Κώνσταντα. Ἄλλ' ἡ Φαῦστα ἦτο γυνὴ ἐκ φύσεως μοχθηρὰ καὶ ὡς μητριὰ ἐφθόνηε τὴν δόξαν τοῦ Κρίσπου καὶ διέβαλλεν αὐτὸν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον. Ὁ Κωνσταντῖνος δούς πίστιν εἰς τὴν διαβολὴν διέταξε τὴν φυλάκισιν τοῦ υἱοῦ του Κρίσπου καὶ μετ' ὀλίγον τὴν ἀπαγχονίσιν του ἐν τῇ φυλακῇ. Ὁ Κωνσταντῖνος μεταμεληθεὶς πικρῶς δι' αὐτό, λέγεται, ὅτι διέταξε καὶ ἐφόνευσαν καὶ τὴν Φαῦσταν. Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ δι' ἄλλους μὲν πολλοὺς λόγους καὶ μάλιστα διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν περίξ βαρβάρων μετέθεσεν αὐτὴν ἐκ Ρώμης εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἡ νέα τοῦ κράτους πρωτεύουσα ἐκαλλωπίσθη καὶ διὰ λαμπρῶν οἰκοδομημάτων καὶ καλλιτεχνικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα μετεκομίσθησαν ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἄλλων μερῶν, καὶ ἐπεκλήθη *Νέα Ρώμη* καὶ κατόπιν Κωνσταντινούπολις ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς Κωνσταντῖνου. Πρὸς εὐκολωτέραν διοικήσιν ὁ Κωνσταντῖνος διήρесе τὸ ὅλον κράτος εἰς 116 ἐν ὄλῳ διοικήσεις ἢ ἐπαρχίας. Πρὸ δὲ τοῦ θανάτου του διένειμε τὸ ὅλον κράτος εἰς τοὺς 3 αὐτοῦ υἱούς καὶ εἰς 2 ἀνεψιούς του, Δαλματίον καὶ Ἀνιβαλιανόν. Περιπεσῶν δὲ εἰς βαρεῖαν νόσον ἐβαπτίσθη ὀλίγον πρὸ

τοῦ θανάτου τοῦ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Νικομηδείας Εὐσεβίου. Ἐτελεύτησε δὲ τῇ 21 Μαΐου 337, καθ' ἣν ἡμέραν ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ μετὰ τῆς μητρὸς του. Καὶ ἡ μὲν ἐκκλησία συγκατέλεξε μεταξύ τῶν ἀγίων καὶ ἱσαπόστολον ἀπεκάλεσεν, ἡ δὲ ἱστορία ἐπωνόμασεν αὐτὸν μέγαν.

14. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰουλίου Κωνσταντίου, ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, γεννηθεὶς ἐν Βυζαντίῳ περὶ τὸ 331 μ. Χ. Μετὰ 4 μῆνας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖος προέβη εἰς σφαγὴν ὄλων τῶν συγγενῶν. Ἐκ τῆς σφαγῆς ταύτης διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος ὁ Ἰουλιανὸς ἄγων τότε τὸ 6 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Γάλλος ἄγων τὸ 12 ἔτος τῆς ἡλικίας. Ἐν ἔτει ὅμως 351 ὁ Κωνσταντῖος ἀναγορεύσας τὸν Γάλλον κίσαρα ἐπέμφεν ὡς διοικητὴν τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ μετὰ τριετίαν ἐφόνευσεν αὐτόν, τὸν δὲ Ἰουλιανὸν διέταξε νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας. Ὁ Ἰουλιανὸς τὰς πρώτας σπουδὰς του ἔκαμεν εἰς τὰς διαφόρους σχολὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐν Ἀθῆναις δὲ διέτριψεν ἐπὶ ἕξ μῆνας μόνον. Αἱ Ἀθῆναι τότε εὐρίσκοντο εἰς τελείαν πολιτικὴν παρακμὴν, ἀλλ' ἐσώζοντο λαμπρὰ τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, διετηρεῖτο τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα καὶ ἡ ἀρχαία ἐθνικὴ θρησκεία καὶ ἤμαζον αἱ φιλοσοφικαὶ σχολαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐδιδάσκετο ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους. Πάντα ταῦτα ἐπροξένησαν σπουδαίαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν εὐφάνταστον Ἰουλιανόν. Καὶ εἶχε μὲν ἀποδεχθῆ ὁ Ἰουλιανὸς τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ ἐπιδείξει ἐξάριετον ζῆλον ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἡ ἀντιπαράθεσις τῆς τότε ἀθλίας καταστάσεως πρὸς τὴν προτέραν ἔνδοξον καὶ λαμπρὰν μετέβαλον τὰ διανοήματα καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ. Ὄθεν συνεπέρανεν ὅτι παραίτιος τῆς παρακμῆς ταύτης ἦτον ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐξαχρείωσις τῆς ἀρχαίας θρησκείας, καὶ διὰ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ λαμπρὰ ἐκείνη ἐποχὴ ἦτον ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθῃ ἡ ἀρχαία θρησκεία καὶ ὁ ἀρχαῖος βίος. Τοιαύτη πεποίθησις ἐρρίζωσεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἀλλ' ἐπὶ

τοῦ παρόντος ἔκρυψε τὸ φρόνημά του καὶ ἀνέβαλε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὀνείρων του εἰς ἄλλην εὐνοϊκὴν περίστασιν. Μετὰ ἐξάμηνον δ' ἐν Ἀθήναις διατριβὴν ὁ Ἰουλιανὸς προχειρισθεὶς καίσαρ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου διατάχθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Γαλατίαν ὡς διοικητὴς αὐτῆς, ἐπειδὴ αὕτη ἔπασχε πολλὰ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Γερμανῶν. Ἐνταῦθα ὁ Ἰουλιανὸς οὐ μόνον ἠὲδοκίμησεν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Γαλατίας, ἀλλὰ ἀνεδείχθη καὶ ἄριστος στρατηγός. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐνεπνέετο ὑπὸ τοῦ ζήλου περὶ μεγάλων πραγμάτων, αἱ δὲ περιπέτειαι τοῦ βίου του ἀντὶ νὰ ταπεινώσῃ καὶ μαράνωσιν τὸν ζῆλόν του ἐξῆψαν ἔτι μᾶλλον αὐτόν. Ἐν διαστήματι πέντε ἔτων ἐξέβαλε πέραν τοῦ Ρήνου τοὺς Γερμανοὺς καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πατρίδα των, τὸν δὲ βασιλεῖα των αἰχμαλωτίσας ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖος ἐκ φθόνου πρὸς τὸν Ἰουλιανὸν διέταξε τοὺς ὑπ' αὐτόν λεγεῶνας νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἀσίαν καὶ ἀντιπαρταχθῶσι κατὰ τοῦ βασιλείως τῶν Περσῶν Σαπῶρ. Οἱ λεγεῶνες ὁμῶς ἀντὶ νὰ ὑπακούσωσιν ἀνηγόρευσαν ἄκοντα τὸν Ἰουλιανὸν βασιλεῖα. Ὁ Ἰουλιανὸς μετριοφρόνως καὶ συνεισῶς φερόμενος ἐζήτησε διὰ παντός τρόπου τὸν συμβιβασμόν, ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖος ἀγερώχως ἀπέρριψε πᾶσαν συνδιαλλαγὴν. Ὄθεν ὁ Ἰουλιανὸς ἐφώρμησεν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐνῶ δὲ οὗτος εὐρίσκετο καθ' ὁδόν, ἐτελεύτησεν ὁ Κωνσταντῖος καὶ οὕτω προελήφθη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεγνωρίσθη αὐτοκράτωρ (361).

Ὁ Ἰουλιανὸς ἀπέββαλεν ἤδη ἐπισήμως τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν καὶ ἀφίερῶσεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς ἀθανάτους θεοὺς, ἐκήρυξε δημοσίως τὴν ἀρχαίαν λατρείαν καὶ ἠνοιξε τοὺς ἐθνικοὺς ναοὺς, διὸ καὶ ἀποστάτης καὶ παραβάτης ἔκτοτε τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ ἐπεκλήθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἱστορίας. Μόλις δ' ἐφθασεν εἰς Παννονίαν καὶ ἔγραψεν εἰς τὰς ἐλληνικὰς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐξέθετε τὰς προθέσεις του καὶ ἐπέζήτηε τὴν συνδρομὴν των. Φθάσας εἰς Κωνσταντινούπολιν μετερρύθμισε τὸ πολίτευμα, ἐνίσχυσε τοὺς ἀρχαίους θεσμοὺς τῶν πόλεων, ἐδίδωξεν ἀπὸ τῆς αὐλῆς τοὺς εὐνοῦχους, καὶ κατέλυσε τὴν ἀπερίγραπτον πῶν ἀνακτόρων ἀσωτίαν καὶ πολυτέλειαν. Ἡ σπουδαιοτέρα δὲ φροντίς τοῦ Ἰουλιανοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀνθρώπις

τῆς ἀρχαίας θρησκείας, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ματαίως κατέβαλε τόσας προσπάθειας. Πολυάριθμοι πολλαχοῦ ἀνηγέρθησαν ἔθνικοι ναοὶ καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐτελέσθησαν ἀγῶνες καὶ πανηγύρεις καὶ ἐπληρώθησαν τὰ γυμνάσια ἀπὸ ἀθλητῶν. Ἰδίως δ' ἐπροστάτευσεν ὁ Ἰουλιανὸς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς, πρὸς δὲ τοὺς χριστιανοὺς προσηνέχθη μετριοπαθῶς, ἀλλ' ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς διὰ νόμου νὰ ἀποζημιώσωσι τοὺς ἔθνικοὺς δι' ὅσας ζημίας ἐπροξένησαν διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν ἔθνικῶν ναῶν. Ἡ ἐκτέλεσις ὅμως τῆς διατάξεως αὐτῆς προεκάλεσε πολλαχοῦ συγκρούσεις καὶ βίαιοπραγίας καὶ δεινὸς ἤθελεν ἐπέλθῃ ἐμφύλιος πόλεμος, ἐὰν ἐπέζη ὁ Ἰουλιανός, διότι μετὰ διετῆ μόλις μοναρχίαν ἐτελεύτησεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης πολεμῶν κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σαπῶρ (363 μ. Χ.). Λέγεται δὲ ὅτι, ἐν ᾧ ἔπνεε τὰ λοιπῆα, ἔλαβε διὰ τῆς χειρὸς του τὸ αἷμα τῆς πληγῆς του καὶ ῥάνας εἰς τὸν ἀέρα ἀνέκραξε: «νενίκηκας Χριστέ, κορίσθητι Ναζωραῖε». Ὁ ἔθνικὸς ἱστορικὸς Ζώσιμος ἐπωνόμασεν αὐτὸν μέγαν, οἱ δὲ χριστιανοὶ χρονογράφοι ἐπεσώρευσάν κατ' αὐτοῦ δεινάς ὕβρεις. Ὁ Ἰουλιανός, ἂν ἐγεννᾶτο εἰς ἄλλην ἐποχὴν, ἠδύνατο ἀληθῶς νὰ μεγαλοουργήσῃ.

15. Θεοδοσίος ὁ μέγας.

Ὁ Θεοδοσίος Α', ὁ ἐπικληθεὶς μέγας, ἦτο υἱὸς τοῦ ὁμωνύμου στρατηγοῦ Θεοδοσίου γεννηθεὶς περὶ τὸ 346 μ. Χ. Καταταχθεὶς εἰς τὸν στρατὸν, ἔδωκεν ἰκανὰ δείγματα τῶν στρατηγικῶν του προτερημάτων, ἀλλὰ ταχέως παρητήθη καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἐν Ἑβερῶν κτήματά του, διότι ὁ πατήρ του διαβλήθη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του ἀπεκεφαλίσθη κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ Α'. Ἄλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Γρατιανός, ἐπειδὴ κατενόησεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς δεινάς ἐκεῖνας περιστάσεις, ἔνεκα μάλιστα τῆς εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος εἰσβολῆς τῶν Γόθων, προσεκάλεσεν ὡς συνάρχοντα τὸν Θεοδοσίον καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἑβερῶν (379 μ. Χ.). Ὁ Θεοδοσίος στολισμένος μὲ πολλὰς ἀρετὰς ἀνεδείχθη ἀξίος τῆς ἐκλογῆς καὶ ἐπροξένησε μεγάλην ὠφέλειαν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν

κὴν ἐπικράτειαν. Κατὰ πρῶτον μὲν ὁ Θεοδοσίος ἐτήρησε θέσιν ἀμυντικὴν καὶ ἐξησφάλισε τὰς πόλεις δι' ὀχυρωμάτων· ἔπειτα ἐξασκήσας τὸν στρατὸν εἰς μικρὰς συμπλοκάς πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ ἀποφεύγων συστηματικῶς πᾶσαν κρίσιμον μάχην, ἐπέπνευσε εἰς αὐτὸν τὸ θάρρος, καὶ τέλος ὑποθάλπων τὴν μεταξὺ τῶν πολεμίων διχόνοιαν καὶ ἰδίᾳ περιποιούμενος ἕκαστον τῶν ἡγεμόνων διὰ δώρων καὶ ὑποσχέσεων κατέπεισε αὐτοὺς ἐντὸς 4 ἐνιαυτῶν νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα καὶ νὰ διάγωσιν ὡς φίλοι καὶ σύμμαχοι καὶ νὰ δίδωσι κατ' ἔτος 40,000 ἀνδρῶν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τούτων ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ στρατοῦ, τῆς διοικήσεως καὶ τῆς αὐλῆς, ἐπενήρησαν ἐπιθλαβῶς εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Προσέτι ἀσπασθέντες τὸν χριστιανισμὸν κατέστρεψαν ἐξ ἀπειροκαλίας καὶ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ πολλὰ καλλιτεχνήματα τῆς ἀρχαιότητος.

Εἰς τὴν καταστροφὴν δὲ τούτων συνετέλεσε καὶ αὐτὸς ὁ Θεοδοσίος διὰ τῆς ἐκδόσεως διαφόρων διαταγμάτων κατὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀφῆρσεν ἅπαντα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἄλλους μὲν κατεδίκασεν εἰς ἐξορίαν, εἰς ἄλλους δ' ἐπέβαλε τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ἐν ἔτει δὲ 394 κατήργησε διὰ νόμου καὶ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ ἀπηγόρευσε ἐπὶ ποινῇ θανάτου πάσας τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς τῶν ἐθνικῶν, μετ' ὃ ἤρξατο ἡ συστηματικὴ καὶ μανιώδης καταστροφὴ τῶν ἀριστουρημάτων τῆς καλλιτεχνίας ὑπὸ τοῦ ἀμαθοῦς χριστιανικοῦ ὄχλου. Ὁ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ζῆλος τοῦ Θεοδοσίου περιέβαλεν αὐτὸν μὲ μεγάλην λαμπρότητα καὶ δόξαν καὶ εἰς τὸν ζῆλόν του τοῦτον μᾶλλον παρά εἰς τὰς νίκας του ὀφείλει ὁ Θεοδοσίος τὴν ἐπωνυμίαν «μέγας», τὴν ὁποίαν ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν ἡ ἱστορία. Ἄλλ' ὅμως ἐνώπιον τῆς θείας μεγαλειότητος ὁ περίφημος τῶν Μεδιολάνων ἐπίσκοπος Ἀμβρόσιος ἀπέδειξε αὐτὸν ἴσον μὲ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Θεοδοσίος καθ' ὅλου μὲν εἰπέιν ἦτο ἀνὴρ πρᾶος καὶ ἀγαθός, ἀλλ' ἦτο εἰς ὑπερβολὴν δόξυθμος. Οἱ Θεσσαλονικεῖς στασιασάντες ἐφόνευσαν τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως καὶ πολλοὺς ἀξιωματικούς τῆς φρουρᾶς τῶν Γότθων, ἧτις κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοδοσίου περικυκλώσασα τὸ ἵπποδρόμιον κατέσφα-

Ξεν, άνευ διακρίσεως γένους καί ηλικίας, 7,000 ανθρώπων (κατ' άλλους 15 χιλιάδας). Ἡ σφαγή αὕτη διήγειρε καθ' ὅλην τήν αὐτοκρατορίαν τήν ἀγανάκτησιν καί τήν φρίκην. Ὁ Ἀμβρόσιος ἀπέφυγε μὲν νά ἴδῃ κατὰ πρόσωπον τόν βασιλέα, ἀλλ' ἔγραψε πρὸς αὐτὸν μακρὰν ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὑποίαν σὺν τοῖς ἄλλοις ἔλεγε: «τὸ ἀμάρτημα δὲν ἐξελίφεται εἰμὴ διὰ θακρῶν καί μετаноίας. Σὲ συμβουλεύω, σὲ παρκαλῶ νά μετανοήσῃς, διότι ἄλλως ἐγὼ δὲν τολμῶ νά ἐκτελέσω τὴν ἀγίαν προσφοράν, ἐὰν θελήσῃς νά παρευρεθῆς εἰς αὐτήν». Ὁ βασιλεὺς μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου προσῆλθεν εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Μεδιολάων νά ἀκούσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν, ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος ἀρχιεπίσκοπος συναντήσας αὐτὸν πρὸ τῶν προθύρων, ἀπηγόρευσε εἰς αὐτὸν τὴν εἴσοδον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεοδόσιος ὑπέμνησεν εὐλαβῶς τὴν διπλὴν ἀμαρτίαν τοῦ Δαβὶδ, ὁ Ἀμβρόσιος ἀπήντησε: «λοιπὸν καθὼς ἐμιμήθης τὴν ἀμαρτίαν τοῦ Δαβὶδ, οὕτω μιμήθητι καί τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ». Ὁ βασιλεὺς ὑπήκουσε καί μετὰ 8 μῆνας ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν.

Ἐν ἔτει 394 ἤνωσε καί τὸ δυτικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ἀρχήν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον νοσήσας ἐτελεύτησε καί πρὸ τοῦ θανάτου του διένειμεν αὐτὴς τὸ ὅλον κράτος εἰς τοὺς δύο υἱούς του, καί εἰς μὲν τὸν Ἀρχάδιον ἐπέτρεψε τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀνατολικοῦ, εἰς δὲ τὸν Ὀνώριον τὴν διοίκησιν τοῦ Δυτικοῦ κράτους.

16. Ἰουστινιανὸς ὁ Α' (527—565).

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγεννήθη εἰς τὴν πλησίον τοῦ Ἀξιῦ ποταμοῦ πόλιν τῶν Σκούπων τῆς Δαρδανίας περὶ τὸ 483 μ. Χ. Προσκληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν παρὰ τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του Ἰουστίνου ἔλαβεν ἐπιμεμελημένη ἀνατροφὴν καί ἐκπαίδευσιν καί διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, ἄτεκνον ἀποθανόντα (527). Ῥωμαλέος ὢν τὸ σῶμα ἦτο τοσοῦτον ἐργατικὸς καί φιλότιμος, ὥστε μίᾳ ὥρᾳ ὕπνος ἤρκει πολλάκις πρὸς ἀνάπαυσιν, τὸ δὲ λοιπὸν τῆς νυκτὸς διῆγεν εἰς ἀδιαλείπτους μελέτας. Ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ἀκρίμητόν τινα θέλησιν πρὸς μεγαλουργίαν καί θαυμαστὴν δεξιότητα περὶ τὴν

ἐκλογὴν τῶν ἱκανῶν λειτουργῶν, προσέτι δὲ καὶ τὸ μέγα εὐτύχημα νὰ ἔχῃ πολλοὺς τοιοῦτους τὸ κράτος, ἠδυνήθη μοναρχήσας ἐπὶ 38 ἔτη νὰ συντάξῃ νόμους ἀρίστους, νὰ ἀνεγείρῃ ἔργα λαμπρὰ καὶ ὠφέλιμα καὶ νὰ κοσμήσῃ τὴν βασιλείαν του μὲ λαμπρότατα κατορθώματα. Εἰς τὴν λαμπρότητα ταύτην τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ συνετέλεσε καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα. Ἡ Θεοδώρα ἦτο δευτερότοκος θυγάτηρ ἀρκτητόφρου τινός Ἀκακίου ἐκ Κύπρου. Λίαν νεκρὰ μείνασα ὄρφανὴ ἐπεδόθη ἠλικιωθεῖσα ὁπωσοῦν εἰς τὸ θεατρικὸν στάδιον καὶ διῆγε βίον ἄσωτον καὶ αἰσχρὸν. Τὸ κάλλος ὅμως αὐτῆς ἦτο ἐξαιρετόν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τρωθεὶς ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν ἔλαβε σύζυγον, πείσας τὸν θεῖόν του νὰ καταργήσῃ διὰ νόμου διατάξιν τινα, διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγορεύετο εἰς συγκλητικὸν νὰ λάβῃ σύζυγον γυναῖκα μετελθοῦσαν ἄτιμον ἐπάγγελμά. Ἡ Θεοδώρα ἀνυψωθεῖσα εἰς τὸν λαμπρότατον τῆς οἰκουμένης θρόνον, ἐξ ἀλλοκότου εὐνοίας τῆς τύχης, ἀνεδείχθη ἀξία τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης εὐνοίας καὶ διετέλεσε σύζυγος πιστὴ, βασιλὶς γενναία, καὶ συνετὴ σύμβουλος. Τὴν σύνεσιν δὲ καὶ τὴν γενναϊότητα ἀπέδειξε μάλιστα ἡ Θεοδώρα κατὰ φοβεράν τινα στάσιν, ἡ ὁποία ὡς ἐκ τῆς συνθηματικῆς λέξεως τῶν στασιαστῶν ἐπεκλήθη στάσις τοῦ νίκαι. Ἀφορμὴν εἰς τὴν στάσιν ταύτην ἐδωκαν αἰ εἰς τὸ ἵπποδρόμιον ἀνταγωνιζόμεναι δύο μερίδες, ἡ τῶν πρασίνων καὶ ἡ τῶν βενέτων ἦτοι κωνῶν, αἰ ὁποῖαι ἐπωνομάσθησαν οὕτως ἐκ τοῦ χρώματος τῆς ἐνδυμασίας, τὴν ὁποίαν ἔφερον οἱ ἀνταγωνιζόμενοι εἰς τὸ ἵπποδρόμιον. Κυρίως δὲ ὑπέκίνησε τὴν στάσιν αὐτὴν πολιτικὴ τις μερίς, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον Ἰππάτιον τινα ἀνεψιὸν τοῦ προαποθανόντος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου συναρτῆσα μὲ τὴν μερίδα τῶν πρασίνων. Οἱ στασιασταὶ ἐξ ἀπλῶν παραπόνων ἐξετραχλίσθησαν εἰς ὕβρεις ἀναιδεῖς κατὰ τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐθεᾶτο τοὺς ἀγῶνας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἑπαρχος ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς πρωταίτιους, ὁ ὄχλος ἐφώρμησε καὶ ἔθραυσε τὰς θύρας τῶν φυλακῶν καὶ ἔθεσε πῦρ εἰς τὸ στρατηγεῖον. Ἐντεῦθεν μετεδόθησαν αἰ φλόγες καὶ ἔκαυσαν μέγα μέρος τῆς πόλεως. Ἐπὶ 4 ἡμέρας ἡ πόλις διετέλεσε ὑπὸ τὸ κράτος τῶν φλογῶν, τῆς ἀρπαγῆς καὶ τοῦ φόνου. Ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος ἐφορμήσας κατὰ τῶν στασιαστῶν ἠναγκά-

σθη μετὰ φρόνον πολὺν νὰ υποχωρήσῃ. Αἱ ὑπὸ τοῦ βασιλέως γενόμεναι υποχωρήσεις ἀντὶ νὰ καταστείλωσι τὴν στάσιν ἐξῆψαν ἔτι μᾶλλον τὴν μανίαν τοῦ ὄχλου. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν κεκλεισμένοι εἰς τὰ ἀνάκτορα περιῆλθον, εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμυχανίαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς. Ἄλλ' εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν δὲν συνήνεσεν ὁ Βελισσάριος, ἡ δὲ Θεοδώρα ἀντίστη μετὰ γενναιότητος, «καὶ ἂν ἡ φυγὴ» εἶπεν, «ἦτο τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας καὶ πάλιν ἤθελον νομίση. αὐτὸ ἀσύμφορον. Ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη νὰ ἀποθάνῃ, ὁ δὲ βασιλεὺς οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀνεχθῆ νὰ γείνη φυγὰς. . . . Τὸ κατ' ἐμὲ ἀποδέχομαι τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο λόγιον, ὅτι τὸ κάλλιστον ἐντάφιον εἶνε ἡ βασιλεία». Εἰς τοὺς λόγους τούτους οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ἀντίπῃ. Οἱ στασιασταὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ὑπάτιον ἔκαμαν τὸ λάθος καὶ ἀντὶ νὰ τραπῶσιν ἐπὶ τὰ ἀνάκτορα ἐτρέπησαν πρὸς τὸ ἵπποδρόμιον. Ἐκεῖ δὲ ἤρχισαν νὰ διχονοῶσι πρὸς ἀλλήλους καὶ κατ' ὀλίγον ἐπέπηλε ρῆξις μετὰξὺ αὐτῶν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐφορμήσας ὁ Βελισσάριος μετὰ τρισχιλίων ἵππέων κατέκοψε περὶ τὰς 30 χιλιάδας. Οὕτω δὲ μετὰ 7 ἡμέρας κατέληξεν ἡ φοβερὰ ἐκείνη στάσις.

Ὁ Βελισσάριος ἐγεννήθη εἰς Θράκην ἐκ γονέων ἀφρωνῶν καὶ ἐχρημάτισε δορυφόρος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐν ἔτει δὲ 530 προχειρισθεὶς στρατηγὸς ἀπεστάλη εἰς Μεσοποταμίαν κατὰ τῶν Περσῶν, τοὺς ὁποίους δις νικήσας ἐκ παρατάξεως ἐξηνάχασε νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην. Μετὰ δὲ τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως τοῦ Νίκα ἀπεστάλη κατὰ τῶν Βανδήλων τῆς Ἀφρικῆς καὶ νικήσας αὐτοὺς συνέλαβε καὶ ἤγαγεν αἰχμάλωτον εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν βασιλέα αὐτῶν Γελίμερον (534). Ἐντεῦθεν ἀπεστάλη πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἰταλίας, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἔτους 488 εἶχε περιέλθῃ ὑπὸ τοὺς Ὀστρογότθους. Καὶ αὐτοὺς καταπολεμήσας ὁ Βελισσάριος ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κομίζων ἄπειρα λάφυρα, πολλοὺς αἰχμάλωτους καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τῶν Ὀστρογότθων Οὐτίτιν. Ἐντεῦθεν ὁ Βελισσάριος ἀπεστάλη κατὰ τῶν Περσῶν οἱ ὁποῖοι ἐν τῷ μεταξύ εἶχον λύσει τὰς συνθήκας. Μετὰ εἰκοσαετῆ δὲ ἀμφίροπον ἀγῶνα ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσι πεντηκονταεταεῖς σπονδὰς (562). Ἐκ τῆς ἀπουσίας δὲ τοῦ Βελισσαρίου ἐπα-

φελούμενοι οί Γότθοι ἀνηγόρευσαν νέον ἡγεμόνα ἑαυτῶν, τὸν Τωπίλαν, ἀνέκτησαν πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν καὶ προέβησαν λεηλατοῦντες τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους μέχρι τῶν παραλίω τῆς Ἡπείρου. Ἡδὴ κατ' αὐτῶν ἀπεστάλη ἕτερος στρατηγός, ὁ Ναρσῆς, ὅστις κατατρόπωσε τοὺς πολεμίους εἰς μάχην φονικωτάτην, ἀνέκτησε πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν καὶ διέμεινε κυβερνήτης αὐτῆς ἐπὶ δεκαπενταετίαν. Ὁ Βελισσάριος προσήνεγκε καὶ ἄλλας πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸ κράτος, ἐπὶ τέλους ὁμῶς συκοφαντηθεὶς καθρέθη τοῦ ἀξιώματος καὶ ἐτέθη εἰς περιορισμὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Καὶ ταχέως μὲν ἀποδειχθεὶς τῆς ἀθωότητός του, ἀνέκτησε τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως καὶ ἀποκατεστάθη εἰς τὰς προτέρας τιμὰς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας ἐτελεύτησεν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς θλίψεως (565).

Τὸ κράτος, ἐκτὸς τῶν δαπανῶν τοῦ πολέμου, ὑπέστη καὶ πολλὰς συμφορὰς ἐκ διαφόρων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἐκ καταστρεπτικωτάτων σεισμῶν καὶ ἐξ ὀλεθριωτάτου λοιμοῦ, ὅστις μετὰ τινων διαλειμμάτων διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ 50 ἔτη.

Ὁ Ἰουστινιανὸς θέλων νὰ προφυλάξῃ τὸ κράτος ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ τὰς πόλεις ἀπὸ τὰ δεινὰ τῶν καταστρεπτικῶν σεισμῶν, ἀνήγειρε πολλαχού τῆς χώρας ὀχυρώματα καὶ φρούρια καὶ ἀνωκοδόμησε πολλὰς πόλεις. Προσέτι δὲ ἀνήγειρε πρὸς διακόσμησιν αὐτῶν μνημεῖα πολλὰ καὶ καλὰ, τῶν ὁποίων ὑπέρχει ὁ περικαλλέστατος καὶ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Πρὸς οἰκοδομὴν αὐτοῦ ἐργάζοντο καθ' ἑκάστην ἐπὶ ἑξ ἔτη δεκακισχίλιοι ἄνδρες καὶ ἐδαπανήθησαν ὑπὲρ τὰ 360 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνενέωσε πάντας τοὺς νόμους κατὰ τῶν ἐτεροδόξων, ἐπιβάλλων εἰς αὐτοὺς τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν ἐδίδοντο εἰς τοὺς ναοὺς τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας, ἀπηγορεύθη δὲ ῥητῶς εἰς αὐτοὺς πᾶσα δημοσία θέσις. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἰσῆχθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ βυζαντικὸν κράτος καὶ ἡ μεταξουργία, μετακομισθέντων ὑπὸ δύο μοναχῶν ἐξ Ἰνδιῶν ἐντός καλαμίνων ῥάβδων τῶν ὠπίων τῶν βομβύκων (ἴτιοι τῶν μεταξοσκωλήκων). Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν ἔτει 565 μ. Χ.

17. Ἡράκλειος (610—641).

Ὁ Ἡράκλειος ἦτο υἱὸς τοῦ ἐξάρχου τῆς Ἀφρικῆς Ἡρακλείου γεννηθεὶς τὸ 574 μ. Χ. Ὁ Ἡράκλειος ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ πρόσκλησιν τῆς συγκλήτου καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ἀντὶ τοῦ Φωκᾶ, οἰκτρῶς θανατωθέντος ὑπὸ τοῦ ὄχλου (610). Ὁ Ἡράκλειος ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, εὔρε τὸ κράτος εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ὁ στρατὸς εἶχεν ἐντελῶς διαλυθῆ, τὸ ταμεῖον ἦτο κενόν, αἱ ἐπαρχίαι ἐκ τῶν δρώσεων τῶν βαρβάρικων ἐπιδρομῶν ἐλαχίστας παρεῖχον εἰς τὸ κράτος εἰσφοράς, οἱ δὲ Πέρσαι καθυποτάξαντες τὴν Ἀσίαν ἐπεφάνησαν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπεχείρησαν τὴν ἐκπολιόρκησιν αὐτῆς. (614). Ἐνεκα τούτων ὁ Ἡράκλειος εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιβάλλῃ χεῖρα εἰς τὰ κειμήλια τῶν ἐκκλησιῶν, ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς μᾶλλον κατεπειγούσας ἀνάγκας. Συνήντησε δὲ τόσον πολλὰς δυσχερείας, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἀλλ' ἀπετράπη ὑπὸ τῶν προτροπῶν τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν παρακλήσεων τοῦ λαοῦ. Ὁ τότε πατριάρχης Σέργιος, ἀνὴρ γενναῖος, ὤρκισε τὸν βασιλέα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας νὰ συζήσῃ καὶ νὰ ἀποθάνῃ ἐκεῖ πιστῶς μὲ τὸν λαόν του, τὸν ὁποῖον ἐνεπιστεῖθη εἰς αὐτὸν ὁ Θεός. Ὁ Ἡράκλειος κατέγεινε κατὰ πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως καὶ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπέβαλε τὴν πειθαρχίαν καὶ ἐπέπνευσε τὸ γενναῖον φρόνημα, καὶ τέλος ἀφοῦ εἰρήνευσε πρὸς τοὺς Ἀβάρους καὶ συνεμάχησε πρὸς τοὺς Σλαύους, παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὰς ἐκτὸς τοῦ Ἰστροῦ χώρας, ἀπεφάσισε νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν Περσῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ μᾶλλον ἐπίφοβοι. Ὅπως δ' ἀναφλέξῃ τὸν μαρνανέντα τοῦ λαοῦ ἐνθουσιασμὸν τῆς φιλοπατρίας, περιέβαλε τὸν ἀγῶνα διὰ θρησκευτικῆς χροιάς καὶ παρέστησεν εἰς αὐτὸν ὅτι ἂν δὲν ἐξεγερθῆ καὶ ὑπερασπισθῆ καὶ διὰ τῶν ὀπλων τὴν θρησκείαν αὐτοῦ, διακινδυνεύει αὕτη νὰ ἀπολεσθῆ.

Ὅθεν ἐν ἔτει 622 ἀφῆσας ὡς ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς τὸν δεκαετῆ υἱόν του Κωνσταντῖνον ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ μαγίστρου Βώ-

νου και τοῦ πατριάρχου Σεργίου ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Περσίαν καὶ καταλαβὼν τὰς στενάς παρόδους τοῦ ὄρους Ταύρου ἐξηνάγκασε τοὺς πολεμίους νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατατροπώσας δὲ αὐτοὺς ἐνταῦθα εἰσέβαλεν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ μετὰ ἑπταετείς ἐνδόξους ἀγῶνας ἐξηνάγκασε τὸν υἱὸν τοῦ Χοσρόου Σιρόην νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὄρους 1ον) νὰ ἀνακτήσῃ τὸ Βυζαντιακὸν κράτος τὰ πρὸς τὴν Περσίαν παλαιὰ αὐτοῦ ὄρια, τὰ ὅποια καθώριζεν ὁ Ἀράξης πρὸς βορρᾶν καὶ ὁ Εὐφράτης πρὸς μεσημβρίαν· 2ον) νὰ ἀποδοθῶσιν ἑκατέρωθεν οἱ αἰχμάλωτοι καὶ 3ον) νὰ ἐπιστραφῇ ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρὸς, ὃ ἄλλοτε λαφυραγωγηθεὶς ἐξ Ἱεροσολύμων ὑπὸ τῶν Περσῶν.

Ἐν τῷ μεταξῦ ὅμως ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης συνῆψε συνθήκας πρὸς τὸν χαχάνον τῶν Ἀθάρων ἐπὶ κατακτήσει καὶ διανομῇ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ συνεπολιόρησαν στενῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀφοῦ ἀπέκρουσαν τὰς ἐπανεπιλημμένας τῶν πολεμίων ἐφόδους μετὰ παννυχίδα δέησιν πρὸς τὴν ὑπέρμαχον τῆς πόλεως Θεοτόκον ἐποίησαν ἔξοδον καὶ κατατροπώσαντες αὐτοὺς ἐξηνάγκασαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθωσιν (626). Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ σπουδαίου τούτου γεγονότος καθιερώθη ἡ ἀκολουθία τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου πρὸς τὴν ὑπέρμαχον Θεοτόκον, ἣτις τελεῖται μέχρι τῆς σήμερον κατὰ πᾶσαν Παρασκευὴν τῆς ε' ἑβδομάδος τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς.

Ὁ Ἡράκλειος μετὰ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει τελεσθέντα θρίαμβον μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀνύψωσε τὸν ζωοποιὸν σταυρὸν ἐπὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ θέσεως (14 Ἰβρίου 629) καὶ ἔκτοτε πρὸς ἀνάμνησιν αὐτοῦ καθιερώθη ἡ ἑορτὴ τῆς τοῦ σταυροῦ ἀνυψώσεως τελουμένη τὴν 14 Ἰβρίου.

Ἄλλὰ δὲν ἐπέπρωτο ἀτυχῶς οὔτε ὁ Ἡράκλειος, οὔτε τὸ κράτος νὰ δρέψῃ τοὺς καρποὺς τηλικούτων ἐνδόξων κατορθωμάτων, διότι ἐπελθόντες οἱ Ἀραβες ἀνέτρεψαν ἅπαντα. Καὶ ἐπὶ μὲν Ἡρακλείου κατέκτησαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐπὶ δὲ τῆς Εὐρώπης οἱ ἀγῶνες μεταξὺ Ἰσλαμισμού καὶ Ἑλληνισμού ἐξηκολούθησαν.

ἀδιαλείπτως σχεδὸν ἐπὶ 800 ἔτη. — Ὁ Ἡράκλειος ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 641.

18. Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνάτος.

Κωνσταντῖνος ὁ Δ', ὁ ἐπικληθεὶς Πρωγωνάτος, ἦτο πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Κώνσταντος, δισέγγονος δὲ τοῦ Ἡρακλείου. Ὁ Κωνσταντῖνος κυβερνῶν τὰ κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ πατρὸς του κατέλαβε πᾶσαν τὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν ἐν Συρακούσαις δολοφονίαν αὐτοῦ καὶ ἔσπευσε, ὅπως ἐκδικηθῆ τοὺς φονεῖς του. Κατατροπώσας δὲ τοὺς συνωμώτας καὶ ἀποκεφαλίσας τὸν ἀντὶ τοῦ πατρὸς του ἀναγορευθέντα Μιζίζιον ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὃ δὲ δῆμος ὑποδεχθεὶς αὐτὸν ἔχειρέτισε διὰ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Πρωγωνάτου, διότι ὅτε ἀπῆλθεν ἦτο ἀγένειος, ἤδη δὲ ἤρχιστε νὰ ὑποφαίνηται ὁ πῶγων αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστροφὴν του κατέβαλεν ἑτέραν στάσιν, τὴν ὅποιαν ὑπεκίνησεν ὁ στρατὸς τοῦ θέματος τῆς Ἀνατολῆς, ὅστις ἀπήτησε νὰ συμπεριληφθῶσιν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ οἱ δύο ἕτεροι αὐτοῦ ἀδελφοί, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι, ἐπειδὴ ἐπίστευον εἰς Τριάδα, ἔπρεπε νὰ στεφθῶσι καὶ οἱ τρεῖς ἀδελφοί. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς μὲν πρωταίτιους ἀνεσκόλαπισε, ἐρρινοκόπησε δὲ τοὺς ἀδελφούς του.

Ἦδη τὸ Βυζαντιακὸν κράτος διέτρεξε τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἵτινες μετὰ ἐμφυλίους ἐρίδας ἀναγορεύσαντες καλίφην τὸν διοικητὴν τῆς Συρίας Μωαυῖά ἐπῆλθον ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ὑπὸ τῶν Ἀράβων πρώτη αὕτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη, (ἀπὸ τοῦ 672—678). Ἦρχιζε δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς κατ' ἔτος καὶ κατέληγε τὸν Σεπτέμβριον, ὅτε οἱ πολιορκηταὶ διαλύοντες τὴν πολιορκίαν ἀπέπλεον καὶ διεχείμαζον εἰς Κυζικόν. Ὁ Μωαυῖα δὲν ἔπαυσε ἐπιστέλλων κατ' ἔτος νέας ἐπικουρίας, ἀλλ' οἱ πολιορκηταὶ, ἀφ' οὗ ὑπέστησαν μεγάλην φθορὰν ἀνθρώπων καὶ πλοίων, ἠναγκάσθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ὑπέστησαν τελείαν πανωλεθρίαν. Ἡ σωτηρία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης ὀφείλεται

ἐνθεν μὲν εἰς τὴν γενναιοφροσύνην τοῦ βασιλέως, ἐτέρωθεν δὲ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὑγροῦ ἢ ἑλληνικοῦ πυρός, τὸ ὅποιον ἐφεῦρε Πρόκλος ὁ Ἀθηναῖος, ἐτελειοποίησε δὲ ὁ ἐκ τῆς ἐν Συρίᾳ Ἡλιοπόλεως Καλλίνικος. Τὸ ὑγρὸν τοῦτο πῦρ ἦτο χημικόν τι μίγμα δραστικώτατον, διότι, ὡς βεβαιοῦται, ἔκαιε καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος καὶ κατέστρεφε τὰ πάντα, καὶ οὔτε λίθος, οὔτε σίδηρος ἀντεῖχον εἰς τὴν ὀξυτάτην αὐτοῦ ἐνέργειαν. Ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος τοῦ μέσου αἰῶνος, — ἄδηλον πῶς καὶ διατί, — ἐξέλιπεν ἐντελῶς ἡ χρῆσις αὐτοῦ.

Ἐν ἔτει 677 ἐγκατέστησεν ὁ Κωνσταντῖνος ἐπὶ τοῦ Λιβάνου πολλὰς χιλιάδας τῶν μαχίμων Μαρδαϊτῶν. Οὗτοι ἐνισχυθέντες καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐγγχωρίων χριστιανῶν ἐκυρίευσαν ἀξιόλογον μέρος τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐνέπνευσαν τὸν φόβον εἰς τὸν Μωαυῖα, ὅτι δύνανται νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν ὅλην τὴν Συρίαν. Ἐνεκα τούτου ὁ Μωαυῖα ἐπέμφε πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συνωμολογήθη εἰρήνη. Τότε καὶ οἱ Βούλγαροι εὐρόντες εὐκαιρίαν διέβησαν τὸν Ἰστρον, κατέλαβον τὴν Βάρναν καὶ πᾶσαν τὴν περὶξίαν χώραν, ἣτις ἀπ' αὐτῶν ἐπεκλήθη *Βουλγαρία*, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ πληρωμῇ ἑτησίου φόρου.

19. Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος.

Οὔτε ὁ τόπος ἐνθα ἐγεννήθη ὁ Λέων, οὔτε ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐγεννήθη εἶνε ἀκριβῶς γνωστός. Οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι κατάγεται ἐκ τῆς Ἰσαυρίας, οἱ δὲ ἐκ τῆς Γερμανικείας, πόλεως κειμένης εἰς τὴν βόρειον Συρίαν. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ πένητες ὄντες μετώκησαν ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἰς Θράκην καὶ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν πόλιν Μεσημβρίαν ἀπέκτησαν ἰκανὴν περιουσίαν ἐκ τοῦ ἐμπορίου τῶν ζώων. Ὅτε δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ὁ Β' ἐστράτευσε κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἔπαθεν ἐνδειαν τροφῶν, ὁ Λέων ὑπηρετῶν ἐν αὐτῷ προέτρεψε τὸν πατέρα του νὰ πέμψῃ εἰς τὸν βασιλεῖα δῶρον 500 προβάτων. Ἐνεκα τούτου ὁ Λέων ἀξιώθει τῆς εὐνοίας τοῦ βασιλέως τάχιστα προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ *σπαθαρίου*. Ἄλλ' ὁ φιλόποπος βασιλεὺς ταχέως ἀπεμάκρυνεν

αὐτὸν ἀπὸ τῆς αὐλῆς καὶ ἐξέπεμψεν εἰς δυσχερεστάτην τινὰ ἐκστρατείαν περὶ τὰ Καυκάσια ὄρη, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι δὲν θέλει ἐπιστρέψῃ ἐκεῖθεν. Ἄλλ' ὁ πολυμήχανος Λέων κατάρθρωσε νὰ διασωθῇ καὶ ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τοῦ βασιλεύοντος Ἀναστασίου τοῦ Β' προεχειρίσθη ὑπ' αὐτοῦ στρατηγὸς τῆς Ἀνατολῆς (713). Μετὰ τὴν εἰς Ἀσίαν ἀναχώρησιν τοῦ Λέοντος ὁ στρατὸς (τοῦ λεγομένου ὀφικίου θέματος) στασιασὰς καθήρεσε τὸν Ἀναστάσιον καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνχορεύσας αὐτοκράτορα ἄσημόν τινα Θεοδόσιον καταλαμβάνει τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκτρέπεται εἰς δεινὴν λεηλασίαν καὶ διαρπαγὴν. Ἡδὴ καθ' ὄλον τὸ Βυζαντικὸν κράτος ἐπεκράτησεν ἄκρα ἀναρχία. Ὁ δὲ τότε καλίφης Σουλεϊμὰν παρασκευάσας κολοσσιαίας ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις ἐξαπέστειλεν ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὁ μὲν πεζικὸς στρατὸς τῶν Ἀράβων, ἀφοῦ μάτην προσεπάθησε νὰ καταλάβῃ τὸ Ἀμόριον, φρούριον ὀχυρώτατον τῆς Φρυγίας, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπεράσπισιν εἶχεν ἀναλάβῃ ὁ στρατηγὸς Λέων, εἰσέβηκεν ἐκεῖθεν εἰς Καππαδοκίαν καὶ ἐξεχείμασε περὶ τὴν Πέργαμον (716). Ὁ δὲ Λέων μετὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἀμορίου ἔσπευσε εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον (25 Μαρτίου 717). Ἄμα δ' ἐπελθόντος τοῦ ἔαρος, ἐπέδραμον οἱ Ἀραβες ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτὴν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλασσης. Ὁ Λέων ἐπισκοπῶν ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως τὰς κινήσεις τοῦ στόλου τῶν πολεμιῶν ἐξέπεμψε τὰ πυρπολικὰ ἄμα εἶδεν ὅτι ὑπελείφθησαν τὰ βερύτερα τῶν φορτηγῶν ἕνεκα νηνεμίας καὶ ἐπυρπόλησεν αὐτὰ. Ἐνεκὰ τούτου ὁ Ἀραβικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ διαπεράσῃ ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς περαλίας εἰς τὴν Ἀσιατικὴν καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον. Ἡ δὲ ἀπὸ ξηρᾶς πολιορκία ἐξηκολούθει μετὰ μεγάλης δραστηριότητος, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, ἕνεκα δὲ τοῦ δριμυτάτου χειμῶνος ὁ στρατὸς ὑπέστη μεγίστην φθοράν. Κατὰ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους κατέπλευσαν καὶ δύο ἕτεροι στόλοι. Ἄλλ' οἱ πολέμιοι ὄχι μόνον οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσιν, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ψύχους καὶ τῶν στερήσεων ἠναγκάσθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀποπλεύσωσιν εἰς τὰ ἴδια. Κατὰ τὴν διετῆ ταύτην πολιορκίαν

ἀπώλεσαν οἱ Ἄραβες περὶ τὰ 2500 πλοῖα καὶ περὶ τὰς 500 χιλιάδας ἀνδρῶν.

Ἄφου ὁ Λέων ἀπέκρουσεν οὕτω τὸν ἐκ τῶν Ἀράβων κίνδυνον, ἐπεχείρησε τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν τοῦ κράτους μεταρρυθμισίαν, διὰ τῆς ἧς ἠνώρθωσε τὴν ταξιν καὶ πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ κράτος νέαν ζωὴν. Εἰς τὴν θρησκευτικὴν ταύτην μεταρρυθμίαν ὁ Λέων εὗρε μεγάλην ἀντίπραξιν ἐκ μέρους τοῦ κατωτέρου κλήρου, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν μοναχῶν, ὁ δὲ Παπᾶς ἐκ πνεύματος ἀντιπολιτεύσεως ὑπεκίνησε ταραχὰς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐπανάστασιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἧτις παρασκευάσασα στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἀναγορεύσασα βασιλεῖα Κοσμᾶν τινὰ ἐπῆλθε πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλ' ὁ Λέων τοὺς μὲν στασιαστὰς κατέβαλεν, ἀπὸ δὲ τοῦ Παπα ἀφῆρσε τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν, τὴν ἣν εἶχεν ἐπὶ τῆς Κρήτης, τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ἐκτοτε δ' αἱ χώραι αὗται ὑπαχθεῖσαι ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπετέλεσαν τὴν κυριωτάτην ἐστίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ὀρθοδοξίας.

Ἐπὶ τέλους ὁ Λέων ἐταπείνωσε καὶ τοὺς Ἄραβας κατατροπώσας αὐτοὺς περὶ τὸ Ἀκροῖνον τῆς Φρυγίας καὶ κατακόψας ὀλόκληρον σχεδὸν στρατιὰν ἐκ 30,000 ἀνδρῶν.

Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ ἔτους 741 ἀπέβίωσεν ὁ Λέων, ὅστις δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῆ ὁ σωτὴρ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὁ μέγας τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτης. Ὅτε ὁ Λέων ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου εὗρε τὸ κράτος δεινῶς ἠκρωτηριασμένον, τὸν στρατὸν εἰς ἐντελῆ σχεδὸν παραλυσίαν, τὸ ταμεῖον κενὸν χρημάτων, τὴν ἀναρχίαν ἀπειλοῦσαν τὴν τοῦ κράτους ὑπαρξιν καὶ τὴν πρωτεύουσαν στενῶς πολιορκουμένην ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἂν τότε καταλαμβάνον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἤθελον ἐξαφανίσῃ καὶ τὸν χριστιανισμόν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Ἦδη δὲ μετὰ εἰκοσιπενταετῆ βασιλείαν, ὅτε παρέδιδε τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱόν του, οἱ μὲν Ἄραβες εἶχον ταπεινωθῆ, τὸ ταμεῖον ἦτο πλήρες, ὁ στρατὸς ἄριστα ὀργανωμένος καὶ πειθρχῶν. Συνέταξε δὲ ὁ Λέων καὶ

ἀρίστους νόμους, διὰ τῶν ὁποίων κατετίθησαν τὰ πρῶτιστα σπέρματα τῆς τοῦ κράτους ἀναμορφώσεως καὶ προαγωγῆς.

20. Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄ ἦτο υἱὸς τοῦ Λέοντος Γ΄. Πολὺ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του ὁ Κωνσταντῖνος προσελήφθη συνάρχων αὐτοῦ καὶ ἔδειξε πολλὰ δείγματα τῶν στρατηγικῶν αὐτοῦ ἀρετῶν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν παρὰ τὸ Ἀκροῖνον μάχην. Ἦδη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Γ΄ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀνεδείχθη ἐφάμιλλος μὲν τοῦ πατρὸς του ὡς πρὸς τὰ πολεμικά, ὑπέρτερος δ' ἐκείνου κατὰ τὴν δραστηριότητα καὶ τόλμην ὡς πρὸς τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως. Οὐχ ἦττον οἱ Βυζαντινὸι χρονογράφοι ἐπισώρευσαν κατ' αὐτοῦ τὰς δεινότερας τῶν ὕβρεων ἐπινομάζοντες αὐτὸν *Κοπρώνυμον* καὶ *Καββαλίον*. Καὶ οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ἐπινομάσθη *Κοπρώνυμος*, διότι κατὰ τὴν βάπτισίν του ἐμίλυνε τὴν ἀγίαν κολυμβήθραν διὰ τῆς κόπρου του, ἄλλοι δὲ ἄλλα ἀηδῆ φλυαροῦσι καὶ λέγουσιν, ὅπως ταπεινώσῃ τὴν ἀξίαν καὶ ἀμαυρώσῃ τὸ κλέος ἐνὸς τῶν ἐνδοξοτέρων βασιλέων τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας.

Μετὰ ἐν περίπτῳ ἔτος ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεώς του ὁ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀρτάβασδος ἐπερειδόμενος εἰς τὴν πολυἀριθμον μερίδα τῶν πολεμίων τῆς μεταρρυθμίσεως ἐστασίασε καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος κινδυνεύσας νὰ συλληφθῆ διεσώθη διὰ τῆς φυγῆς εἰς τὸ ἰσχυρὸν φρούριον τοῦ Ἀμορίου. Ἐκεῖθεν ἀφοῦ παρεσκεύασε τὰ πάντα, ἀνέκτησε τὸν θρόνον καὶ ἐτιμώρησε τὸν προδότην τυφλώσας αὐτὸν καὶ τοὺς δύο υἱοὺς του.

Ἐδραιώσας τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν ὁ Κωνσταντῖνος εἰσέβαλεν ἐν ἔτει 746 εἰς Συρίαν καὶ κυριεύσας τὴν Γερμανικεῖαν καὶ Δουλιχίαν ἐπανήγαγεν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν τοὺς κατοικοῦς αὐτῶν, οἵτινες εἶχον ἀναγκασθῆ ὑπὸ τῶν Ἀράβων νὰ ἀσπασθῶσι τὸν Μωαμεθανισμόν. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος κατετρόπωσε κατὰ κράτος τὸν στόλον τῶν πολεμίων παρὰ τὴν Κύπρον, συγκείμενον ἐκ χιλίων δρομώνων. Ἀλλὰ τὰ λαμπρὰ ταῦτα τρόπαια ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ ὁ Κωνσταντῖνος καὶ νὰ σπεύσῃ νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Κων-

σταντινούπολιν, διότι ὀλέθριος λοιμὸς ἐνσκήψας τότε εἰς τὸ Βυζαντικὸν κράτος καὶ διαρκέσας ἐπὶ τριετίαν ἐπροξένησε μεγίστην φθοράν. Ὡστε ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἠσχολήθη νὰ μεταφέρῃ κατοίκους ἐξ ἄλλων μερῶν εἰς τὰς ἐρημωθείσας κατοικίων χώρας, εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον ἐγκατέστησε τότε πολλὰς Σλαυϊκὰς ἀποικίας.

Ἐν ἔτει δὲ 752 συνεκρότησεν ἐπανειλημμένα συμβούλια ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων πολιτῶν καὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ συνεσκέφθη μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ συγκληθῇ οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἣτις συνελθοῦσα ἐν ἔτει 754 καὶ ἀποτελούμενη ἐκ 348 ἐπισκόπων ἐπεδοκίμασε τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀπηγόρευσε ῥητῶς τὴν *προσκύνησιν τῶν εἰκόνων*. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων ὁ Κωνσταντῖνος εὗρε μεγάλην ἀντίπραξιν ἰδίως ἐκ τῶν μοναχῶν, ἠναγκάσθη νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν καὶ νὰ διαλύσῃ πολλὰ μοναστήρια, τὰ ὅποια εἶχον ἀποβῆ τὰ καταγῶγια τῆς διαφθοράς. Προσέτι δὲ ἀφήρесе καὶ τὰς εἰκόνας ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας ἀπὸ τῶν μοναχῶν, ἣ ὅποια περιωρίζετο εἰς τὴν ξηρὰν ἐρμηνεϊαν θρησκευτικῶν τινων τύπων χωρὶς νὰ ἀναπτύσῃ τὴν διανοίαν καὶ νὰ προάγῃ τὰ μεγάλα καὶ γενναῖα φρονήματα. Ἦδη ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες ἐποίουν συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὁ Κωνσταντῖνος κατετρόπωσεν αὐτοὺς περὶ Μαρκέλλας (758), ἔπειτα δὲ περὶ τὴν Ἀγχιάλον (763) καὶ τέλος εἰς τρίτην κρίσιμον μάχην παρὰ τὰ Λιθισῶρια (773).

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τῇ μεταξὺ ἀνεκαίνισε τὸ μέγα ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑδραγωγεῖον, τὸ καλούμενον Ἀδριάνειον, τὸ ὅποιον εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, ἔκοψε χρυσὰ καὶ χαλκὰ νομίσματα, φέροντα ἑλληνιστὶ τὰ ὀνόματα *Κωνσταντῖνος* καὶ *Λέων* καὶ ἐνύμφευσεν τὸν υἱόν του μετὰ τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης, ἣτις κατόπιν ἀναλαβοῦσα τὴν διοίκησιν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνγλικου υἱοῦ τῆς Λέοντος ἀνέτρεψε πάντα, ὅσα ὁ Κωνσταντῖνος εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἐν ἔτει 775.

21. Νικηφόρος.

Ὁ Νικηφόρος ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν πατρικίων, μετὰ δὲ τὴν καθάρεισιν τῆς Εἰρήνης ἐξελέγη βασιλεὺς (802 μ. Χ.). Ὁ Νικηφόρος ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου εὗρε τὸ κράτος εἰς τὴν ἐσχάτην ἐσωτερικὴν παραλυσίαν καὶ ἐξωτερικὴν ταπεινώσιν. Ὅθεν ἐπέστησε πᾶσαν τὴν προσοχὴν καὶ τὴν μέριμναν αὐτοῦ εἰς τὴν θεραπείαν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δημόσιον ταμεῖον εὗρε κενὸν ὡς ἐκ τῆς σπατάλης τῆς Εἰρήνης καὶ τῶν καταχρήσεων τῶν φίλων αὐτῆς, ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς, συστήσας εἰδικὸν δικαστήριον, νὰ καταθέσωσι τὰ παρανόμως ληθέντα. Ἐκ τούτων δέ, τῶν ἰδιαίτερον θησαυρῶν τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν καθυστερουμένων, ἠδυνήθη ὁ Νικηφόρος νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας τοῦ κράτους. Διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ ἴδρυσε στρατιωτικὰς ἀποικίας ἐν Θράκῃ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ πρὸς περιστολὴν τῶν ληστικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σλαύων ἀποίκων. Ἀνενέωσε πολλοὺς καταργηθέντας φόρους καὶ τελωνιακοὺς δασμοὺς καὶ ὑπέβαλεν εἰς τακτικὴν φορολογίαν τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ κτήματα δημεύσας καὶ τινα ἐξ αὐτῶν. Ἄλλ' ὡς ἐκ τούτου ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν, οἵτινες ὑπὸ τοῦ πάθους τυφλούμενοι κατεπρόδιδον τὰ ὕψιστα τοῦ κράτους συμφέροντα καὶ διενήργουν στάσεις καὶ συνωμοσίας κατὰ τῶν καθεστώτων καὶ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως. Μετὰ δὲ τὴν ἐσωτερικὴν βελτίωσιν καὶ τὴν καταστολὴν διαφόρων στάσεων ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Καὶ κατὰ πρώτων μὲν ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς Ἄραβας, οἵτινες εἰσέβαλον εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἐπειδὴ ὁ Νικηφόρος ἠρνεῖτο νὰ πληρώσῃ τὸν ὑπὸ τῆς Εἰρήνης συμπεφωνημένον ἐτήσιον φόρον ἐξ 70 χιλ. χρυσῶν. Συγκροτηθεῖσας δὲ μάχης φονικωτάτης περὶ Κράσσον τῆς Φρυγίας, ἠττήθη μὲν ὁ Νικηφόρος καὶ τρεῖς ἔλαβε πληγὰς ἐκτεβείς γενναίως εἰς τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἦτταν διὰ μετριωτέρων συνθηκῶν καὶ ἐπὶ τέλους νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος πάσης φορολογίας. Ἐπειτα δὲ ἐστράφη ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες ὑπὸ τὸν νέον ἡγεμόνα αὐτῶν Κροῦμμον ἀπέβησαν ἐπικίνδυνοι. Δις δὲ στρατεύσας κατ' αὐτῶν ἠναγκάσθη

νά ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος, διότι τὸ μὲν πρῶτον ὑπενηργήθη συνωμοσία ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔπειτα δὲ στάσις ἐν αὐτῷ τῷ στρατοπέδῳ. Τιμωρήσας δὲ τοὺς πρωταιτίους καὶ διοργανώσας νέον στρατὸν ἐστράτευσεν τὸ τρίτον κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας, ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὸ στρατόπεδον τοῦ Κρούμμου. Ἄλλ' αἶφνης εἴτε ἐκ προδοσίας, εἴτε ἐξ ἀτυχοῦς συμπτώσεως, ὁ Νικηφόρος εὐρέθη πανταχόθεν κυκλωμένος. Περιχαρῶθεις ἀπεφάσισε μετὰ τῶν γενναιοτέρων ταγματῶν καὶ ἀξιωματικῶν, — ἀφοῦ οἱ λοιποὶ κατέλιπον τὸ στρατόπεδον καὶ ἔφυγον ἢ ἠτομώθησαν πρὸς τοὺς πολεμίους, — νά ὑπομείνῃ τῶν πολεμίων τὴν ἐφοδὸν καὶ ἀποθάνῃ μαχόμενος. Οἱ πλείστοι μετὰ τοῦ βασιλέως ἔπυσον γενναίως μαχόμενοι, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Σταυράκιον διεσώθησαν εἰς Ἀδριανούπολιν (812). Ὁ Κρούμμος μετὰ τὴν νίκην ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου καὶ ἀναρτήσας ἐπὶ ξύλου ἐπεδείκνυεν αὐτὴν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὡς τρόπαιον, ἔπειτα δὲ ἀπογυμνώσας τὸ ὄστον καὶ περιβαλὼν αὐτὸ δι' ἀργυρίου μετεχειρίζετο ὡς ποτήριον κατὰ τοὺς πότους βαρβάρως καὶ ἀγενῶς.

22. Λέων Ε' Βάρδας ὁ Ἀρμένιος.

Ὁ Λέων Ε' ἦτο υἱὸς τοῦ ἐξ Ἀρμενίας πιθανῶς ἔλκοντος τὸ γένος πατρικίου καὶ στρατηγοῦ τῶν ἀρμενιακῶν Βάρδα. Ὁ Λέων καταταχθεὶς εἰς τὸν ἀνατολικὸν στρατὸν καὶ διαπρέψας ἐπ' ἀνδρείᾳ καὶ ἰκανότητι προήχθη ταχέως εἰς ὑποστράτηγον. Ὁ δὲ βασιλεὺς Νικηφόρος προήγαγεν αὐτὸν εἰς τὰ ἀνώτατα ἐν τῷ στρατῷ ἀξιώματα. Στρατηγῶν δ' ὁ Λέων ἐν τῇ Ἀνατολῇ διέπρεψεν εἰς διαφόρους μάχας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀλλὰ νέος ὢν κατελήθη ποτὲ ἀπροσδοκῆτως ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ αὐτὸς μὲν μόλις διεσώθη, ἀλλ' ἀπώλεσε τὸ στρατιωτικὸν ταμεῖον, διὸ καὶ ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου (811). Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγκαβῆ καὶ προχειρίσθη στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν καὶ ὡς τοιοῦτος διεκρίθη εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν πρὸς τοὺς Βουλγάρους μάχην, ὁδηγῶν πᾶν δεξιᾶν πτέρυγα. Δυστυχῶς ὅμως ὁ τὸ κέντρον κατέχων βασι-

λεύς Μιχαήλ μετὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς καὶ τῶν μισθοφόρων, ὅχι μόνον δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην, ἀλλὰ καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Ἀδριανούπολιν ἅμα εἶδε τὰς δύο πτέρυγας συμπλακείσας μετὰ τῶν πολεμίων, καὶ ἐκεῖθεν ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφήσας τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Λέοντα, τὸν ὁποῖον ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσε ἀκοντα βασιλεῖα ἀντὶ τοῦ Μιχαήλ, ὅστις παρητήθη τῆς ἀρχῆς.

Ὁ Λέων ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐστέφθη ἐπίσημως βασιλεὺς ἐν τῷ κατ' ἄγιαν Σοφίᾳ (τῇ 11 Ἰουλίου 813). Μετὰ ἐξ δὲ ἡμέρας ἀπὸ τῆς στέψεως ἐπεφάνη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ ὁ Κροῦμμος, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰ ἴδια, ἀφοῦ ἐπήνεγκε μεγάλας εἰς τὴν χώραν καταστροφάς. Ὁ στρατὸς ἐπὶ τῶν πρὸ τοῦ Λέοντος αὐτοκρατόρων εἶχε περιέλθει εἰς ἐντελῆ σχεδὸν ἀποσύνθεσιν, ὅθεν ὁ Λέων εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κάμῃ νέαν στρατολογίαν. Ἐξασκήσας δὲ τὸν στρατόν του ὁ Λέων, ἅμα ἐπῆλθε τὸ ἔαρ ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Μεσημβρίαν ὅπου εἶχον συγκεντρωθῆ οἱ πολέμιοι. Στρατοπεδεύσας δὲ οὐχὶ μακρὰν αὐτῶν εἰς θέσιν λιαν ὄχυράν καὶ τὴν νύκτα τῆς 12 πρὸς τὴν 13 Ἀπριλίου τοῦ 814 παραλαβὼν τὸ κράτιστον μέρος τοῦ στρατοῦ κατέλαβεν ὕψωμά τι ὀπίσθεν τῶν πολεμίων καὶ τὴν ἐπομένην νύκτα ἐπιπεσὼν ἀπροσδοκῆτως κατ' αὐτῶν ἐπήνεγκεν ἀληθῆ πανωλεθρίαν. Ἐκ τῆς πολυαριθμοῦ ἐκείνης στρατιᾶς εὐάριθμοι διεσώθησαν μετὰ τοῦ Κροῦμμου, ὅστις μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐτελεύτησεν εἴτε ἐκ τοῦ τραύματος εἴτε ἐξ ἀποπληξίας. Πᾶσαι δὲ αἱ ἐντεῦθεν τοῦ Αἰῶνος κατεχόμεναι ὑπ' αὐτῶν ἑλληνικαὶ χῶραι ἀνεκτήθησαν καὶ ἔκτοτε ἐπὶ μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα οἱ Βούλγαροι οὐδεμίαν ἔκαμον ἐπιδρομήν.

Ἦδη ὁ Λέων ἐπεδόθη δραστηρίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους βελτίωσιν. Οὐδέποτε στρατὸς καθυπεβλήθη εἰς πειθαρχίαν αὐστηροτέραν. Αὐτὸς δ' ὁ Λέων ἄγων καὶ ἐκγυμνάζων αὐτὸν ἐξῆλπε τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ τὸ φρόνημα. Διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐπῆύξησε τοὺς πόρους τοῦ κράτους, διὰ δὲ τῆς αὐστηρᾶς οἰκονομίας καὶ τῆς φειδωλῆς διαχειρίσεως τοῦ δημοσίου πλοῦτου. — (αὐτὸς ὢν ὑπέρτερος χρημάτων), — ἠνώρθωσε τὰ οἰκονομικὰ αὐταῦ καὶ ἤδου-

νήθη νά ἀνοικοδομήσῃ πάσας τὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καταστραφείσας πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Πρὸ πάντων ὁ Λέων θαυμάζεται διὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Αὐτὸς οὗτος ὁ Λέων περιοδεύων τὰς ἐπαρχίας ἀπένευεν αὐστηρῶς εἰς ἕκαστον τὸ δίκαιον. Ὅσακις δ' ἀνεκάλυπτε κατάχρησιν τινα ἐτιμῶρει αὐτὴν αὐστηρότατα.

Ἐπὶ τέλους μετὰ ὄριμον σκέψιν καὶ πολλοὺς διαταγμοὺς προέβη, κατὰ προτροπὴν πολλῶν καὶ ἰδίως Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ καὶ Θεοδοῦ τοῦ Μελισσηνοῦ, εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως δείξας μεγάλην σύνεσιν καὶ ἀξιοθαύμαστον μετριοπάθειαν πρὸς τοὺς ἀντιφρονούντας. Ἀφῆρέθησαν δὲ πανταχοῦ αἱ εἰκόνες, πλὴν τοῦ σταυροῦ, κατηργήθησαν πάντα τὰ εἰς αὐτὰς ἀναφερόμενα ἄσματα καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσῆχθησαν ἄλλα νέα, συνταχθέντα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νέου δόγματος, καὶ τέλος, τὸ πάντων σπουδαιότατον, καθιερώθη νέον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὸ συνετάχθησαν καὶ νέα διδακτικὰ βιβλία. Ἀλλὰ καὶ τὰ νέα ἄσματα καὶ τὰ νέα διδακτικὰ βιβλία ἐξηφάνισαν οἱ κατόπιν ὑπερισχύσαντες πολέμοι τῆς μεταρρυθμίσεως, ὅτινες συγκεντρωθέντες περὶ Μιχαὴλ τὸν Τραυλὸν συνώμοσαν τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος. Ὁ Λέων εἶχε λάβει πλείστας ἀφορμὰς ἐκ τοῦ Μιχαήλ, ἀλλ' ἐδείχθη πάντοτε εἰς ἄκρον ἐπιεικής. Ἐπὶ τέλους ὁμως ἀποκαλύψας συνωμοσίαν πρὸς κατάληψιν τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς, συνεχρότησε μέγα δικαστήριον, τὸ ὑποῖον κατεδίκασε τὸν Μιχαὴλ εἰς θάνατον ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Ἀλλ' ὁ Λέων ἀνέβαλε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως καὶ διάταξε τὴν προφυλάκισιν αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀνακτόροις μὲ τὴν πρόθεσιν νά συγχωρήσῃ καὶ πάλιν αὐτόν, ἐπειδὴ ἦτο ἀρχαῖος συναγωνιστὴς καὶ φίλος καὶ εἶχε προσενέγκει εἰς τὸ κράτος μεγάλας ὑπηρεσίας. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ὅτε κατῆλθε καὶ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀνακτόρων ἵνα συμμετάσχη κατὰ τὴν συνθήκειαν αὐτοῦ τῆς ἐωθινῆς ἀκολουθίας, εἰσῆλθον καὶ οἱ συνωμόται μωτημφισμῆνοι εἰς κληρικούς. Δεσθέντος δὲ τοῦ συνθημάτων ἐφώρμησαν πάντες κατὰ τοῦ Λέοντος, ὅστις εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν μὴ θέλησας νά διασωθῇ ἐκεῖθεν διὰ τῆς φυγῆς καὶ ἀρπάσεως βαρύν

σταυρόν ἀγωνίζεται δι' αὐτοῦ νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς δολοφόνους. Ἄλλ' ὅσον γενναίως καὶ ἂν ἀντεπάλαισεν, ἐπειδὴ οἱ δολοφόνους ἦσαν πολλοὶ καὶ ἀπηλπισμένοι, ἤρχισε νὰ καταβάλλεται ὑπὸ τῶν πληγῶν. Εἰς μάτην δὲ ὁ Λέων διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ φωνῆς ἐξώρκισε τὰ ἀνθρωπόμορφα ἐκεῖνα θηρία νὰ σεβασθῶσι τοῦ ναοῦ τὸ ἄσυλον καὶ νὰ μὴ βεβηλώσωσι διὰ τοῦ ἀποτροπαίου ἀνοσιουργήματος τὸ ἱερὸν θυσιαστήριον. Ἄλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τῶν κακούργων πελώριον ἔχων τὸ ἀνάστημα ἀνέκραξεν, «ἤδη οὐχὶ ὄρκων ἀλλὰ φόνων καιρὸς» καὶ κατενεγκῶν κτύπημα ἀπέκοψε τὸν δεξιὸν τοῦ βασιλέως βραχίονα, ἕτερος δ' ἀπέταμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν. Καὶ οἱ μὲν τῶν δολοφόνων σύρρουσι τὸν νεκρὸν τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, οἱ δὲ ἀπάγουσι μετὰ σπουδῆς τὸν Μιχαὴλ ἐκ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἀναγορεύουσι βασιλέα (26 Δεκεμβρίου 820 μ. Χ.).

23. Θεόφιλος.

Ὁ Θεόφιλος ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ, ὅστις ἂν καὶ ἦτο ἀπαιδευτος, κατενόει ὅμως τὰ μεγάλα τῆς παιδείας πλεονεκτήματα, καὶ δι' αὐτὸ ἔδωκε μεγάλην προσοχὴν εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ του, ἀναθέσας αὐτὴν εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Γραμματικὸν τὸν σοφώτατον ἄνδρα τῆς ἐποχῆς. Ὁ Ἰωάννης, ἂν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβάλῃ τὸν ἐκ φύσεως ὄξυν χαρακτῆρα τοῦ Θεοφίλου, ἀλλ' ὅμως ἐχειραγώγησεν ἐπιτηδεῖας τὴν ὀξύτητα ταύτην, ἐνέπνευσεν εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν παιδείαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς ὠραίας τέχνας καὶ ἐδίδαξεν αὐτὸν ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶνε ἡ πρωτίστη τοῦ βασιλέως ἀρετὴ. Διὸ καὶ ἅμα ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεόφιλος, ὡς πρῶτιστον ἑαυτοῦ καθῆκον ἐθεώρησε νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς τοὺς δολοφόνους τοῦ Λέοντος. Ἐν γένει δὲ ὅλας τὰς πράξεις τοῦ Θεοφίλου χαρακτηρίζει τραχύτης τρόπων καὶ εὐγένεια φρονήματος, ὡς π. χ. τοῦτο ἀπεδείχθη καὶ κατ' αὐτὸν τὸν γάμον του. Τὰ κατὰ τὸν γάμον τοῦ Θεοφίλου ἐκτίθενται ὑπὸ τῶν χρονολογῶν ἐπὶ τὸ μυθικώτερον. Ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ πατρὸς του Εὐφροσύνη θέλουσα νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτόν, ἐπειδὴ δυσηρεστήθη διὰ τὸν δεύτερον γάμον τοῦ πατρὸς του, ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν

νύμφης δι' αὐτὸν μὲ λεπτόν τινα τρόπον. "Ὄθεν προσεκάλεσε παρ' ἐαυτῆ τὰς καλλίστας τῶν παρθένων, εἰς δὲ τὸν Θεόφιλον ἔδωκε μῆλον χρυσοῦν νὰ τὸ ἐγχειρίσῃ εἰς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἤθελε ἐκλέξῃ ὡς σύζυγόν του. Ὁ Θεόφιλος κρατῶν τὸ μῆλον περιῆλθεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὡς ἐν χορῶ περισταμένων καλλίστων ἐκείνων παρθένων καὶ ἐσταμάτησε πρὸ τῆς Ἰκασίας ἢ Κασσιανῆς, τῆς ὁποίας τὸ ἐξαίσιον κάλλος ἔτρωσεν αὐτοῦ τὴν καρδίαν, θέλων δὲ νὰ δοκιμάσῃ καὶ τὴν εὐφυίαν τῆς νεάνιδος εἶπε πρὸς αὐτὴν χαριεντιζόμενος: «ὅτι διὰ γυναικὸς (δηλαδὴ τῆς Εὐσας) ἔρρηξεν τὰ φαῦλα». Ἡ δὲ Ἰκασία ἀπήντησεν ἐρυθρῶσα καὶ μὲ ἐτοιμότητα πνεύματος: «ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς (τῆς Παναγίας) πηγάζει τὰ κρείττονα». Ἀλλ' αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἐτοιμότης τοῦ πνεύματός της δυσηρέστησε τὸν Θεόφιλον, διότι ἐνόμισεν οὗτος ὅτι ἡ νεάνις εἶχεν εὐφυίαν μεγαλύτεραν ἀπὸ ἐκείνην ἢ ὁποία ἀρμόζει εἰς σύζυγον, καὶ προχωρήσας ὀλίγα βήματα προσέφερε τὸ μῆλον εἰς τὴν ἐκ Παφλαγονίας σεμνήν καὶ εὐλαβῆ Θεοδώραν. Ἡ Ἰκασία τόσον πολὺ ἠσθάνθη προσβληθεῖσαν τὴν φιλοτιμίαν της, ὥστε ἀπῆλθε τοῦ κόσμου καὶ κτίσασα μοναστήριον διεβίωσεν ἐν αὐτῷ θρηνοῦσα δι' ἐλεγεῖων καὶ πεζῶν τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται καὶ τὸ κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς μεγάλης Τρίτης ψαλλόμενον τροπάριον: «Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή... κλπ.». Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο ἀναμιγνύει ἡ παράδοσις καὶ ἐπίσκεψιν τοῦ Θεοφίλου, ὅστις ὡς φαίνεται, δὲν ἠδυνήθη νὰ λησμονήσῃ τὰς χάριτας τῆς νεάνιδος καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῆ αὐτὴν εἰς τὸ μοναστήριον. Ὁ Θεόφιλος ἐξαιρετικῶς ἠγάπησε τὴν Θεοδώραν καὶ χάριν αὐτῆς ἐξαιρετικῶς ὠφελήματα καὶ ἀξιώματα ἀπένευμεν εἰς τοὺς συγγενεῖς της. Ἀλλ' οὐδέποτε τὸ αἶσθημα τοῦτο τῆς ἀγάπης κατίσχυσε τοῦ δικαίου, τῆς ἰδίας τιμῆς καὶ τῆς εὐημερίας τῶν ὑπηκόων του, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ ἐξῆς παραδείγματος. Ὁ Θεόφιλος εἶχε κατασκευάσει παρὰ τὴν Προποντίδα θελκτικὸς παραδείσους καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν σκιάδα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἡ ἀποψις ἦτο μαγευτικωτάτη. Καθήμενος δὲ ποτε ὑπὸ τὴν σκιάδα εἶδεν εἰσπλέον εἰς τὸν λιμένα πλοῖον μέγα καὶ καταφόρτον. Ἐκ περιεργείας ἐρωτήσας ἔμαθεν ὅτι καὶ τὸ πλοῖον καὶ τὸ φορτίον

ἀνήκον εἰς τὴν βασιλισσαν. Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας πορευθεὶς εἰς τὸν λιμένα ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἠρώτησε τοὺς περὶ ἑαυτὸν εἰάν τις ἔχῃ χρεῖαν τινὸς ἐκ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ πραγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ εἶδεν αὐτοὺς ἀποροῦντας, εἶπε μειδιῶν· «δὲν γνωρίζετε λοιπόν, ὅτι ἐνῷ ἐγὼ ἐγενόμην ὑπὸ Θεοῦ βασιλεύς, ἡ Αὐγούστα μου καὶ σύμβιος ναύκληρόν με κατέστησεν;». Καὶ παραχρῆμα διέταξε νὰ παραδοθῇ καὶ τὸ φορτίον καὶ τὸ πλοῖον εἰς τὸ πῦρ, τὴν δὲ Θεοδώραν παρήνεσε νὰ παύσῃ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μετέρχεται τὴν ἐμπορίαν· διότι εἶπεν· «Ἄν οἱ βασιλεῖς ἐμπορεύωνται καὶ χρηματίζονται, πῶς θὰ δυνηθῶσιν οἱ ὑπήκοοι νὰ ζήσωσι καὶ νὰ πληθρῶνωσι φόρους στερούμενοι τοῦ ἐκ τῆς ἐμπορίας κέρδους;»

Ὁ Θεόφιλος περιεποιήθη τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ μάλιστα ἤκμασαν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ ἀνδριαντοποιία, ἡ ζωγραφικὴ καὶ μάλιστα ἡ μηχανικὴ. Ἐχων δὲ συνεργάτην τὸν μέγαν μαθηματικὸν Λέοντα, τὸν μετέπειτα κλεινὸν πρωθιεράρχην Θεσσαλονίκης, κατεσκεύασε πολλὰ χρήσιμα καὶ πολυτίμα ἔργα. Τότε π.χ. ὕψωσε καὶ ἐκάλλυε τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετέβαλεν εἰς νοσοκομεῖον πολυτελές καὶ μέγα οἶκημα καὶ ἀνήγειρε τὰ καλούμενα ἀνάκτορα τοῦ Βρυῦου, τὰ ὅποια ἐκόσμησε μὲ θαυμαστοὺς παραδείσους καὶ ἐκκλησίας. Τότε θρυλεῖται, ὅτι κατεσκευάσθησαν καὶ δύο χρυσᾶ μουσικὰ ὄργανα καὶ μία χρυσὴ πλάτανος, ἐπὶ τῶν κλάδων τῆς ὁποίας ὑπῆρχον διάφορα πτηνὰ ἐκ πολυτίμων λίθων κατεσκευασμένα καὶ τὰ ὅποια διὰ μηχανήματος ἤπλουν τὰς πτέρυγας των καὶ ἐκελάδουν θελκτικώτατα. Τότε ἐτελειοποιήθη καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ συνετάχθησαν πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ μελωδία.

Ὁ Θεόφιλος ἀνεμίχθη πολλάκις εἰς πολέμους πρὸς τοὺς Μωαμεθανούς. Πρώτην δ' ἀφορμὴν πρὸς πόλεμον ἔδωκεν ἐν ἔτει 830 εἰς τῶν ἡγεμόνων τοῦ Χορασάν, ὅστις ἔνεκα ἐμφυλίων διενέξεων κατέφυγε μετὰ 14,000 Περσῶν εἰς τὸν Θεόφιλον καὶ ὅστις ἀσπασθεὶς τὸν χριστιανισμὸν ἐπαινομάσθη Θεόφοβος. Μετὰ τριετῆς δὲ ἀμφιρρόπους ἀγῶνας ὁ Θεόφιλος ἐθεώρησε προτιμότερον τὸν συμβιβασμὸν καὶ ἀπέστειλεν Ἰωάννην τὸν Γραμματικὸν μετὰ πολλῶν καὶ πολυτιμοτάτων δώρων πρὸς συνδιαλλαγὴν. Ἡ πολυμάθεια καὶ

ἡ εὐγένεια τῶν τρόπων τοῦ Ἑλληνος ἀπεσταλμένου καὶ ἡ ὑπερβολικὴ μεγαλοδωρία ἐξέπληξαν τὸν τότε καλίφην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν μεγιστᾶνας. Ἡ πρεσβεία δὲν κατέληξε μὲν εἰς ὀριστινὴν συνθήκην ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ καλίφου, ἀλλ' ἔπαυσαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Μετὰ τριετίαν ὅμως πρῶτος ὁ Θεόφιλος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν μετὰ ἑκατὸν χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πορθῶν καὶ λεηλατῶν τὴν χώραν προέβη μέχρι τῆς Σωζοπέτρας, πατρίδος τοῦ καλίφου Μοτασέμ, καὶ ἐπεχείρησε τὴν ἐκπολιόρμησιν αὐτῆς. Μάτην ὁ Μοτασέμ καθικέτευσε τὸν Θεόφιλον δι' ἐπιστολῆς του νὰ φεισθῆ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του, προτείνων εἰρήνην μὲ ὄρους λίαν ἐπωφελεῖς. Ἄλλ' ὁ Θεόφιλος δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκούσῃ καὶ ἐκπολιορκήσας τὴν πόλιν κατηδάφισεν αὐτὴν καὶ ἐθνάτωσεν ἢ ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοίκους. Ἄλλὰ καὶ ὁ Μοτασέμ ὤμοσεν ἀντεκδικήσιν καὶ συναθροίσας πολυαριθμοτάτην στρατιάν ἐπέδραμε κατὰ τοῦ Ἄμορίου τῆς Φρυγίας, ἰδιαιτέρας πατρίδος τοῦ Θεοφίλου, καὶ ἐκπολιορκήσας αὐτὴν ἐπυρπόλησε, τοὺς δὲ κατοίκους ἐφόνευσεν ἢ ἀπήγαγε εἰς αἰχμαλωσίαν.

Ὡς πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δὲ ζήτημα ὁ Θεόφιλος ἐδείχθη λίαν ἐπιφυλακτικὸς. Κατὰ προτροπὴν δὲ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, ὅστις ἐγένετο ἤδη πατριάρχης, συνεκάλεσεν ἰδίαν σύνοδον, ἣτις ἀνεθεμάτισε τοὺς εἰκονολάτρους. Διὰ Β. δὲ διατάγματος ἀφηρέθησαν ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν αἱ εἰκόνες καὶ οἱ μοναχοὶ ἐξώστησαν ἀπὸ τῶν μοναστηρίων τῶν πλησίον τῶν πόλεων ἢ τῶν χωρίων. Ἐντεῦθεν προῆλθον νέα σκάνδαλα ὑπὸ τῶν εἰκονοφίλων καὶ μοναχῶν. Ἄλλ' οἱ ἰσχυρότεροι πολέμιοι τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τοῦ Θεοφίλου ἦσαν ἐντὸς αὐτῶν τῶν ἀνυπότακτων, ἢ πενθερὰ αὐτοῦ Θεοκτίστη καὶ ἡ σύζυγος Θεοδώρα. Ὁ δὲ Θεόφιλος ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀγάπης πρὸς τὴν σύζυγόν του ἠναγκάζετο νὰ ἀνέχεται τὴν παράβασιν τῶν παρ' αὐτοῦ διατεταγμένων. Δύο δὲ τελευταῖαι τοῦ βίου του πράξεις ἐξεικονίζουσι κάλλιον τὸν χαρακτῆρα τοῦ Θεοφίλου, τὸν ὅποιον ἠδυνήθη μὲν νὰ ἐξευγενίσῃ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ μεταβάλλῃ ἢ διδάσκαλία τοῦ Ἰωάννου. Ὁ Θεόφιλος ἐπεθύμει ὁ οἶκος αὐτοῦ νὰ διατηρήσῃ τὴν βασιλείαν, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποκτήσει υἱόν, εἰμὴ πέντε θυγατέρας, τὴν μὲν πρεσβυτέραν

συμπαρέλαβε συμμετόχον τῆς ἀρχῆς, τὴν δὲ νεωτέραν, Μαρίαν, ὑπάνδρουσε μὲ γενναῖόν τινα νέον Ἀρμένιον, καλούμενον Ἀλέξιον, ὅστις τάχιστα προήχθη εἰς τὸ τοῦ Καίσαρος ἀξίωμα καὶ καθ' ὅλου ἀνεδείχθη ἄξιος τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης εὐνοίας τῆς τύχης. Ὁ Ἀλέξιος οὗτος ἀποσταλεῖς ποτε εἰς Σικελίαν κατὰ τῶν Ἀράβων ἠβδοκίμησε λίαν, ἀλλὰ διαβληθεὶς ὅτι μελετᾷ νὰ ἄρξῃ ἐπὶ τῶν χωρῶν αὐτῶν ἀνεκλήθη, καὶ φοβηθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ, παρήκουσεν. Ἀλλὰ διὰ μεσιτείας τῆς συζύγου του ἡμνηστεύθη καὶ διὰ τινος ἐπισκόπου ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὑπόσχεσις ἀσυλίας. Δυστυχῶς ὁμως ἐν τῷ μεταξύ ἡ Μαρία ἐτελεύτησεν, οἱ δὲ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλεξίου κατίσχυσαν αὖθις παρὰ τῷ Θεοφίλῳ, ὅστις παρὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν συνέλαβε τὸν Ἀλέξιον ἅμα ἐπιστρέψαντα ὡς στασιαστὴν, ἐμαστίγωσε καὶ ἐφυλάκισεν αὐτόν, τὰ δὲ κτήματά του ἐδήμειυσεν. Ἐλεγχθεὶς ὁμως διὰ τοῦτο αὐστηρῶς ὁ Θεόφιλος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου ἀπεφυλάκισε τὸν Ἀλέξιον, ἀπέδωκε τὰ κτήματά του καὶ ἀποκατέστησεν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα. Ἄλλ' ὁ φιλότιμος ἀνὴρ μὴ θελήσας νὰ δοκιμάσῃ καὶ πάλιν τὴν ἄστατον τῆς τύχης εὐνοίαν ἐγκατέλιπε τὸν κόσμον καὶ ἠσπάσθη τὸν μοναχικὸν βίον.

Πρὸ τριετίας δὲ τοῦ θανάτου τοῦ ὁ Θεόφιλος ἀπέκτησεν υἱόν. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν στοργή του, ὥστε ἐπισκοπισθεὶς τὴν διάνοιαν ἐστιγμάτισε διὰ φοβεροῦ ἀνοσιουργήματος τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ παρελθόν.

Ὁ πρόσφυξ Θεόφοβος ἐπισύρας τελευταῖον τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλέως διετέλει περιωρισμένος εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος. Τοῦτου, ἐν ᾧ ὁ Θεόφιλος ἔπνεε τὰ λοιπίσια, ἐζήτησε τὴν κεφαλὴν, ἣτις αἰμοσταγῆς προσηνέχθη ἐνώπιόν του. Ταύτην ἰδὼν καὶ ἐπιθέσας ἐπ' αὐτῆς τὴν χεῖρα εἶπε βαρυστενάξας «οὔτε σύ Θεόφοβος οὐδ' ἐγὼ Θεόφιλος», καὶ ἀποστρέψας τὸ πρόσωπον, ἐξέπνευσεν (20 Ἰανουαρίου 842).

24. Βασίλειος ὁ Μακεδών.

Ὁ Βασίλειος ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ 812. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Κροῦμμος κυριεύσας τὴν Ἀδριανούπολιν ἀπήγαγε μεταξὺ ἄλλων αἰχμαλώτων καὶ τὸν Βασίλειον καὶ τοὺς γονεῖς του. Ἐπὶ

Θεοφίλου επέστρεψεν ὁ Βασίλειος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄγων τῷ 25 ἔτος τῆς ἡλικίας πρὸς εὐρεσιν τύχης. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ῥωμαλέος τὸ σῶμα καὶ γενναῖος τὴν ψυχὴν, προσελήφθη ὡς ἵπποκόμος ὑφ' ἐνὸς τῶν μεγιστάνων τῆς αὐλῆς. Τάχιστα δὲ διαφημισθεὶς ὁ Βασίλειος διὰ τὴν ῥώμην καὶ γενναϊότητά του, προσελήφθη ὑπὸ τοῦ τότε βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Γ' καὶ ταχέως προήχθη εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς αὐλῆς ἀξιώματα. Διὰ χαμερπεστάτης δὲ κολακείας προσελκύσας τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως ἐγένετο παρακοιμώμενος, ἦτοι ἀρχιθαλαμηπόλος αὐτοῦ. Δολοφονήσας δὲ μετὰ 5 ἄλλων συνωμοτῶν τὸν καίσαρα Βάρδαν, θεῖον τοῦ βασιλέως, υἱοθετήθη ἐξ εὐγνωμοσύνης ὑπ' αὐτοῦ, ἐγένετο αὐτὸς καῖσαρ καὶ μετ' ὀλίγον προεχειρίσθη καὶ μέγιστος καὶ ἐστέφη καὶ συμβασιλεὺς τοῦ Μιχαὴλ Γ', ἀφ' οὗ οὗτος προηγουμένης γυμνώσας αὐτὸν εἰς ἓνα τῶν κοιτῶνων ἐπήνεγκε 30 μαστιγώσεις.

Ὁ Βασίλειος, ὁ μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἐξευτελισμοῦ ταπεινωθεὶς πρὸ τῆς στέψεως, μετὰ τὴν στέψιν ἔλαβε θέσιν ἀξιοπρεπῆ καὶ πρὸ τῶν πολιτῶν καὶ πρὸ τοῦ συμβασιλέως Μιχαὴλ, ὅστις εἰς τὰ πλεῖστα ἄλλα ἑαυτοῦ ἐλαττώματα προσέθηκεν ἤδη καὶ τὴν ἀγριότητα τῆς ψυχῆς, καὶ ἐν ᾧ ἐκραυπάλει κατὰ πᾶσαν ἐσπέραν, διέτασσε τὸν φόνον ἢ τὸν ἀκρωτηριασμόν πολλῶν ἀνθρώπων. Ὁ Βασίλειος τότε ἀπέτεινεν εἰς τὸν Μιχαὴλ ἔντονον συμβουλήν καὶ ἀπειλήν, ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ πρὸς ἀπάντησιν ἔλαβε Βασιλικῖόν τινα, ἄλλοτε κωπηλάτην τοῦ βασιλικοῦ δρόμωνος, ἔπειτα δὲ διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν κολακείαν προαχθέντα εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πατρικίου, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀναγορεύσῃ καὶ αὐτὸν βασιλέα, εἰπὼν ὅτι μεταμελεῖται διότι προήγαγεν εἰς συμβασιλέα τὸν Βασίλειον. Ἄλλ' ὁ Βασίλειος, ἵνα μὴ τυχόν εὐρεθῆ καὶ αὐτὸς κατόπιν μεταμελημένος, προλαβὼν ἐδόλοφόνησε τὸν Μιχαὴλ καὶ ἀνέλαβε μόνος τὸν θρόνον (23 Σεπτεμβρίου 867). Οὕτω δὲ ὁ Βασίλειος μοναρχήσας ἐγένετο ἀρχηγέτης νέας δυναστείας καὶ νέας πραγμάτων καταστάσεως.

Διὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἀνοσιουργήματος ὁ Βασίλειος προσήνεγκεν εἰς τὸ κράτος τὴν μεγίστην εὐεργεσίαν, διότι ἀπήλλαξεν αὐτὸ ἀνθρώπου, ὅστις ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας μέχρι θανάτου διετέλεσεν ὁ μᾶλλον ἀνάγωγος καὶ ἀκόλατος καὶ ὁ ἀσεβέστατος πάντων

ἀνθρώπων, ὃ μηδὲν σεβασθεῖς μήτε θεῖον, μήτε ἀνθρώπινον. Ὁ Βασιλεὺς ἅμα ἀνέλαβε τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα καὶ ἐφάνη ἄλλος ἄνθρωπος. Ἐχων φυσικὴν νοημοσύνην καὶ ἀγαθὴν προαίρεσιν ἐξή-
 γησε τὸ παρελθόν του διὰ βίου χρηστοῦ καὶ ἀμέμπτου. Διὰ τῆς
 σώφρονος δ' ἑαυτοῦ διοικήσεως καὶ τῆς φειδωλῆς διαχειρίσεως τῶν
 δημοσίων χρημάτων ἠνώρθωσε τὰ οικονομικὰ τοῦ κράτους, τὰ ὅποια
 εὔρεν εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν, διότι ὁ Μιχαὴλ Γ' κατὰ τὸ διά-
 στημα τῶν ἑνδεκα ἐτῶν, καθ' ἃ ἐβασίλευσεν, οὐ μόνον κατεσπα-
 τάλησε τὰ κατ' ἔτος εἰσπραττόμενα εἰσοδήματα, ἀλλὰ καὶ κατη-
 σάτευσε καὶ 160 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν, τὰ ὅποια εὔρεν
 εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Καὶ ὁ ἄσωτος ἐκεῖνος βασιλεὺς, μηδὲ εἰς
 ταῦτα ἀρκούμενος, ἐχώνευσε καὶ πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀνακτόροις πο-
 λύτιμα κοσμήματα, ἀξίας 25 ἑκατομμυρίων, καὶ μεταβαλὼν αὐτὰ
 εἰς νομίσματα ἠτοιμάζετο νὰ καταδαπανήσῃ καὶ αὐτὰ, ἀλλὰ δὲν
 ἐπρόφθασεν. Ταῦτα λαβὼν ὁ Βασιλεὺς καὶ ὑποχρεώσας διὰ νόμου
 καὶ ἐκεῖνους, οἵτινες εἶχον λάβει δωρεὰς παρὰ τοῦ Μιχαήλ, νὰ ἐπι-
 στρέψωσι τὰ ἡμίση, ἀνερχόμενα εἰς 40 σχεδὸν ἑκατομμύρια, ἐπῆρκεσεν
 εἰς τὰς πρώτας τοῦ κράτους ἀνάγκας. Εἰς ὅλας δὲ τὰς διοικητικὰς
 καὶ δικαστικὰς θέσεις διώρισεν ἄνδρας πεπαιδευμένους, ἐργατικούς,
 χρηστοὺς, καὶ ἐναρέτους. Ἐπροστάτευσε τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπό-
 ριον, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον,
 διωργάνωσε τὰς πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους καὶ
 δι' αὐτῶν ὄχι μόνον ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν παντα-
 χόθεν ἀπειλούντων αὐτὸ πολεμίων, ἀλλὰ καὶ νὰ διαπράξῃ λαμ-
 πρά κατορθώματα διὰ τῶν ἑαυτοῦ στρατηγῶν. Καὶ ὁ μὲν στρα-
 τηγὸς τῶν καλουμένων πλαιῶμων Νικήτας Ὠροφύας ὑπήγαγεν ὑπὸ
 τὴν βυζαντιανὴν κυριαρχίαν τὰς ἐπὶ τῆς Δαλματίας Σλαυικὰς
 φυλάς καὶ ἐπανήγαγεν αὐτάς εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, τὴν
 ὅποیان εἶχον ἀποβάλλει πρὸ 50 ἐτῶν. Ἀνέκτησε δὲ καὶ τὴν Βἄριν
 ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν καὶ καθυπέταξε τὸ πλεῖστον τῆς κάτω Ἰτα-
 λίας. Κατεπόντισε δὲ καὶ τὸν στόλον τοῦ Ἐμίρου τῆς Κρήτης.
 Ὁ δὲ στρατηγὸς Λασκάρ κατεναυμάχησε τὸν δρῶντα τὰς Ἰονίους
 νήσους στόλον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκτοτε ἐθαλασσοκρά-
 τησαν οἱ Ἕλληνες.

25. Φώτιος ὁ Πατριάρχης.

Ὁ Φώτιος ἐγεννήθη ἐκ γονέων ἐπιφανῶν περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Θ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος (μεταξὺ τοῦ 816 ἕως τοῦ 826 μ. Χ.). Τηλικαύτην δ' ἀπέκτησε πολυμαθεῖαν, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαλαμβάνει λαμπρότερον πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους διαλαμπάντων ἀνδρῶν. Δείγματα τῆς ποικίλης αὐτοῦ παιδείας καὶ πολυμαθείας ἔχομεν πλεῖστα αὐτοῦ συγγράμματα, καὶ μάλιστα τὴν *Μυριοβιβλον*, εἰς τὴν ὅποιαν ἀπεθησαύρισεν ἀκριβεστάτην περίληψιν 280 συγγραφέων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, τῶν ὅποιων τὰ πλεῖστα συγγράμματα ἀπωλέσθησαν. Ἐνεκα δὲ τοῦ ἐπιφανοῦς γένους του καὶ τῆς πολυμαθείας του λίαν ἐνωρίς εἰσῆλθεν εἰς τὰ δημόσια πράγματα, ἐχηρμάτισεν ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς (*πρωτοσπαθάριος*), γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας, (*πρωτασηκρήτις*), συγκλητικὸς, πρέσβυς παρὰ τοῖς ἐν Ἀσίᾳ Μωαμεθανοῖς, καὶ τέλος προχειρίσθη ἐκὼν ἄκων πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀντὶ τοῦ καθαιρεθέντος Ἰγνατίου. Ὡς πατριάρχης ὁ Φώτιος ἐπροστάτευσε τὰ δίκαια τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀπέναντι τῶν κυριαρχικῶν ἀξιώσεων τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης καὶ προσήνεγκε τὴν μεγίστην εὐεργεσίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν. Ὁ παντοδύναμος Βάρδας ἔχων ἀφορμὰς προσωπικὰς κατὰ τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου, συνετέλεσε παρὰ τῷ βασιλεῖ Μιχαήλ νὰ ἐξορισθῇ καὶ ἀντ' αὐτοῦ νὰ προχειρισθῇ πατριάρχης ὁ πολυμαθὴς Φώτιος (τῇ 25 Δεκεμβρίου 857). Δυστυχῶς ὁ κλῆρος διηρέθη εἰς δύο μερίδας, καὶ ἡ μὲν ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ Ἰγνατίου, ἡ δ' ἑτέρα ὑπὲρ τοῦ Φωτίου. Ὁ Ἰγνάτιος οὔτε νὰ παραιτηθῇ ἐπέθετο, οὔτε νὰ καταδικασθῇ νομίμως ἦτο δυνατόν. Ἐντεῦθεν ἐπηκολούθησεν ἕρις δεινὴ, εἰς τὴν ὅποιαν εὖρον ἀφορμὴν νὰ ἐπέμβωσιν εἰς τὰ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης. Ἐν ἔτει 861 συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος, εἰς τὴν ὅποιαν παρεκάθισαν καὶ δύο *τοποτηρηταὶ* τοῦ πάπα, τοὺς ὁποίους ἐπεμφε κατὰ πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως Μιχαήλ καὶ τοῦ πατριάρχου Φωτίου. Ἡ σύνοδος αὕτη κατεδίκασε καὶ καθήρεσε τὸν Ἰγνάτιον καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς νόμιμον πατριάρχην τὸν Φώτιον.

Καὶ κατ' ἀρχάς ὁ τότε πάπας Νικόλαος ἀπεδέχθη τὰ γενόμενα, ἀλλὰ βραδύτερον συνεκάλεσεν ἰδίαν σύνοδον καὶ καθήρεσεν αὐθαιρέτως τὸν Φώτιον (863). Πλὴν τούτων ὁ τότε πάπας ἐζήτησε νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκχριστιανισθεῖσαν Βουλγαρίαν, ὑπαγομένην εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ νὰ ὑπαγάγῃ αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης. Αἱ κυριαρχικαὶ αὐταὶ ἀξιώσεις τῆς Ῥώμης ἀντίκεινται καὶ εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον, κατὰ τὸ ὅποῖον οὐδὲν ἔθνος ὑποχρεοῦται νὰ ὑποκύψῃ οἰκειθελῶς εἰς ξένην κυριαρχίαν, εἴτε πολιτικὴν, εἴτε ἐκκλησιαστικὴν. Ὁ Φώτιος γενναιοφρόνως ἀντετάχθη εἰς τὰς τοιαύτας ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τοῦ πάπα καὶ συγκαλέσας ἰδίαν σύνοδον καθήρεσε καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν πάπαν καὶ κατεδίκασε πᾶσαν ἐπέμβασιν αὐτοῦ εἰς τὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας (867).

Ἄλλ' ὁ τὸν Μιχαὴλ διαδεχθεὶς εἰς τὸν θρόνον Βασίλειος ὁ Μικεδὼν καθήρεσε τὸν Φώτιον καὶ ἀνακαλέσας ἐκ τῆς ἐξορίας καθίδρυσεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Ἰγνάτιον (867). Συγχρόνως δὲ ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Ἰγνάτιος ἔγραψαν πρὸς τὸν πάπαν καὶ ἀνήγγειλαν εἰς αὐτὸν τὴν γενομένην μεταβολὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν νὰ συμπράξῃ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης διὰ τῆς συγκροτήσεως οἰκουμενικῆς συνόδου.

Ὅς ἐκ τούτου ὁ τότε πάπας (Ἄδριανὸς ὁ Β') ἔσπευσε νὰ ὤφελθῇ καὶ συγκροτήσας ἰδίαν σύνοδον κατεδίκασε πᾶσας τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τοῦ Ἰγνατίου συνόδους καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον, ἀπέστειλε δὲ καὶ τρεῖς τοποτηρητάς του εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα κριώσωσι τὰς ἀποφάσεις αὐτάς (869). Ἡ δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσα σύνοδος ἐξ 102 ἐπισκόπων κατεδίκασε μὲν καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του, ἀλλ' ἀπεφώνητο ὅτι ἐπὶ παντός ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος δικαιοῦνται νὰ κρίνωσιν ἀπὸ κοινοῦ οἱ πέντε πατριάρχαι (Ῥώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων). Οὕτω δὲ καὶ ἡ σύνοδος αὕτη καθιέρωσε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐσύ-

τητος μεταξύ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ τὴν κυριαρχίαν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν.

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μετασχόντων τῆς συνόδου φαίνεται ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν προκειμένην σύνοδον καὶ ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Φώτιον. Ὁ Φώτιος εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἀνεδείχθη ἀληθῶς ἀνὴρ συνετός, καὶ λίαν μετριοπαθῶς καὶ γενναίως ἔφερε τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου καθαιρέσιν του. Ἐξηκολοίθει νὰ διακῆται λίαν εὐλαβῶς πρὸς τὸν βασιλέα καὶ νὰ παραινῆ καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του νὰ εὐχωνται κατὰ τὰς ἱερουργίας ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν υἱῶν του. Ὁ δὲ Βασίλειος ἐκτιμῶν τὴν πολυμαθεῖαν τοῦ Φωτίου ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν 4 υἱῶν του (876). Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου κατέλαβε τὸ δεύτερον τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Φώτιος (877). Πάντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς ἐκτὸς ἐλαχίστων, καὶ οἱ 3 πατριάρχαι καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης (Ἰωάννης ὁ Η΄), ἀνεγνώρισαν τὸν Φώτιον ὡς πατριάρχην καὶ τὰ ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθούσης συνόδου ἀποφασισθέντα (879). Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην παρέστησαν 360 μητροπολίται καὶ ἀρχιερεῖς, οἱ 4 πατριάρχαι καὶ οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα, καὶ ὄχι μόνον ἀνεγνώρισαν τὸν Φώτιον ὡς πατριάρχην, ἀλλὰ καὶ ἀνέδειξαν ὑπέρτερον τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης. Ὁ Φώτιος ἐφαίνετο θριαμβεύων καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας στεφανοῦμενοι ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Ἡ στιγμή αὕτη ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα στιγμή τῆς ζωῆς τοῦ Φωτίου. Ἄλλ' ὁ μὲν νέος πάπας Μαρίνος ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον, ὁ δὲ διαδεχθεὶς τὸν Βασίλειον υἱὸς αὐτοῦ Λέων ὁ Σοφὸς κατεβίβασεν αὐτὸν τοῦ θρόνου καὶ ἐξώρισεν αὐτὸν καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν ἐκκαίδεκατῆ ἀδελφόν του Στέφανον. Οὕτω κατῆλθε τὸ 2ον ὁ Φώτιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἐτελεύτησεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ (6 Φεβρουαρίου 891).

26. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος.

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ ἔγγονος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα γεννηθεὶς τῷ 905

μ. Χ. Τῷ 912 διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν πατέρα του ἀποθανόντα. Τὸ κατ' ἀρχὰς συμβασιλεὺς αὐτοῦ ἀνηγορεύθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ πατρὸς του Ἀλέξανδρος, μετὰ 14 δὲ μῆνας ἀποθανόντος αὐτοῦ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἀρχῆς ἀνέλαβον ἐξ ἐπίτροποι, καὶ μετὰ τινὰς μῆνας καθαιρεθέντων καὶ αὐτῶν, ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίνου Ζωή. Ἄλλ' ἐν ἔτει 919 ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν μεγιστάνων καὶ στρατηγῶν, ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς του, ἐπέζητουν τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν καὶ τὴν καθαιρέσειν αὐτοῦ, κατὰ συμβουλήν τοῦ παιδαγωγοῦ του Θεοδώρου προσέλαβε προστάτην καὶ σύμμαχον τὸν ναύαρχον Ῥωμανὸν τὸν Λεκαπηνὸν καὶ μετ' ὀλίγον συνεζεύχθη καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἑλένην. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ προστάτης καὶ πενθερὸς τοῦ Κωνσταντίνου παραβιάσας τὰς συνθήκας στέφεται συμβασιλεὺς αὐτοῦ καὶ μετ' ὀλίγον στέφει συμβασιλεῖς καὶ τοὺς 3 υἱοὺς του.

Καὶ ὁ μὲν Ῥωμανὸς διατηρήσας τὴν Κυβέρνησιν ἐπὶ 26 ὅλα ἔτη ἠδυνήθη νὰ ἐδραιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἀπὸ βορρᾶν πολεμίους καὶ νὰ ἀνεγείρῃ διὰ τῶν περιφήμων αὐτοῦ στρατηγῶν Ἰωάννου Κουρκούα καὶ ἄλλων λαμπρὰ κατὰ Μωαμεθανῶν τρόπαια.

Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος εἶχεν ἰδιάζουσαν μὲν βροχήν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἀλλ' ὅσα προέβαιεν ἡ ἡλικία αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἠσθάνετο ζωηρότερον τὸν ἐξευτελισμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του καὶ συμβασιλέως, καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς κηδεμονίας ἐκείνης. Ὅθεν παραλαβὼν συνεργοὺς τὴν σύζυγον Ἑλένην καὶ τοὺς ἐπιφανέστερους τοῦ κράτους στρατηγοὺς προέβη εἰς τὴν ἐξῶσιν τῶν παριστάτων ἐκείνων βασιλέων. Οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον ἐπολιτεύθησαν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην μετὰ μεγαλειτέρας μᾶλλον πανουργίας ἢ μετὰ τόλμης. Ὁ μὲν εἰς τῶν 3 υἱῶν τοῦ Ῥωμανοῦ εἶχε προαποθάνει, ὁ δὲ ἕτερος Στέφανος καλούμενος, κούφος ὢν καὶ κενόδοξος, πεισθεὶς εἰς τὰς διαβολὰς φίλου τοῦ τινος, ὅτι δὲν πρέπει αὐτὸς νὰ ἀνέχεται ὥστε ἡ τοῦ πατρὸς του κηδεμονία νὰ δεσμευῇ τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ γενναϊότητά του, ἐκβάλλει τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐξορίζει εἰς τὴν νῆσον Πρώτην καὶ ἀποκείρει αὐτὸν ἄκοντα μοναχόν.

Οὕτω δὲ ἀναλαμβάνει αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ γαμβροῦ του. Ἀλλὰ μετὰ τοῦτο οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον προέβησαν εὐχερῶς εἰς τὴν σύλληψιν καὶ ἐξορίαν τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ ἀπέκειραν αὐτοὺς κληρικούς.

Τοιοιτοτρόπως ἐν ἔτει 945 ἐμενάρχησεν ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις ἂν καὶ δὲν ἐφλέγετο ὑπ' ἄκρας φιλοτιμίας, ἀλλ' ὅμως ἦτο πρακτικὸς καὶ φιλοτίμος ἀνὴρ. Καὶ αὐτὸς μὲν καθ' ἑαυτὸν δὲν διέπραξεν ἔργα μεγάλα, ἀλλ' ὅμως διὰ τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν, οἵτινες προίσταντο εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς διοικήσεως, τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ὠφέλησε μεγάλως τὸ κράτος. Τὴν δ' ἀνωτάτην τοῦ στρατοῦ ἡγεμονίαν ἀνέθηκεν εἰς τὸν περιφανῆ οἶκον τῶν Φωκάδων, οἵτινες διὰ τῶν κατορθωμάτων των ἐδόξασαν τὸν θρόνον του.

Ἐπὶ τοῦ Κωνσταντῖνου ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ τῶν Ῥώσων ἡγεμονίς Ὀλγα καὶ ἐδέχθη τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ κατόπιν διεδόθη ὁ χριστιανισμὸς καθ' ὅλην τὴν Ῥωσίαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, λόγιος ὢν καὶ πρακτικὸς ἀνὴρ, ἤσχολήθη εἰς τὴν συγγραφὴν διαφόρων βιβλίων, τὰ ὅποια ἂν καὶ στεροῦνται καλλιτείας καὶ βαθυτάτης κρίσεως, σαφηνείας καὶ ἀκριβείας, εἶνε ὅμως λίαν ὠφέλιμα, ἐπειδὴ παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς ἐννοϊάν τινα τῆς τότε καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ταιαῦτα εἶνε τὰ ἑξῆς.

1ον Ἡ περὶ θεμάτων πραγματεία, ἐν ᾗ διδάσκει εἰς πῶτα καὶ πόσα μεγάλα διοικητικὰ καὶ στρατιωτικὰ τμήματα ἦτο διηρημένον τὸ κράτος καὶ πόσας πόλεις περιελάμβανεν ἕκαστον.

2ον Ἡ ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, ἐν ᾗ ἐκτίθενται αἱ ἐθιμοτυπίαί τῆς βυζαντιακῆς αὐλῆς.

3ον Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν, ἐν ᾗ πραγματεύεται περὶ τῶν περιστοιχιζόντων τὸ κράτος ἀπαιδύτων λαῶν κλπ.

4ον Ἡ κατ' ἐπιστάσιαν αὐτοῦ συγγραφεῖσα ὑπὸ τῶν γραμματέων του *χρονογραφία*.

Ἐγραψε δὲ καὶ ἄλλα ἐπιστημονικὰ ἔργα ἡττονος λόγου ἄξια.

27. Νικηφόρος Φωκάς.

Ὁ Νικηφόρος Φωκάς γεννηθεὶς τῷ 912 ἦτο υἱὸς τοῦ Βάρδα Φωκά καὶ ἕγγονος τοῦ Νικηφόρου Φωκά, τοῦ διαπράξαντος με-

γάλα κατορθώματα ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνας καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λέοντες τοῦ Σοφοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐκτιμῶν τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς εἰς τὸ κράτος ὑπηρεσίας τοῦ οἴκου τῶν Φωκάδων διώρισε τὸν μὲν πατέρα Βάρδα Φωκᾶν *μάξιτρον καὶ μέγαν δομῆστικον τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς*, τοὺς δὲ τρεῖς υἱούς του, Νικηφόρον, Λέοντα καὶ Κωνσταντῖνον, στρατηγούς. Τούτων ὁ μικρότερος συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ μὴ θελήσας νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ, ἐφρονεύθη. Ἐπὶ δὲ τοῦ βασιλέως Ῥωμανοῦ τοῦ Α' ὁ Νικηφόρος διορισθεὶς *δομῆστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς*, καὶ παρασκευάσας ναυτικὸν καὶ πεζικὸν στρατὸν ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Κρήτην κατὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες εἶχον κατακτήσει τὴν νῆσον ἀπὸ τοῦ ἔτους 823. Ὁ Νικηφόρος κατετρόπωσε τοὺς πολεμίους, ἐκυρίευσεν τὸν Χάνδακα, ἐπῆυξσε τοὺς κατοίκους τῆς νήσου δι' Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων ἐποίκων, μετέστρεψεν εἰς τὸν χριστιανισμὸν πολλοὺς τῶν ἐν αὐτῇ Μωαμεθανῶν, ἐκράτυνε τὸν ἐν αὐτῇ ἑλληνισμὸν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κομίζων πολλὰ λάφυρα καὶ πολλοὺς αἰχμάλωτους, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ αὐτὸν τὸν Ἐμίρην τῆς νήσου καὶ ἐξετέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον (961). Ἐκτοτε μέχρι τῆς σήμερον ἐπεκράτησεν ἐν Κρήτῃ ὁ χριστιανικὸς Ἑλληνισμὸς καὶ ἀντεπάλαισε κρατερῶς κατὰ τῆς Ἑνετικῆς καὶ Μωαμεθανικῆς κυριαρχίας. Μετὰ τὸν θρίαμβον ἀπεστάλη κατὰ τοῦ Ἐμίρου τοῦ Χαλεπίου μὲ στρατὸν πολυάριθμον. Διαβὰς δὲ τὸν Εὐφράτην καὶ κυριεύσας ὑπὲρ τὰ 60 φρούρια ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ δεῦτερον ἐτέλεσε θρίαμβον καταθέσας εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον πάντα τὰ πολυτιμώτατα λάφυρα (963). Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθνήσκοντος τοῦ βασιλέως Ῥωμανοῦ, ἀνηγορεύθησαν βασιλεῖς οἱ παῖδες αὐτοῦ, ὁ ἑπταετής Βασίλειος καὶ ὁ τετραετής Κωνσταντῖνος ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς των Θεοφανοῦς. Ἄλλ' ὁ μέχρι τοῦδε εὔνοος καὶ ἔνθους θαυμαστῆς τοῦ Νικηφόρου *παρακοιμώμενος* Ἰωσήφ Βρίγγας ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐπιφύβου τούτου ἀνδρὸς καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν κατ' ἰδίαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ τὸν τυφλώσῃ. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος ὑποπτευθεὶς δὲν ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα, καὶ ἀντὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ἀνάκτορον, μετέβη εἰς τὸ πα-

τριαρχεῖον καὶ ἐξέθεσε πρὸς τὸν τότε πατριάρχην Πολύευκτον τὸν σκοπὸν τοῦ Ἰωσήφ. Ὁ γενναῖος πατριάρχης παραλαβὼν τὸν Νικηφόρον, μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα, καὶ συγκαλέσας τὴν σύγκλητον ἐξέθηκε τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἰωσήφ καὶ παρέστησεν ὅτι εἶνε ἀνάγκη πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀνηλίκων βασιλοπαίδων νὰ ἀναλάβῃ ὁ Νικηφόρος τὸ πρῶτον ἑαυτοῦ ἀξίωμα.

Ὁ Νικηφόρος προχειρισθεὶς αὐθις στρατηγὸς ἀπασῶν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δυνάμεων, ἀπῆλθεν εἰς τὸ κατὰ τὴν Καππαδοκίαν στρατηγεῖον του. Ἐν ᾧ δὲ παρεσκευάζετο νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Ἐμίρου τοῦ Χαλεπίου, ὁ μετ' αὐτὸν στρατηγὸς Ἰωάννης Τσιμισκῆς λαμβάνει ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ Ἰωσήφ νὰ συλλάβῃ τὸν Νικηφόρον ὡς στασιαστὴν καὶ τὸν παραπέμψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα δικασθῇ. Ἄλλ' ὁ Ἰωάννης ἀντὶ τούτου ἀνεκοίνωσε τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Νικηφόρον καὶ προέτρεψεν αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ὁ δὲ Νικηφόρος μετὰ μικρὸν δισταγμὸν ἀνακηρύσσεται βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, καὶ ἐπελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν καταλαμβάνει τὸν θρόνον. Συζευχθεὶς δὲ καὶ τὴν χήραν Θεοφανῶ, ἣ ὅποια ἦτο ἤδη εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος καὶ τοῦ κάλλους, ἐξησφάλισε τὰ νόμιμα δίκκια τῶν διαδόχων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, (963).

Κατὰ δὲ τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Κιλικίαν, ἐκυρίευσεν πολλὰς πόλεις αὐτῆς καὶ τὴν ὄχυρωτάτην Ταρσὸν καὶ μετέστρεψεν εἰς τὸν χριστιανισμὸν πολλοὺς τῶν κατοίκων. Μεθ' ὃ ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν τρίτον ἐτέλεσε θρίαμβον (965). Τέλος ὁ Νικηφόρος εἰσέβαλεν εἰς Συρίαν, ἐκυρίευσεν πολλὰς πόλεις αὐτῆς καὶ τελευταῖον διὰ τοῦ στρατοπεδάρχου Πέτρου ἀνέκτησεν ἀπὸ τῶν Ἀράβων τὴν ὄχυρωτάτην Ἀντιόχειαν (969).

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Νικηφόρος ἀνέλαβε νὰ βελτιώσῃ καὶ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως. Ἰπέθελψε τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὸν λαὸν στρατιωτικὸν καὶ γενναῖον φρόνημα καὶ ἐθήρμανε τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας. Διὰ δύο νεαρῶν αὐτοῦ ἀπηγόρευσε τὴν ἴδρυσιν νέων μοναστηρίων καὶ τὴν εἰς μοναστήρια ἀφιέρωσιν ἀκινήτου περιουσίας. Περιέκοψε δὲ καὶ τὰς πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς αὐλικούς

χορηγούμενας υπερόγκους χρηματικάς δωρεάς. Ἄλλὰ ταῦτα ἐξήγειραν τὸ μῖσος τοῦ κλήρου καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἐζήρεθισαν κατ' αὐτοῦ ποικιλοτρόπως τὴν κοινὴν γνώμην. Καὶ ἐν ᾧ παρεσκευάζετο νὰ καθυποτάξῃ τὴν Βουλγαρίαν καὶ νὰ ἐξώσῃ ἐκ τῆς Συρίας τοὺς Ἄραβας καὶ ἐξελληνίσῃ αὐτήν, ἔπεσε θύμα δολοφονίας, ἧτις ἐξετελέσθη ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ βασιλικοῦ θαλάμου ὑπὸ τῆς συζύγου αὐτοῦ Θεοφανοῦς καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ (τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Δεκεμβρίου τοῦ 969). Τοιαύτην οἰκτρὰν καὶ ἄδοξον τελευτὴν ἔλαβεν ὁ ἄριστος τῶν στρατηγῶν καὶ ὁ ἐνδοξότατος τῶν βασιλέων τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας!

28. Ἰωάννης Τσιμισκῆς.

Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς ἀνήκει εἰς ἐπιφανῆ οἰκογένειαν κατογομένην ἐξ Ἀρμενίας. Πρῶτος εὐκλεῆς γόνος καὶ ἀρχηγέτης τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ἀναφέρεται ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὁ Ῥωμανὸς Κουρκούας. Οὗτος ἐγέννησε δύο υἱούς, τὸν Θεόφιλον καὶ τὸν περιφανέστατον Ἰωάννην Κουρκούαν, ὅστις ἐπὶ 22 ἔτη διατελέσας *δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς* ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ἀνήγειρεν ἀναρίθμητα τρόπαια κατὰ Μωαμεθανῶν καὶ περὶ τὰς 1000 ἀνέκτησε πόλεις καὶ φρούρια, διὸ καὶ δικαίως ἐπεκλήθη *νέος Βελισάριος*. Τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοφίλου δὲν εἶνε γνωστόν, εἰμὴ ὅτι οὗτος συνεζεύχθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Νικηφόρου Φωκά, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Ἰωάννην τὸν ἐπικληθέντα Τσιμισκῆν. Ὁ Ἰωάννης οὗτος λίαν ἐνωρίς διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην, καὶ ταχέως προήχθη εἰς τὰ ἀνώτατα στρατιωτικὰ ἀξιώματα. Ἐν ἔτει 963 συνεξοστράτευσεν μετὰ τοῦ Νικηφόρου εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ ἐπέιχε τὰ δευτερεῖα τῆς στρατηγίας μετ' αὐτόν. Τότε διετάχθη ὑπὸ τοῦ παρακοιμωμένου Ἰωσήφ νὰ συλλάβῃ τὸν Νικηφόρον ὡς στασιαστὴν, ἀλλ' ἐκ γενναιοφροσύνης οὐ μόνον ἀπεποιήθη νὰ πράξῃ αὐτό, ἀλλὰ καὶ προέτρεψεν αὐτόν νὰ λάβῃ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Καὶ τότε μὲν ὁ Νικηφόρος διώρισε τὸν Ἰωάννην *δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς*, βραδύτερον ὅμως, — ἄγνωστον διατί, — ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν

ἀρχιστρατηγίαν καὶ ἔκτοτε ὁ Ἰωάννης ἀποσυρθεὶς διέτριβεν ἰδιω-
 τεύων εἰς τὰ ἐν Ἀσίᾳ κτήματά του. Ὁ Ἰωάννης ἦτο νεώτερος
 τοῦ Νικηφόρου κατὰ 12 ἔτη καὶ ἐν ᾧ ἀπέκτησε μέγα ὄνομα διὰ
 τὰ πολεμικά του κατορθώματα, ἦτο συγχρόνως ὠραιότατος καὶ
 χαριέστατος ἀνὴρ. Καὶ ἦτο μὲν βραχὺς τὸ ἀνάστημα, ἀλλ' εἶχε
 στέρνον εὐρὺ καὶ ἥρωϊκὴν βώμην καὶ ἰσχύϊν ἀκαταγώνιστον. Ὅθεν
 τοιοῦτος ὢν οὐδόλως ἀπίθανον, ὅτι ἔτρωσε τὴν καρδίαν τῆς Θεο-
 φανούς καὶ προετιμήθη τοῦ Νικηφόρου, ὅστις ἂν καὶ εἶχεν ὅλας
 τὰς ἀρετάς, διὰ τῶν ὑποίων καὶ δοξάζονται καὶ προάγονται τὰ
 ἔθνη, ἀλλ' ὁμως ὑπερβᾶς τὸ 50 ἔτος τῆς ἡλικίας ἑστερεῖτο τῶν
 θελγῆτρων, διὰ τῶν ὑποίων δελεάζονται αἱ γυναῖκες. Ὅθεν ἡ Θεο-
 φανὸς προσελθοῦσα πρὸς τὸν Νικηφόρον μετεχειρίσθη πᾶσαν τὴν
 τέχνην καὶ τὴν χάριν καὶ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἀνακαλέσῃ ἐκ τῆς
 Ἀσίας τὸν Ἰωάννην συγγενῆ του στενωτάτον. Ὁ Νικηφόρος πει-
 σθεὶς εἰς τὰς γοητευτικὰς παρακλήσεις τῆς Θεοφανούς καὶ οὐδὲν
 ὑποπτευθεὶς ἀνεκάλεσεν ἀμέσως εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀνεψιόν
 του, ὑπεδέχθη αὐτὸν εὐμενέστατα καὶ ἀπήτησε μάλιστα νὰ βλέπῃ
 αὐτὸν καθ' ἑκάστην εἰς τὰ ἀνάκτορα. Τοιαύτη εἰλικρινὴς δεξιῶσις
 ἦτο ἰκανὴ νὰ ἐξευμενίσῃ τὴν μεγαλόφρονα ψυχὴν τοῦ Ἰωάννου,
 ὅποιαιδῆποτε καὶ ἂν ὑπῆρξεν αἰ μεταξὺ αὐτῶν προηγούμεναι διε-
 νέξεις. Τίνες λοιπὸν λόγοι ἴσχυσαν νὰ μεταβάλωσι τὴν γενναίαν
 ψυχὴν τοῦ Ἰωάννου εἰς θηριώδη καὶ νὰ προβῇ ὁ τόσον γενναίοφρων
 ἀνὴρ εἰς τὸ ἔσχατον τῶν κακουργημάτων; Ἴσως ἡ Θεοφανὸς λα-
 βούσα μετ' αὐτοῦ πολλὰς ἰδιαιτέρας συνεντεύξεις παρέστησεν εἰς
 αὐτὸν ὅτι ὁ Νικηφόρος μελετᾷ νέαν κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλήν· ἴσως
 μῖσος, ἴσως ἔρωσ, ἴσως φιλοδοξία, ἐπεσκότισαν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν
 καὶ ἔπεισαν αὐτὸν πρὸς ἰδίαν σωτηρίαν νὰ προβῇ εἰς τὴν δολοφο-
 νίαν τοῦ Νικηφόρου.

Ἡ αὐτοκρατορικὴ φρουρά, τὸ πλεῖστον ἐκ μισθοφόρων, ἅμα ἔμαθε
 τὴν κατὰ τοῦ Νικηφόρου ἐπιβουλήν, ἐφόρμησεν εἰς τὰ βασιλεῖα
 πρὸς ἐκδίκησιν, ἀλλ' ὅτε ἐπεδείχθη εἰς αὐτὴν ἡ κεφαλὴ τοῦ Νικη-
 φόρου, ἐθεώρησε φρονιμώτερον νὰ ἀποδεχθῇ τὰ γενόμενα. Ὁ Ἰωάν-
 νης ἐγκλεισθεὶς ἀσφαλῶς ἐπὶ 7 ἡμέρας εἰς τὰ ἀνάκτορα ἠδυνήθη
 διὰ τῆς μετριοπαθείας καὶ τῆς συνέσεως νὰ κατευνάσῃ τοῦ λαοῦ

τὴν ἀγανάκτησιν καὶ νὰ ἐδραιωθῆ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν διορίσας εἰς πᾶσας τὰς σπουδαίας στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς θέσεις ἀνδρας τῆς αὐτοῦ ἐμπιστοσύνης. Ὁ μόνος ἀνὴρ, ὅστις διὰ τοῦ πλοῦτου του καὶ διὰ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἐξήσκει ἐφ' ὅλων τῶν ἀρχῶν ἢ ἀγαθὴ μνήμη τοῦ Νικηφόρου, ἠδύνατο νὰ κινήσῃ τὸν δῆμον κατὰ τοῦ σφετεριστοῦ τῆς ἀρχῆς, ἦτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικηφόρου Λέων, ἀλλ' οὗτος καταπτοηθεὶς κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Οὕτω δὲ τὰ πάντα καλῶς διευθετήσας ὁ Ἰωάννης ἐξῆλθε τὴν 7ην ἡμέραν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐστέφη ἐπισήμως βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἀφοῦ ἐνέδωκεν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ ἤτοι 1ον) εἰς τὴν ἀποπομπὴν τῆς Θεοφανοῦς, 2ον) εἰς τὴν αὐστηρὰν τιμωρίαν τῶν αὐτουργῶν τῆς δολοφονίας, καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπεδείχθη ὁ Λέων Βαλάντης, ὅστις κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν, καὶ 3ον) εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου συνταχθέντος τόμου, ὅστις ἐπέβαλεν, ἵνα πᾶσαι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ὑποθέσεις ὑποβάλλωνται ὑπὸ τὴν ἐγκρισιν τοῦ βασιλέως. Πρὸς τούτοις ὁ μεγαλωδωρότατος Ἰωάννης πῦξσε τὰς δωρεὰς πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας τοῦ κράτους, καὶ παρέσχεν ἀτέλειαν εἰς τὸ θέμα τῶν Ἀρμενίων, ἐξ οὗ κατήγετο. Τὴν δὲ ὑπέρογκον ἑαυτοῦ περιουσίαν τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε τὴν μὲν ἐκ κληρονομίας, τὴν δὲ ἐκ πολεμικῶν τροπαίων, διένειμεν εἰς γείτονας γεωργοὺς καὶ εἰς τὴν συντήρησιν νοσοκομείου τῶν λωδιῶντων (λωδιασμένων).

Οὕτω δὲ ὁ Ἰωάννης ἐδραιώσας ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ πᾶσας τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις καλῶς διευθετήσας ἀνέλαβε τὸν κατὰ τῶν Ρωσσοβουλγάρων καὶ Μωαμεθανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀγῶνα, ἀφοῦ προηγουμένως διὰ τοῦ στρατηγοῦ Σκληροῦ κατέβαλε τὴν στάσιν τοῦ Βάρδα Φωκᾶ, υἱοῦ τοῦ Λέοντος Φωκᾶ. Ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος ἀναλαβὼν τὸν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν πόλεμον ἀνέθηκεν ἐπὶ μισθῷ τὴν τιμωρίαν τῶν Βουλγάρων εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ῥώσσω Σβιατοσλαῦον. Ἄλλ' οὗτος κυριεύσας μέγα μέρος τῆς Βουλγαρίας ἐγκατεστάθη εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς χώρας ὡς κατὰ τὴν αὐτῆς. Ἦδη ὁ Τιμισκῆς ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἄρπαγα, ὅθεν ἐν ἔτει 971 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Πραισθλαύας κατατροπώσας τοὺς πολεμικοὺς κατέ-

λαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν, ὁ δὲ Σβιατοσλαῦος συναθροίσας περὶ τὰς 60,000 ἀνδρῶν εἰς Δορύστολον (τὴν σημερινὴν Σιλίστριαν) ἀπεφάσισε νὰ ἀντιταχθῆ κατὰ τοῦ Ἰωάννου. Ἀλλὰ μετὰ τετράμηνον πολιορκίαν ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν διὰ συνθήκης. Ὁ Ἰωάννης ἀνακτῆσας πᾶσαν τὴν Βουλγαρίαν ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον.

Ἐν ἔτει δὲ 974 ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καὶ διαβάς τὸν Εὐφράτην εἰσέβαλεν εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν καὶ ἀφοῦ ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις καὶ ἐλεηλάτησε πᾶσαν τὴν μεταξὺ χώραν συνθηκολογήσας ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτέλεσε λαμπρὸν θρίαμβον. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ ὁ καλίφης τοῦ Βαχδατίου διέρρηξε τὰς συνθήκας καὶ ἀνέκτισε πάσας τὰς πόλεις· ὅθεν ὁ Ἰωάννης ἐπεχείρησε δευτέραν ἐκστρατείαν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν.

Κυριεύσας δὲ πολλὰς πόλεις ὑπερέβη τὸ Λίβανον ὄρος καὶ κατῆλθεν εἰς Φοινίκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διερχόμενος δὲ ἀπὸ τὴν Ἀνάβαρζον καὶ τὸν Ποδανθὸν καὶ παρατηρήσας πολυτελεῖς κτήσεις καὶ χώρας εὐφόρους ἠρώτησεν ἐκ περιεργείας εἰς τίνα ἀνήκουσιν. "Ἐμαθε δὲ μετ' ἀπορίας ὅτι ἀνακτῆθέντα τὰ μὲν ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά, τὰ δὲ ὑπ' ἄλλων δομestίκων, τὰ δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου, ἐδωρήθησαν ἅπαντα εἰς τὸν παρακοιμώμενον εὐνοῦχον Βασιλείον. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀγανακτῆσας εἶπε: «φοβερὸν πρᾶγμα εἶνε νὰ καταδαπανῶνται τὰ δημόσια χρήματα, νὰ ταλαίπωρουνται δὲ τὰ στρατεύματα καὶ οἱ βασιλεῖς νὰ ἀναλαμβάνωσιν ὑπερορίους ἀγῶνας, τὰ δὲ ὑπὸ τηλικούτων κόπων καὶ μόχθων προσκτώμενα νὰ γίνωνται κτήμα εὐνοῦχου!» Ὁ λόγος οὗτος δὲν ἐβράδυνε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὦτα τοῦ παρακοιμωμένου Βασιλείου, ὅστις φοβηθεὶς μὴ ἀπολέσῃ τὸ ἀξίωμα προέβη εἰς τὴν δηλητηρίασιν τοῦ βασιλέως διὰ τινος τῶν εὐνοῦχων ὑπηρετῶν. Οὕτω δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀπέθανε τῇ 10 Ἰανουαρίου 976.

29. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.

Ὁ Βασίλειος ὁ Β' ὁ ἐπικληθεὶς Βουλγαροκτόνος ἦτο υἱὸς τοῦ Ῥωμανοῦ τοῦ Β' καὶ τῆς Θεοφανούς γεννηθεὶς τῷ 956. Μετὰ τὸν θάνατον Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ ὡς νόμιμοι διάδοχοι τῆς ἀρχῆς ἦσαν ὁ Βασίλειος Β' ἄγων τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Η' ἄγων τὸ 17, ἀλλὰ πᾶσα ἡ πραγματικὴ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ παρακοιμωμένου εὐνούχου Βασιλείου. Ὁ πολυμήχανος αὐτὸς ἄνθρωπος, ὁ διατελέσας πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπὶ τῶν δύο προηγούμενων αὐτοκρατόρων καὶ ἀμφοτέρους ἐξολοθρεύσας, προέβη καὶ ἤδη εἰς πράξεις, αἵτινες διετάραξαν καὶ διεκινδύνευσαν καὶ αὐτὴν τὴν αὐτονομίαν τοῦ κράτους. Τὸν περιφανῆ στρατηλάτην Βάρδα Σκληρόν, τὸν ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ ὡς στρατηλάτην καὶ ὡς ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων τὴν πρώτην θέσιν κατέχοντα μετὰ τὸν βασιλέα, θέλων νὰ ταπεινώσῃ ὑπεβίβασεν εἰς τὴν δευτερεύουσαν στρατηγίαν τῆς Μεσοποταμίας. Ὁ Σκληρὸς ὑπακούσας πρὸς τὸ φαινόμενον ἅμα ἀφίκετο εἰς Μεσοποταμίαν, ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Νικήσας δὲ καὶ τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐκπεμφθέντας στρατηγοὺς τοῦ βασιλέως ἀποβαίνει κύριος ἀπάσης σχεδὸν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἠττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Βάρδα Φωκᾶ κατέφυγε πρὸς τὸν καλίφην τοῦ Βαγδατίου, ὅπως ζητήσῃ τὴν συμμαχίαν αὐτοῦ. Ἄλλ' οὗτος ὑποπτευθεὶς συλλαμβάνει καὶ φυλακίζει αὐτόν (979).

Ἐνεκα τῆς στάσεως αὐτῆς, ἡ ὁποία ἀπέβη μυρίαν κακῶν πρόξενος εἰς τὸ κράτος, ἐπανεστάτησαν οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Σαμουήλ ἢ Στέφανον, κατέλαβον πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν καὶ ἠπειρον καὶ ἐντεύθεν εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ προέβησαν λεηλατοῦντες καὶ διαρπάζοντες μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ἄλλὰ μαθόντες ὅτι ὁ βασιλεὺς Βασίλειος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια (981). Ὁ Βασίλειος ὑπερβάς ἀκωλύτως τὰ παρὰ τὴν Ῥοδόπην στενὰ προέβη μέχρι τῆς Σαρδικῆς (τῆς σημερινῆς Σόφιας) καὶ ἐπεχείρησε τὴν ἐκπολιόρκησιν αὐτῆς, ἀλλὰ πληροφορηθεὶς ὅτι δῆθεν ὁ πρὸς φύ-

λαζιν τῶν στενωῶν ὑπολειφθεῖς Μελισσηνός ἐγκατέλιπεν αὐτὰ καὶ ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως καταλάβῃ τὸν θρόνον, ἠναγκάστη νὰ ὑποχωρήσῃ ἐσπευσμένως. Ἐνεκα δὲ ἐτέρων σπουδαιοτέρων περιστάσεων ἀνέβαλεν ἐπὶ μακρὸν τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνα. Ἄλλ' οὗτοι ἀπέβησαν ἤδη θρασύτεροι καὶ ἐπανάλαβον τὰς συνθήκας ἐαυτῶν ἐπιδρομᾶς καὶ λεηλατοῦντες εἰσέβαλον διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ Βοιωτίας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ μαθόντες ὅτι ἐπέρχεται κατ' αὐτῶν ὁ Νικηφόρος Οὐρανός ἐσπευσαν νὰ ὑποχωρήσωσι (995). Οἱ δύο στρατοὶ συνητήθησαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, ὅστις ἔνεκα τῶν ὑπερβολικῶν βροχῶν πλημμυρῶν διεκώλυε τὴν διάβασιν καὶ τὴν συμπλοκὴν. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος Οὐρανός κατορθώσας ἐν τῷ μίσῳ τῆς νυκτὸς νὰ διαβῇ τὸν ποταμὸν ἐπέπεσεν αἰφνης κατὰ τῶν ἀμερίμνως κοιμημένων Βουλγάρων καὶ κατέσφαξε πᾶσαν σχεδὸν τὴν πολυάριθμον ἐκείνην στρατιάν. Ὁ δὲ Σαμουὴλ μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ῥωμανοῦ πεσόντες μετὰ τῶν πτωμάτων ὡς θενεῶτες διέφυγον τὴν ἐπιούσαν νύκτα διὰ τῆς Αἰτωλίας εἰς Βουλγαρίαν. Ἡ νίκη αὕτη μετέβαλεν ὅλως τῶν πραγμάτων τὴν ὄψιν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀνακτήσαντες τὸ Δυρράχιον ἀπέβησαν ἔκτοτε ἐπιθετικοὶ (997). Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 999 ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ Βασίλειος τὴν ἀνωτάτην ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου καὶ ἐπὶ 20 ὅλα ἔτη ἐξηκολούθει εἰσβάλλον εἰς τὴν χώραν τῶν πολεμίων.

Καταλαβὼν δὲ καὶ ὀχυρώσας τὸ Βιδίνιον προέβη κατὰ τοῦ Σαμουὴλ, τὸν ὁποῖον εὐρῶν πέραν τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ κατεσκηνωμένον ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ διὰ νυκτὸς καὶ ἐπήνεγκε φοβεράν σφαγὴν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ (1002). Αἱ δὲ δηλώσεις τῆς χώρας καὶ ἡ κατάληψις τῶν φρουρίων ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ 1014 ἄνευ σπουδαίου τινὸς ἀποτελέσματος, ὅτε ὁ Σαμουὴλ ὀχυρώσας κλεισοῦραν τινα, καλουμένην Κλειδίον, περιεκύκλωσε τὸν ἐκεῖθεν διερχόμενον Βασίλειον καὶ περιήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Οὐρανός Ξιφίας ὑπερβάς τὸ πρὸς μεσημβρίαν ὑπερκείμενον ὄρος Βαλαθίσταν ἐπέπεσεν αἰφνης ἐκ τῶν νῶτων καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς πολεμίους, τῶν ὁποίων πολλοὶ μὲν ἐφονεύθησαν, ἔτι δὲ πλείονες ἠχμαλωτίσθησαν, ὁ δὲ Σαμουὴλ ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας, εἴτε ἐκ θλίψεως, εἴτε ἐκ τῶν τραυμάτων. Λέγε-

ται δὲ οἱ αἰχμαλῶται ἀνερχόμενοι εἰς 15,000, (καὶ κατ' ἄλλους εἰς 30,000) παραταχθέντες κατὰ λόχους ἀνά ἑκατὸν ἀπετυφλώθησαν οἱ 99, ὁ δὲ ἑκατοστός ἐτυφλοῦτο τὸν ἕτερον ὀφθαλμόν, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς ὁδηγός, καὶ ἐντεῦθεν, λέγουσι, καὶ ὁ Βασίλειος ἐπεκλήθη *Βουλγαροκτόνος*. Ἀλλὰ τοῦτο θεωρεῖται μᾶλλον ὡς μῦθος ἐπινοηθείς ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα χρονογράφων. Καὶ ἐπὶ τοῦ Ῥωμανοῦ, υἱοῦ τοῦ Σαμουήλ καὶ ἐπὶ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν Ἰωάννου, ἐξηκολούθησεν ὁ πόλεμος ἄνευ ὀριστικοῦ ἀποτελέσματος. Διότι οἱ Βούλγαροι συστηματικῶς ἀπέφευγον πᾶσαν ἐκ παρατάξεως κρίσιμον μάχην καὶ παρέτεινον οὕτω τὸν ἀγῶνα εἴτε ἐκ τῶν φρουρίων ἀμυνόμενοι, εἴτε ἐξ ἐνέδρας ἐπιτιθέμενοι. Ὅτε τέλος ὁ Ἰωάννης συγκεντρώσας τὸν στρατὸν του ἀπεπειράθη νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὸ Δυρράχιον καὶ ἔπεσε πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, τότε καὶ οἱ Βούλγαροι ἠναγκάσθησαν ῥίπτοντες τὰ ὄπλα νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Βασιλείου (1018). Τοιοῦτοτρόπως ἐπερατώθη ὁ μακρὸς καὶ ἐναγώνιος οὗτος πρὸς τοὺς Βουλγάρους πόλεμος. Ὁ Βασίλειος διερχόμενος ἀνά μέσον τῆς Βουλγαρίας ἐδέχετο τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς καὶ τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων.

Καταστήσας δὲ πανταχοῦ ἰδίους φρουράρχους καὶ ἐξασφαλίσας τὴν ὀχύρωσιν τῆς χώρας, ὑπέστρεψε δι' Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀφικόμενος δ' εἰς Ἀθήνας ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐκόσμησε διὰ πολυτίμων ἀναθημάτων τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Παρθενῶνος διεσκευασμένου ἤδη εἰς περικαλλῆ νῆδὸν τῆς Θεοτόκου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπέδωκε τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια.

Ἀφικόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Βασίλειος ἐτέλεσε τὸν λαμπρότατον ἀληθῶς τῶν μέχρι τούδε τελεσθέντων θριάμβων. Εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς διὰ τῆς χρυσῆς πύλης ἐστεφανωμένος μὲ στέφανον χρυσοῦν. Πρὸ τοῦ ἄρματός του ἐβάδιζον πεζῆ ἢ χήρα τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Μαρία, αἱ θυγατέρες τοῦ Σαμουήλ, καὶ οἱ λοιποὶ ἐπιφανεῖς Βούλγαροι, εἶπετο δὲ τὸ ἄπειρον πλῆθος τοῦ λαοῦ ἀνευφημοῦν ἐνθουσιωδῶς τὸν ἐνδοξὸν τῶν Βουλγάρων νικητὴν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν ἐκείνων ὁ Βασίλειος ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν *Βουλγαροκτόνος*. Μετὰ νέα δὲ τρόπαια νοσήσας ἐτελεύτησεν ἄγων τὸ 70 ἔτος τῆς ἡλικίας (1025).

30. 'Αλέξιος Α' Κομνηνός.

Ὁ βασιλεὺς 'Αλέξιος Α' ὁ Κομνηνός ἦτο τριτότοκος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ἀδελφοῦ τοῦ προβασιλεύσαντος Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1057. Δεκατετραέτης ὢν ἠκολούθησε τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν Διογένην εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον (1071). Μόλις δὲ συμπληρώσας τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας διωρίσθη ὑπὸ τοῦ καταλαβόντος τὸν θρόνον Μιχαὴλ τοῦ Ζ' Βοτανειάτου δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Δύσεως καὶ ἀπεστάλη κατὰ τοῦ ἐμπεροπολέμου στρατηγοῦ Βρυεννίου, ὅστις ἐπίσης στασιάσας ἐπέζητει νὰ κηταλάβῃ αὐτὸς τὸν θρόνον. Ὁ 'Αλέξιος κατετρόπως καὶ ἤχμαλώτισεν αὐτόν, καὶ κατόπιν κατεδάμασε τοὺς λεηλατοῦντας τὴν Βουλγαρίαν Πετсенέγους. Ἐν ᾧ δὲ ἠτοιμάζετο νὰ ἐπέλθῃ καὶ κατὰ τοῦ στασιάσαντος Μελισσηνοῦ, ἀποκαλύπτει αἴφνης συνωμοσίαν πρὸς δολοφονίαν ἑαυτοῦ καὶ πάντων τῶν συγγενῶν, τὴν ὁποίαν ἐπενήργησαν δύο Σλαῦοι, πρότερον μὲν ὑπηρέται τοῦ Βοτανειάτου, ἤδη δὲ ἀποβάντες παντοδύναμοι. Ὅθεν ὁ 'Αλέξιος ἠναγκάσθη νὰ διασωθῇ διὰ τῆς φυγῆς εἰς Θράκην, ἐκεῖ δ' ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς καὶ ἐπελθὼν ἐκεῖθεν κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν θρόνον (1081).

Ὅτε δ' ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ 'Αλέξιος εὗρε τὸ κράτος εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Τὸ ταμεῖον ἦτο κενὸν καὶ αἱ εἰσπράξεις ἐλάχισται, ὁ στρατὸς διετέλει εἰς ἐντελῆ σχεδὸν ἀποσύνθεσιν, αἱ δὲ ἐπὶ πεντηκονταετίαν συνεχεῖς καὶ ἀδιάλειπτοι ἐσωτερικαὶ στάσεις εἶχον διαταράξει τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Ἐξωτερικῶς δὲ τὸ ἔθνος ἠπειλεῖτο πανταχόθεν ὑπὸ πολεμίων φοβερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων φοβερώτατος ἀνεφάνη ὁ ἡγεμὼν τῶν Νορμανθῶν Ῥοβέρτος Γυσκάρδος. Οὗτος ἀφοῦ κατέλαβε τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἐπῆλθε μετὰ κραταιοῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ κατέλαβε τὴν Κέρκυραν καὶ τὸ Δυρράχιον, καχτροπώσας πρὸ τῶν τειχῶν αὐτοῦ τὸν 'Αλέξιον (1081). Ὁ Ῥοβέρτος ἐπιστρέψας εἰς Ἰταλίαν καὶ καταβαλὼν τὴν ἐκεῖ ἐπενεργηθεῖσαν στάσιν ἐπέρχεται τὸ δεῦτερον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ νοσήσας ἐτελεύτησεν, ὁ δ' 'Αλέξιος ἀνέκτησε πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου κατακτηθέντα.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξιος ἀνέκτησε τὴν Σινώπην καὶ Νικομήδειαν καὶ ἄλλα τινὰ ἐν Ἀσίᾳ φρούρια καὶ κατετρόπωσε μετὰ δεινὴν λεηλασίαν καὶ δῆωσιν τῆς Θράκης καὶ Βουλγαρίας τοὺς Πετсенέγους καὶ τοὺς Κομμάνους. Ἄλλ' ἤδη ἐν ἔτει 1096 νέα ἡγέρθη ἐκ δυσμῶν θύελλα, ἡ πρώτη σταυροφορικὴ ἐξστρατεία, τὴν ὅποιαν παρεσκευάσεν ὁ Πάπας μὲ τὴν πρόφασιν νὰ ἐλευθερώσῃ δῆθεν τοὺς ἁγίους τόπους ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων, πράγματι δὲ νὰ ὑποδουλώσῃ τὸ Βυζαντιακὸν κράτος καὶ καθυποτάξῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν δυτικὴν. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν σταυροφόρων φθάσαντες ἀλληλοδιαδόχως εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' οὗ ἔδωκαν τὸν ὄρκον τῆς ὑποτελείας καὶ πίστεως πρὸς τὸν Ἀλέξιον, διεπερικιῶθησαν δι' ἑλληνικῶν πλοίων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν περὶ τὴν Χαλκηδόνα, ὅπου προσῆλθον 40 χιλιάδες Ἑλλήνων καὶ ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Νικαίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑψώθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία, ὁ Βαλδουῖνος φονεύσας τὸν υἱοθετήσαντα αὐτὸν διοικητὴν τῆς Ἐδέσσης Θεόδωρον κατέλαβε τὴν πόλιν καὶ ἀνίδρυσεν τὴν πρώτην ἐν Ἀνατολῇ φραγκικὴν ἡγεμονίαν (1097). Δευτέραν ἡγεμονίαν ἀνίδρυσεν ὁ Βοημοῦνδος ἐν Ἀντιοχείᾳ (1098). Ἀφοῦ δὲ οἱ ἐλευθερωταὶ οὗτοι τῶν ἀρίων τόπων ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐξετραχλίσθησαν εἰς σφαγὰς ἀνηλεεῖς, διέρρηξαν ὀριστικῶς τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξιον συνθήκας καὶ καθίδρυσαν τρίτον ἐν Συρίᾳ αὐτοτελὲς βασιλεῖον (1099). Ὁ δὲ ἡγεμὼν τῆς Ἀντιοχείας Βοημοῦνδος, υἱὸς τοῦ Ῥοβέρτου Γυσκάρδου, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν, ἐβουλήθη νὰ καταλάβῃ καὶ τὸ ὅλον Βυζαντιακὸν κράτος καὶ πρὸς τοῦτο ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Πισατῶν, Φλωρεντίνων καὶ Γενουαίων καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξιος μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀνέκτησεν ἅπασαν τὴν Κιλικίαν, ὁ δὲ Βοημοῦνδος περιελθὼν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Εὐρώπην πρὸς συλλογὴν νέων δυνάμεων, καὶ ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο μὴ συλληφθῆ, διέπλευσε τὴν μετὰξὺ Συρίας καὶ Ἰταλίας θάλασσαν τεθεῖς ἐντὸς φερέτρου. Περαιθεῖς δὲ εἰς Ἰταλίαν καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ πάπα συστατικὰς ἐπιστολάς περιῆλθε τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Γαλλίαν διαβάλλ-

λων πανταχοῦ τὸν Ἀλέξιον. Συλλέξας δὲ νέους στρατοὺς ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐστρατοπέδευσε περὶ τὸ Δυρράχιον (1107). Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος καταλαβὼν πάσας τὰς διόδους περιήγαγεν αὐθις τὸν ἀγέρωχον ἰππότην εἰς νέαν ἀμηχανίαν καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ νέας συνθήκας.

Ἦδη ὁ Ἀλέξιος ἐτράπη πρὸς ἀνατολὰς καὶ νικήσας ἐπανειλημμένως τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου ὑπεχρέωσεν αὐτὸν διὰ συνθήκης νὰ παραχωρήσῃ πᾶσαν τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Ἀλέξιος ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1118.

Ὁ Ἀλέξιος βασιλεύσας ἐπὶ 38 ἔτη ἠνώρθωσε διὰ θαυμαστῆς συνέσεως καὶ δραστηριότητος τὴν ἐπὶ 50 ἔτη παραλυθεῖσαν διοίκησιν, ἤρξθη τοὺς πόρους τοῦ κράτους, ἐδημιούργησε νέον στρατὸν καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὸ θάρρος καὶ τὴν πεποίθησιν, εἶδεν ἐνώπιον αὐτοῦ κλίνοντας γόνυ τοὺς ἐπιφανεστέρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, κατέβαλεν ἐπανειλημμένως τοὺς φοβηρωτέρους μαχητὰς τῆς Δύσεως καὶ τέλος ἐκυβέρνησε τὸ σκάφος τῆς πολιτείας ἐν μέσῳ τῆς δεινοτέρας θυέλλης, ἣ ὅποια ἐπῆλθε ποτε κατὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους.

31. Ἰωάννης Κομνηνός.

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνός ὁ καὶ Καλοῖωάννης καλούμενος, ἦτο υἱὸς καὶ διάδοχος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἐθεωρεῖτο δὲ ὁ χρηστότερος καὶ συνετώτερος τῶν Κομνηνῶν, διὸ καὶ ὑπὲρ πάντας ἐπηνέθη καὶ πρὸς ἐνδειξιν τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς του ἐπεκλήθη καὶ Καλοῖωάννης καὶ ἐθεωρήθη ἄξιος νὰ παραβληθῇ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Μάρκον Αὐρήλιον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τούρκοι διέρρηξαν τὰς τελευταίας πρὸς τὸν Ἀλέξιον συνθήκας, ὁ Ἰωάννης ἐστράτευσε κατ' αὐτῶν καὶ εἰσβαλὼν εἰς Παμφυλίαν ἐκυρίευσε τὴν Σωζόπολιν. Ἀλλ' ἰσπευσμένως ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως ἀποκρούσῃ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Οὐγγρων, Σέρβων καὶ Πετσενέγων καὶ ἐντελῶς ταπεινώσας αὐτοὺς ἐστράτευσεν αὐθις ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καὶ εἰσβαλὼν εἰς Παφλαγονίαν ἀνέκτησε τὴν Κασταμῶνα, πατρίδα τῶν Κομνηνῶν (1125). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰωάννης ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ἀπονεμηθέντα προνόμια τῆς ἐμπορικῆς ἀτελείας

πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, ὁ δόγης τῆς Ἑνετίας Μικιέλης ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ καὶ ἐληλάτησε πολλὰς νήσους. Ἐνεκα τούτου ὁ Ἰωάννης ἠναγκάσθη νὰ καταπαύσῃ τὸν πρὸς τοὺς τούρκους πόλεμον καὶ νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του χορηγηθέντα πρὸς αὐτοὺς προνόμια. Πλὴν τούτου, ἀπώλεσε καὶ τοὺς συμμαχοὺς ἀρμενίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τῆς 8 μέχρι τῆς 11 ἑκατονταετηρίδος εἶχον συνταυτίσῃ τὴν τύχην των μετ' τὴν τύχην τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους, ἀλλ' ἤδη τὸ μὲν ἔνεκα τῆς ἀδιακόπου ἐπιθέσεως τῶν τούρκων, τὸ δὲ καὶ ἔνεκα θρησκευτικῶν διαφορῶν ἠνώθησαν μετὰ τῶν λατίνων καὶ ἀπέβησαν μετ' αὐτῶν καὶ τῶν τούρκων πολέμιοι τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους. Ὄθεν ὁ Ἰωάννης ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Κιλικίαν καὶ κυριεύσας πάντα τῆς χώρας τὰ φρούρια παρέστη πρὸ τῆς Ἀντιοχείας. Ἀλλ' ὁ νικηφόρος βασιλεὺς ἔλεων τὴν τύχην τῶν Φράγκων καταπαύει τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον, καὶ ἀναγνωρισθείσης τῆς κυριαρχίας του συμμαχεῖ μετ' αὐτῶν πρὸς καταπολέμησιν τῶν μουσουλμάνων τῆς Συρίας. Ἀλλὰ προδοθεὶς ὑπὸ τῶν νέων συμμαχῶν ἐγκατέλιπεν αὐτοὺς εἰς τὴν τύχην των καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (1138). Ἐκτοτε ἐπεκράτησε δεκαετὴς εἰρήνη καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Ἰωάννης ἐπεδόθη εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἐσωτερικῆς δικαιοσύνης.

Τελευταῖον στρατεύσας ἐπὶ τὴν Συρίαν ἐτελεύτησε πληρωθεὶς ἐν κνηγεσίῳ περὶ τὸ ὄρος Ταῦρον (1143). Τὴν προτεραίαν δὲ τοῦ θανάτου του προσκαλέσας περὶ ἑαυτὸν πάντας τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ συνέστησεν ὡς διαδόχον του τὸν μετ' αὐτοῦ συστρατεύοντα νεώτερον υἱὸν του Μανουὴλ ἀντὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντος πρεσβυτέρου Ἰσαακίου.

32. Μανουὴλ Κομνηνός.

Ὁ Μανουὴλ Κομνηνός ὑπῆρξεν ὁ βίωμαλέωτερος καὶ ἠρωϊκώτερος πάντων τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους, ὑπῆρξε τρόπον τινὰ ὁ Αἴας αὐτοῦ. Ὁ πόλεμος κατέστη εἰς αὐτὸν πάθος, καὶ ἔθεωρεῖτο ὡς ἡ κυριωτάτη τοῦ βίου του ἐνσχόλησις, εἰς δὲ τὸν πόλεμον ἐπέζητει τὸν κίνδυνον ὡς τὸ μάλλον εὐχάριστον. Ἐὰν δὲ ὁ Μανουὴλ μετὰ τῆς ἡρακλείου βώμης καὶ τοῦ γενναίου φρονήματος

συνήνεκε καὶ πολιτικὴν σύνεσιν καὶ στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν, οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ συγκριθῆ ἰσὺς αὐτόν. Καὶ πρὸς κατανόησιν τῆς ἀθλητικῆς αὐτοῦ ῥώμης καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἀναφέρομεν τὰ ἐξῆς παραδείγματα. Ἐλαβὲ ποτε μέρος εἰς περίφημον ἵπποτικὸν ἀγῶνα καὶ διὰ μιᾶς κατέβηκε δύο ἰπποτάς, οἱ ὅποιοι διεφημίζοντο ὡς οἱ ῥωμακλιώτεροι τῶν ἵπποτῶν. Ἄλλοτε πάλιν στήσας ἐνέδραν ἐντὸς δάσους ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἐχθρῶν παρακολουθούμενος ὑπὸ δύο μόνων, τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἐνὸς πιστοῦ φίλου του, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν τρέπει 18 ἵππεῖς εἰς φυγὴν, κατόπιν δὲ διέρχεται διὰ μέσου 500 πολεμίων χωρὶς νὰ λάβῃ μηδεμίαν πληγὴν. Εἰς δὲ τὸν κατὰ τῶν Οὐγγρων πόλεμον, ἐπειδὴ παρῆρθησεν ὀλίγην προθυμίαν τοῦ στρατοῦ, ἀγανακτήσας ἐν τῷ μέσῳ τῆς μάχης ἀρπάζει τὴν σημαίαν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ φέροντος αὐτὴν καὶ πρῶτος καὶ μόνος σχεδὸν διέρχεται τὴν γέφυραν, ἣτις διεχώριζε τοὺς δύο στρατοὺς. Ἄλλοτε δὲ πάλιν, λέγουσιν, ὅτι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐφορμήσας κατὰ τῶν πολεμίων ἐφόρευσε ἰδιοχείρως 40 Τούρκους καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδον σύρων 4 αἰχμαλώτους κρεμαμένους ἀπὸ τοὺς κρίκους τοῦ ἐφιππίου του. Ὁ δὲ ζήλος του πρὸς τὴν μονομαχίαν ἦτο ἀκατανόητος καὶ πάντοτε διετρύπα διὰ τῆς λόγχης ἢ τοῦ ξίφους τοὺς γιγαντώδεις ἀντιπάλους, ὅσοι ἤθελον τολμήσῃ νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν εἰς τὸν στιβαρὸν του βραχίονα.

Ἄλλὰ δυστυχῶς ὁ φιλοπόλεμος αὐτοῦ χαρακτῆρ, ὅμοιος πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαιότητος ἢ πρὸς τὸν τῶν ἵπποτῶν τῆς Δύσεως, καὶ ἡ τάσις εἰς τὸ νὰ προκαλῆ πάντοτε νέους ἀνταγωνιστὰς καὶ νὰ ἀναλαμβάνῃ πάντοτε νέας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις χωρὶς νὰ καταμετρεῖ συνετῶς τὰς συνεπειὰς αὐτῶν, τὸν παρέσυραν εἰς μακροὺς καὶ δαπανηροὺς πολέμους, οἵτινες (ὡς θέλομεν ἰδῆ) καὶ τοὺς πόρους τοῦ κράτους ἐξήντηλσαν καὶ τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἐφθειραν.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν συνοπτικὴν ἐξιστόρησιν τῶν πολέμων, τῶν ὁποίων τοὺς περισσοτέρους ἐπεχείρησεν ἄνευ ἀνάγκης καὶ χωρὶς νὰ ἐπωφελεῖται ἐξ αὐτῶν. Οὕτω π. χ. ἐπεχείρησε συγχρόνως δύο πολέμους, τὸν μὲν ἕνα ὅλως ἀσύνητον κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας, τὸν ὁποῖον ἀφ' οὐ ἐνίκησεν, ὑπεχρέωσε νὰ ἔλθῃ αὐτοπρο-

σώπως εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ζητήσῃ συγγνώμην, τὸν δὲ ἕτερον, εὐλογώτερον ὅπως οὖν, κατὰ τῶν Τούρκων στρατεύσας αὐτοπροσώπως καὶ δούς ποικίλα δειγμάτων ἀνδρείας καὶ ἡρωϊσμοῦ. Μετὰ δὲ τὴν νίκην ἤρκεσθη εἰς τὴν συνομολόγησιν εἰρήνης ἐπὶ τῇ παραχωρήσει τῶν φρουριῶν τῆς Παμφυλίας καὶ Κιλικίας. Ἀλλὰ συγχρόνως τότε δύο ἐπεκρεμάσθησαν κατὰ τοῦ ἔθνους κίνδυνοι, ὁ μὲν ἐκ τῆς δευτέρας σταυροφορίας, ὁ δὲ ἐκ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας Ῥογήρου τοῦ Β'. Καὶ ἐν ᾧ οἱ τῆς ε' ταύτης σταυροφορίας ἡγεμόνες διήρχοντο τὰς ἀρκτικὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος ὡς πολέμιοι μᾶλλον ἢ ὡς σύμμαχοι καὶ ἐξηνάγκαζον τὸν Μανουὴλ νὰ συγκεντρώσῃ πρὸς τὸ μέρος αὐτὸ πάσας ἑαυτοῦ τὰς δυνάμεις, ταυτοχρόνως καὶ ὁ Ῥογήρος ἐκ τούτου ἐπωφελοῦμενος ἐπῆλθε μετὰ κραταιᾶς στρατιᾶς πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπήνεγκε δεινὴν λεηλασίαν ἐπὶ τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων αὐτῆς.

Ἀπαλλαγείς τοῦ κινδύνου τῶν σταυροφόρων ὁ Μανουὴλ ἐπάτη κατὰ Ῥογήρου συμμαχήσας μετὰ τῶν Ἑνετῶν. Ἄλλ' οἱ σύμμαχοι οὗτοι μᾶλλον ἐζημίωσαν ἢ ὠφέλησαν, διότι ἐστασίασαν, περιύβρισαν τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα καὶ ἐπὶ τέλους ἐπρόδωκαν φανερὰ τὸν Μανουὴλ καὶ συνεμάχησαν πρὸς τὸν Γουλιέλμον, υἱὸν τοῦ Ῥογήρου. — Ὁ δὲ Μανουὴλ ἐν ᾧ διεξῆγε τὸν κατὰ τοῦ Ῥογήρου πόλεμον καὶ ἀπέστειλε δύο στόλους τὸν ἓνα μετὰ τὸν ἄλλον εἰς Σικελίαν, αὐτὸς ἀνέλαβεν ἕτερον πόλεμον πρὸς τοὺς Δαλμάτας, Σέρβους, Οὐγγυροὺς καὶ Πετσενέγους, καὶ κατετρόπωσε μὲν αὐτοὺς ἅπαντας (1150 – 1153), ἀλλ' οἱ ἐν Σικελίᾳ ἠττήθησαν κατὰ κράτος ἐν μάχῃ κρισιμωτάτῃ ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου υἱοῦ τοῦ Ῥογήρου. Μετὰ νέους δ' ὅπως οὖν εὐδοκίμους ἀγῶνας συνομολογήθη εἰρήνη καὶ πρὸς τὸν Γουλιέλμον ἐπὶ τῇ ἀποδόσει πάσης τῆς ἐξ Ἑλλάδος λείας καὶ τῶν αἰχμαλώτων (1155).

Συγχρόνως ὁ Μανουὴλ ἐξηκολούθει τὸν πόλεμον ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρὸς τοὺς ποικίλους αὐτόθι πολεμίους. Καὶ τοὺς μὲν Τούρκους ἐξηνάγκασε νὰ ἀποδώσωσι πάντα τὰ περὶ τὸν Πόντον καὶ τὴν Καππαδοκίαν κατακτηθέντα. Τὸν δὲ βασιλεῖα τῶν Ἱεροσολύμων νὰ παρακολουθήσῃ ὡς ἰδιώτης τὴν εἰς Ἀντιόχειαν πομπικὴν αὐτοῦ εἰσοδὸν καὶ τὸν δούκα αὐτῆς νὰ παρακολουθῇ τὸν ἵππον αὐτοῦ ὡς

ὕπηρετης, τὸν δὲ σουλτάνον τοῦ Χαλέπ καὶ τὸν τοῦ Ἰκονίου ἐξήναγκασε νὰ ἀποδώσῃ πάντας τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ κατακτηθέντα (1156 — 1158).

Ἐκ φιλοδοξίας μᾶλλον ἀνεμίχθη καὶ εἰς τὰς περὶ βασιλείας μεταξὺ τῶν Οὐγγρων ἔριδας καὶ μετὰ πενταετῆ αἱματηρὸν πόλεμον κατατρόπῳσας αὐτοὺς ἐξήναγκασεν εἰς εἰρήνην (1164 — 1168). Λίαν δ' ἀσυνέτως περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν καὶ πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς. Σπεῖρα τῶν τυχοδιωκτῶν τούτων κατέστρεψε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορεῖον τῶν Γενουαίων καὶ τὰς οἰκίας αὐτῶν, ὁ δὲ Μανουὴλ διέταξε τὴν Ἑνετικὴν ἀποικίαν νὰ ἀποζημιώσῃ αὐτοὺς. Ἄλλ' ὁ δόγης τῆς Ἑνετίας Μικιέλης ἀπηγόρευσε πᾶσαν τὴν μετὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἐμπορίαν καὶ ἐν ᾧ διεζήγοντο αἱ διαπραγματεύσεις ἐξαπέστειλε μετὰ δύο πρέσβειων καὶ 20,000 ἐνόπλων ἐπὶ τῷ προδῆλῳ σκοπῷ νὰ ἐκδιᾶσῃ τὸν Μανουὴλ εἰς ὑποχώρησιν. Ἄλλ' ὁ ὀξύχολος Μανουὴλ διατάσσει παραχρῆμα νὰ συλληφθῶσιν ἅπαντες οἱ ἐν τῷ κράτει Ἑνετοὶ καὶ αἱ περιουσίαι αὐτῶν νὰ δημευθῶσιν. Ἐνεκα τούτου ἡ Ἑνετία ἐκήρυξεν ἐπίσημως τὸν πόλεμον καὶ διὰ τοῦ κραταιοῦ ἑαυτῆς στόλου ἐλεηλάτησε τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς νήσους. Ὑπεκίνησε δὲ καὶ τοὺς Σέρβους εἰς ἀποστασίαν καὶ συνεμάχησε μετὰ τοῦ Φρειδερίκου καὶ τῶν Νορμανδῶν. Ἐκ τούτου ὁ Μανουὴλ ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τῇ πληρωμῇ 1,500,000 χρυσῶν καὶ τῇ ἀναγνώρισίαι τῶν χορηγηθέντων πρὸς αὐτοὺς προνομίων (1175).

Ὁ Μανουὴλ ἀπαλλαγείς τοῦ πολέμου τῶν Ἑνετῶν ἐστράτευσεν ἐπὶ τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου, ὅστις παρεβίασε αὐτὸς τὰς συνθήκας. Καταλαβὼν δὲ τὰ φρούρια Δορύλαιον καὶ Σούβλεον ἔλαβε προτάσεις εἰρήνης, ἀλλ' ἀγερώχως ἀπορρίψας αὐτάς διέταξε τὸν στρατὸν νὰ βυθίσῃ ἐπὶ τὸ Ἰκόνιον. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ εἶχε διαβῆ ἀνενόχλητος τὰς ἐμπροσθεν δυσχωρίας, ὅτε αἰφνης περιεκυκλώθη ἡ ἐπίλοιπος στρατιά ὑπὸ πολυαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ματαίως ἡ δεξιὰ πτέρυξ ἠγωνίσθη νὰ διαβῆ τὰ στενά. Τότε ὁ Μανουὴλ βλέπων τὸν κίνδυνον εἰσορμᾷ εἰς τὰς πυκνοτέραις τῶν πολεμίων τάξεις, καὶ πολεμῶν ὡς ἦρας ἐν τῇ νεότητι καὶ φονεύων καὶ πλεῖστα λαβῶν τραύματα διαπερᾷ πρὸς τὴν πεδιάδα μετὰ

τῶν θυνθηθέντων νὰ σωθῶσιν. Τὴν ἐπιούσαν, συνομολογηθείσης συνθήκης, διετάχθη ἡ ὑποχώρησις. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι παραβιάσαντες τὰς συνθήκας προσβάλλουσι τὴν ὀπισθοφυλακὴν καὶ κατακόπτουσι τοὺς πλείστους αὐτῆς. Μετὰ τὴν δεινὴν ταύτην ἤτταν τοῦ Μανουήλ, οἱ Τούρκοι ἐστερέωσαν τὸ ἐν Ἀσίᾳ κράτος αὐτῶν. Ὁ Μανουήλ ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1180.

33. Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνὸς καὶ Θεόδωρος Κομνηνὸς ἀδελφὸς αὐτοῦ.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνὸς ἦτο νόθος υἱὸς Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, θείου τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου Γ' τοῦ Κομνηνοῦ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Γ' αἱ στάσεις καθ' ὅλον τὸ κράτος ἦσαν ἀδιάλειπτοι. Τότε ἐν Καρίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐν ἔτει 1200 ἐστασίασε καὶ ὁ νεκρὸς Μιχαὴλ, ἀλλ' ἠττήθη ὑπὸ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ κατέφυγεν πρὸς τοὺς Τούρκους τοῦ Ἰκονίου. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνὸς συνετάχθη μετὰ τοῦ Βονιφατίου, ἐπειδὴ ἠλπίζεν ὅτι οὗτος θὰ ἀνορθώσῃ τὸ Βυζαντιανὸν κράτος διὰ τοῦ προγόνου αὐτοῦ Μανουήλ Ἀγγέλου. Τάχιστα ὅμως ἐνόησεν ὅτι ἠπατάτο καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τὴν ξένην κυριαρχίαν. Ὅθεν λαβὼν τὴν ἄδειαν τοῦ Βονιφατίου ἐδράμε πρὸς βοήθειαν τοῦ στρατηγοῦ τοῦ θέματος τῆς Νικοπόλεως Σενναχερείμ, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐστασίασαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἡπείρου. Καὶ ὁ μὲν Σενναχερείμ ἐφρονεῦθη ὑπὸ τῶν στασιαστῶν, ὁ δὲ Μιχαὴλ ἐτιμώρησε τοὺς στασιαστὰς καὶ ἰδρύσεν ἴδιον κράτος ἐν Ἡπείρῳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ. Τὸ κράτος τοῦτο ἔχον πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν ἐπωνομάσθη Δεσποτᾶτον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπεξετάθη πρὸς βορρᾶν μὲν μέχρι Δυρραχίου, πρὸς μεσημβρίαν δὲ μέχρι Ναυπάκτου, καὶ προσέλαβε καὶ τὴν δυτικωτέραν Θεσσαλίαν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Σγουροῦ (1208), τοῦ δεσπύζοντος ἐπὶ τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ὁ Μιχαὴλ ἀνέλαβε καὶ τὴν ἄμεσον ἡγεμονίαν ἐπὶ τῶν χωρῶν αὐτοῦ ἀποστείλας ἐκεῖ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον. Οἱ Φράγκοι ὅμως ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Κόρινθον (1210) καὶ τὸ Ἄργος (1212) μετὰ γενναίαν τοῦ Θεοδώρου ἀντίστασιν.

Ὁ Θεόδωρος Κομνηνὸς διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν ἀδελφόν του Μιχαὴλ δολοφονηθέντα ἐν Βερατίῳ (1213). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεόδωρος ἦτο ἀνὴρ μάχιμος, φιλόδοξος καὶ γενναῖος, δὲν ἔπαυσε ἀγωνιζόμενος εὐδοκίμως οὐ μόνον κατὰ τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων, Σέρβων καὶ Ἀλβανῶν. Ἐκυρίευσε τὴν Ἀχρίδα, τὸ Πρίλαπον, τὴν Πελαγονίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὸ Δυρράχιον, τὴν Κέρκυραν, καὶ κατέστησε ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Σβιατοσλαῦον. Κατετρόπωσε δὲ καὶ τὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑρρίκου διάδοχον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει φραγκικοῦ κράτους Πέτρον Κουρτενκί ἀποπειραθέντα νὰ ἀνακτήσῃ τὸ Δυρράχιον, καταδιώξας δ' αὐτὸν ἐκεῖθεν κατετρόπωσε αὐτὸς κατὰ κράτος ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ ἐφόνευσεν αὐτόν. Μετ' ὀλίγον ὁ δραστήριος Θεόδωρος κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ προβάς ἐκεῖθεν διὰ τῆς Ζαγοράς κατέλαβε πᾶσαν τὴν χώραν τὴν μέχρι Ἀδριανουπόλεως, Φιλιππουπόλεως καὶ Χριστουπόλεως (1222). Ἦδη ὁ Θεόδωρος ἀποβαλὼν τὸ δευτερεῦον ἀξίωμα τοῦ δεσπότη ἀνηγόρευσε ἐαυτὸν αὐτοκράτορα, κατέστησε πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην, περιεβλήθη πορφυρίδα καὶ ἐρυθρὰ πέδιλα, συνεκρότησεν αὐλὴν βασιλικήν, διώρισε δεσπότες, σεβαστοκράτορας, μεγάλους δομεστικούς κλπ. καὶ ἔκοψεν ἴδιον νόμισμα. Κατόπιν κατετρόπωσε περὶ Σέρρας ὄλοσχερῶς τοὺς Φράγκους, ἐπελθόντας κατ' αὐτοῦ μετὰ κραταιᾶς δυνάμεως, ἐκυρίευσε τὴν Ἀδριανουπόλιν καὶ ἄλλας ἐν τῷ μεταξύ πόλεις καὶ προέβη λεηλατῶν τὴν χώραν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως καὶ Βιζύης, ὅπου κατετρόπωσε πάλιν τοὺς Φράγκους (1224). Κατόπιν ἠσχολήθη νὰ ὀχυρώσῃ τὸ Δυρράχιον καὶ νὰ ἐξώσῃ ἐκ τῆς Θεσσαλίας ὅλους τοὺς ξένους δυνάστας. Οὕτω δὲ ὁ Θεόδωρος Κομνηνὸς κατήρτισε μέγα καὶ ἰσχυρὸν κράτος, ἐκτεινόμενον ἀπὸ Δυρραχίου μέχρι Θεσσαλονίκης καὶ ἀπὸ Ναυπάκτου μέχρι Ἀδριανουπόλεως. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ ὄρητικὸς καὶ φιλόδοξος αὐτοῦ χαρακτὴρ ἐξώθησεν αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ συγκροτηθεῖσαις μάχης κρισίμου παρὰ τὸν Ἔβρον ποταμὸν ἐνίκηθη κατὰ κράτος, ἤχημαλωτεῦθη καὶ ἐξετυφλώθη (1230).

34. Θεόδωρος Λάσκαρις.

Τὴν τετάρτην σταυροφορικὴν ἐκστρατείαν προεκάλεσεν ὁ τότε πάππας (Ἰννοκέντιος ὁ Γ΄.) Τὸν σταυροφορικὸν στρατὸν ἀνέλαβε νὰ μεταβιβάσῃ εἰς Ἀσίαν ὁ δόγης τῆς Ἑνετίας Ἐρρίκος Δάνδολος. Ἄλλ' ἀντὶ οὗτοι νὰ πλεύσωσιν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων, ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἀλέξιον Δ', υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου, τοῦ ἐκθρονισθέντος ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Γ'. Οὗτος ἄμα εἶδεν ἀποβιβαζομένους τοὺς σταυροφόρους ἐτράπη ἀμαχητὶ εἰς ἀνανδρον φυγὴν, οἱ δὲ σταυροφόροι, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὸν πύργον τοῦ Γαλατᾶ καὶ τὸν λιμένα ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλωσι τὴν πόλιν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Καὶ ἀπὸ ξηρᾶς μὲν οἱ πολέμιοι ἀπεκρούσθησαν, διότι ἀντετέθη κατ' αὐτῶν ἀνὴρ γενναῖος, ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, γαμβρὸς τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἀπὸ θαλάσσης κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσι πύργους τινὰς τοῦ περιτειχίσματος καὶ ἔβαλον πῦρ εἰς τὰς πέριξ οἰκίας. Ὁ Ἀλέξιος Γ' μαθὼν ὅτι ἡ ἀπὸ ξηρᾶς ἐφοδος ἀπεκρούσθη, ἔλαβε θάρρος καὶ ἐξῆλθε μὲ πολυἀριθμον στρατὸν κατὰ τοῦ ἡττηθέντος πεζικοῦ στρατοῦ, ὡς εἶδεν ὅμως τοὺς σιδηροφράκτους ἰππότητας ἐτοιμοὺς ν' ἀντιταχθῶν, δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ αὐτούς. Εἰς μάτην ὁ γενναῖος Λάσκαρις προέτρεπεν αὐτὸν νὰ ἀγωνισθῇ καὶ διεβεβαίω αὐτὸν περὶ τῆς νίκης, ὁ ἄθλιος βασιλεὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν νύκτα παραλαβὼν τὰ πολυτιμότερα τῶν κειμηλίων καὶ τοὺς θησαυροὺς του καὶ μίαν μόνην θυγατέρα ἐξ ὅλης τῆς οἰκογενείας του ἐδραπέτευσεν διὰ θαλάσσης. Ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις μετὰ ματαίαν ἀντίστασιν ἐκυριεύθη (τῇ 12ῃ Ἀπριλίου 1204). Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν καπνίζόντων ἐρειπίων τῆς κυριευθείσης πόλεως συνελθόντες πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν καὶ ἀντέταξαν ἀπεγνωσμένην ἄμυναν, ἀλλ' οἱ εὐγενεῖς σταυροφόροι κατέφυγον καὶ πάλιν εἰς τὰ ἀκαταμάχητον ἑαυτῶν ὄπλον, τὸ πῦρ, τὸ ὅποιον ἀπετέφρωσε τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως. Ὁ Λάσκαρις, ἀφοῦ μάτην παρέστησεν εἰς τὸν λαὸν ὅποια οἰκτρά τύχη περιμένει αὐτόν, ἂν δὲν ἀντιταχθῇ πρὸς τοὺς πολέμιους πρὸς σω-

τηρίαν ἑαυτοῦ καὶ τῆς πόλεως, ἀφοῦ μάτην ὑπέμνησεν εἰς ἕκαστον τὴν ὑπὸ τῆς τιμῆς ἐπιβεβλημένην ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντός, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ αὐτὸς καὶ διαπεράσας διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν Ἀσίαν ἀνίδρυσεν ἐν Νικαίᾳ ἰδίαν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Μετὰ διετίαν περίπου ἐν ἔτει 1206 συνελθόντες ἐν Νικαίᾳ εἰς μεγάλην σύνοδον οἱ πολιτικοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες ἀνεκήρυξαν ἐπισήμως αὐτοκράτορα *Ρωμαίων* τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν. Ὁ Λάσκαρις εἶχεν ἤδη νὰ ἀντιπαλαίσῃ ὄχι μόνον πρὸς τοὺς Φράγκους, τοὺς ὁποίους οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ ἐκ παρατάξεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου, τὸν ὁποῖον νικήσας παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν ἰδιοχείρως ἐφάνευσε, καὶ πρὸς τὸν Ἀλέξιον Κομνηνόν, ὅστις ἰδρύσεν ἐν Τραπεζοῦντι ἴδιον κράτος. Ὁ Λάσκαρις ἐξώσας παντελῶς σχεδὸν τοὺς Λατίνους ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀπέβη παντοδύναμος καὶ παρασκευάσας ἰσχυρὸν στόλον ἀπεφάσισε νὰ ἀνακτήσῃ ἤδη καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὅθεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἐρρίκος ἠναγκάσθη νὰ στρατεύσῃ αὐτὸς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καὶ κατετρόπωσε μὲν (περὶ τὸν ποταμὸν Λούπαρκον) τὸν Λάσκαριν, ἀλλ' οὗτος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ ἐτρέπη πρὸς βορρᾶν καὶ ἐκυρίευσε πολλὰ φρούρια. Τελευταῖον στρατεύσας κατὰ τῶν Τυρκομάνων καὶ τολμηρότερον τοῦ δέοντος ἐκτεθεὶς εἰς τὸν κίνδυνον, συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ παρεδόθη εἰς τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἠλευθερώθη μετὰ τὴν πληρωμὴν πολλῶν λύτρων καὶ τὴν παραχώρησιν πολλῶν φρουρίων καὶ πόλεων. Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἐν ἔτει 1222.

35. Ἰωάννης Βατάτσης (1222-1255).

Ὁ Ἰωάννης Δούκας ἢ Βατάτσης ἦτο γαμβρὸς τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως ἐπὶ τῇ θυγατρὶ του Εἰρήνη, διεδέχθη δὲ αὐτὸν μετὰ θάνατον εἰς τὸν θρόνον (1222). Ὁ Βατάτσης ἦτο συνετός, γενναῖος καὶ φρόνιμος ἀνὴρ, ὥστε οὔτε ἔπραττέ τι ἄνευ προηγουμένης περισκέψεως, οὔτε παρημέλει τι μετὰ τὴν ἀπόφασιν. Διὸ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐδόξασε καὶ ἐκραταίωσε τὴν ἐν Νικαίᾳ αὐτοκρατορίαν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐνίκησε κατὰ κράτος τὰς ἐπελθούσας κατ'

αὐτοῦ συνηνωμέναις τῶν Φράγκων δυνάμεις εἰς μάχην αἵματηρᾶν (περὶ τὸ Ποιμανηνόν) καὶ κατέλαβε πάσας σχεδὸν τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις αὐτῶν (1224). Ἐπειτα δὲ συγκροτήσας στόλον ἀφῆρσε πάσας τὰς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν ὑπαγομέναις νήσους (Λέσβον, Χίον, Σάμον, Ἰκαρίαν καὶ Κῶν) καὶ κατέστησεν ὑποτελῆ τὸν δυνάστην τῆς Ῥόδου Λέοντα Γαβαλᾶν. Βραδύτερον ὁ Βατάτσης ἐκυρίευσεν καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατεχομένην Καλλιπόλιν, κατέλαβε πᾶσαν τὴν θρακικὴν χερσόνησον (1235) καὶ ἐπολιόρρησεν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἀσάν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἠττήθη ὁ στόλος αὐτοῦ (1236). Καὶ ἐπὶ τέλους κατέλυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὑπήγαγεν αὐτὴν ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας (1242—1246). Οὕτω δὲ ὁ Ἰωάννης Βατάτσης κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας ἅπαντα σχεδὸν τὸν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ Ἑλληνισμόν τὸν ὑπαγόμενον ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῶν Φράγκων, πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλων τινῶν μερῶν.

Μετὰ ταῦτα ἡσχολήθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους βελτίωσιν καὶ μεγάλως ἀνέπτυξε τὴν γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν. Ἄλλὰ οὐχ ἤττον ἐπράξε καὶ τινὰ σφάλματα, τὰ ὅποια ἀποδεικνύουσιν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τόσω μεγαλόφρων ἀνὴρ δὲν ὑπῆρξεν ἀνώτερος πολλῶν ἐσφαλμένων δοξασιῶν τῆς ἐποχῆς. Τὰ σφάλματα δὲ ταῦτα ὑπῆρξαν δύο τινά, πρῶτον μὲν ὅτι ὑπέθαλψε τὸν μοναχικὸν βίον, καὶ δευτέρον διότι κατεδαπάνησεν εἰς κτίσεις ναῶν καὶ μοναστηρίων πολλὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἐπωφελέστερον ἠδύναντο νὰ δαπανηθῶσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ναυτικῶν καὶ πεζικῶν δυνάμεων. Ἐτελεύτησε δὲ τὸν ἐνδοξον αὐτοῦ βίον ὁ Ἰωάννης Βατάτσης τῆς 30 8βρίου τοῦ ἔτους 1255.

36. Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀνδρονικοῦ Παλαιολόγου, ὅστις κατήγετο ἐκ μιᾶς τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν. Ὁ Μιχαὴλ ἐλογίζετο ὡς ὁ ἰκανώτερος τῶν στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς του, ἦτο δὲ ἀνὴρ πανοῦργος καὶ δόλιος καὶ φαίνεται ὅτε ἐφλέγετο ἀπὸ ἀκόρεστον φιλαρχίαν καὶ ἐπεθύμει νὰ καταλάβῃ διὰ παντὸς μέσου

τὸν θρόνον. Ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Βατάτση ὁ Μιχαὴλ κατηγορήθη ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, ἀλλ' ἠθώωθη δι' ἔλλειψιν ἀποδείξεων καὶ ἀνέκτησε τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως· ἐπὶ δὲ τοῦ διαδόχου τοῦ Βατάτση διορισθεὶς διοικητὴς τῆς Νικαίας καὶ Βιθυνίας, κατηγορήθη καὶ πάλιν, ὅτι μελετᾷ νὰ ἀφαρπάσῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ὁ Μιχαὴλ τότε κατέφυγεν εἰς Ἰκόνιον καὶ ἐκεῖθεν ἀπέστειλεν ἀπολογίας, ὁ δὲ βασιλεὺς Θεόδωρος Λάσκαρις Β' ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπάνοδον καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν κατὰ τοῦ δεσπότη τοῦ Ἡπείρου Μιχαὴλ Κομνηνοῦ. Καὶ πάλιν τότε κατηγορηθεὶς συνελήφθη καὶ ἀπήχθη εἰς Μαγνησίαν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἤξιώθη ἀμνηστίας. Ἐπὶ τέλος ὁ πόθος αὐτοῦ ἐξεπληρώθη.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις Β' υἱὸς τοῦ περικλειοῦς Βατάτση, τελευτήσας μετὰ τετραετῆ βασιλείαν, κατέλιπε 4 θυγατέρας καὶ ἓνα υἱὸν ὀκταετῆ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Γ. Μουζάλωνος (1259). Μετὰ 9 δὲ ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδ. Λασκάρως, δολοφονηθέντος τοῦ Μουζάλωνος, προεχειρίσθη κυβερνήτης τῶν πραγμάτων ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος λαβὼν τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ἀξίωμα καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνηγορεύθη δεσπότης, καὶ τέλος ἀφοῦ ἐφυλάκισε τοὺς ἀντιδοξοῦντας, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν λοιπῶν μεγιστάνων καὶ τοῦ κλήρου νὰ λάβῃ καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἐπὶ τῷ ὄρφ νὰ ὀρκισθῆ, ὅτι θέλει σεβασθῆ τὴν ζωὴν τοῦ βασιλόπαιδος καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσίν του θέλει παραδῶσθαι εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχήν. Ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ δώσῃ τὸν ὄρκον, ἀλλὰ κατὰ τὴν στέψιν, τελεσθεῖσαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐστέφθη αὐτὸς μόνος βασιλεὺς (1 Ἰανουαρίου 1260), ἡ δὲ στέψις τοῦ βασιλόπαιδος ἀνεβλήθη νὰ γείνη μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν αὐτοῦ. Οὕτω δ' ὁ Μιχαὴλ κατέλαβε τὸν θρόνον.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Κομνηνὸς ἐπερείδμενος ἐπὶ τῶν δύο γαμβρῶν του, Μαμφρέδου βασιλέως τῆς Σικελίας καὶ τοῦ πρίγκιπος τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμου, ἤθελε νὰ ἀνακτήσῃ αὐτὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν ἤδη πρὸ τῆς στέψεώς του τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην, ὅστις κατετρόπωσεν αὐτοὺς ἐν Πελαγονίᾳ καὶ συνέλαβε πολλοὺς αἰχμαλώτους ἐκ τῶν ἵπποτῶν καὶ αὐτὸν τὸν Γουλιέλμον,

τούς όποιους απέλυσε μετά τήν ανάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῇ παραχωρήσει τῶν φρουρίων Μονεμβασίας, Μιστρά καὶ Μάνης. Μετά τήν νίκην ταύτην ὁ Μιχαήλ ἐγένετο κύριος ἀπάσης σχεδόν τῆς Θεσσαλίας (1259) καὶ εὐθύς διαπεράσας εἰς Θράκην ἐκυρίευσεν τήν Σηλυβρίαν καὶ ἀπεπειράθη, ἀλλ' εἰς μάτην, νὰ καταλάβῃ καὶ αὐτὴν τήν Κωνσταντινούπολιν. Μετ' ὀλίγον ἀπέστειλε τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μετ' 800 ἰππέων καὶ εὐαριθμοῦ πεζικοῦ εἰς Εὐρώπην, ἵνα ἐπιτηρῇ τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου, παραγγείλας εἰς αὐτὸν νὰ κατασκοπεύσῃ τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβαίνοντα, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατ' αὐτῆς. Ἄλλ' οὗτος ἀποβίβασθεὶς εἰς Καλλιόπολιν τῆς Θράκης καὶ μαθὼν ὅτι πᾶσα ἡ ναυτικὴ καὶ πεζικὴ δύναμις τῶν πολεμίων εἶχε μεταβῆ πρὸς κατάληψιν τοῦ Δαφνουσίου καὶ ὅτι ἡ πόλις συγκοινωνεῖ διὰ τινος ὑπογείου διόδου, εἰσῆλθε δι' αὐτῆς καὶ κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὴν πόλιν (26 Ἰουλίου 1261). Ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος πληροφορηθεὶς τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔσπευσε νὰ μεταβῆ εἰς αὐτὴν καὶ ἐστέφθη πάλιν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους, ἵνα ἐκλείψῃ πᾶς κίνδυνος περὶ τῆς ἀρχῆς, ἀπετύφλωσε τὸν ταλαίπωρον υἱὸν τοῦ Λασκάρεως!

Ἦδη μετὰ τήν ανάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία περιελάμβανε τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, τὸ πλεῖστον τῆς Θεσσαλίας, τὰς περὶ τὴν Νικαίαν ἀσιανὰς ἐπαρχίας καὶ τινὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἄν καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἠκρωτηριάσθη ἐπὶ τοσοῦτον, οὐχ ἦττον εἶχε πόρους μεγάλους, ἀρίστην πρωτεύουσαν συγκεντροῦσαν ἐν ἑαυτῇ τὸ κυριώτατον τοῦ κόσμου ἐμπόριον, καὶ τὸ σπουδαιότατον πάντων εἶχεν ἐθνικὴν ἐνότητα, ἐν ᾧ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἐστεροῦντο πάντων τούτων τῶν πλεονεκτημάτων, ὥστε ἡδύνατο εὐκόλως νὰ κατισχύσῃ ὄλων τῶν πολεμίων καὶ νὰ λάβῃ τὴν προτέραν ἑαυτῆς ἔκτασιν καὶ ἰσχύν. Ἄλλὰ δυστυχῶς ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος ἀντὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἐθνικῶν πόρων, ἀντὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ μάχιμον τῶν ὑπηκόων φρόνημα καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ὀλέθριον σύστημα τῆς μετὰ τῶν ξένων συμμαχίας (Ἑνετῶν καὶ Γενουαίων), παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς πλεῖστα

ἐμπορικὰ προνόμια καί, τὸ πάντων χερίστον, ἐνόμισε συμφέρον νὰ καθυποτάξῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν δυτικὴν. Ταῦτα πάντα ἐπέδρασαν ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ ἔθνους καὶ ἐπετάχυναν τὴν παρακμὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ὑποδούλωσιν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μιχαὴλ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος τῶν ὑπηκόων του, ὥστε ὅτε ἐτελεύτησε δὲν ἠξιώθη οὐδὲ τῆς συνήθους βασιλικῆς ταφῆς (11 Δεκεμβρίου 1282).

37. Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως Μανουὴλ Παλαιολόγου γεννηθεὶς τῇ 7 Φεβρουαρίου 1405. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς του Ἰωάννης (1425), μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνέλαβε τὸν θρόνον ὁ Κωνσταντῖνος προτιμηθεὶς τῶν δύο ἀδελφῶν του Δημητρίου καὶ Θωμᾶ (1449).

Ὁ Κωνσταντῖνος προαισθανόμενος τὸν τελευταῖον ἀπὸ τῶν Τούρκων κίνδυνον ἔσπευσε νὰ προετοιμασθῇ, ὅπως ἀποκρούσῃ αὐτόν. Ἐζήτησε δὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔλαβε παρ' αὐτῶν, μόνος δ' ὁ πάπας ὑπέσχετο νὰ στείλῃ βοήθειαν, ἐὰν ὁ Κωνσταντῖνος παρεδέχετο τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἀφοῦ ἀπεδέχθη αὐτὴν ἐπέμφε 50 καὶ μόνον ἄνδρας ὑπὸ τὸν καρδινάλιον Ἰσιδώρον, Ἕλληνα ἐξωμότην, ὅστις φθάσας κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς πολιορκίας ἔφερε προσέτι καὶ 150 καθολικοὺς ἔθειλοντάς ἐκ Χίου.

Ἐν ἔαρι δὲ τοῦ 1453 ὁ τότε σουλτᾶνος Μωάμεθ ὁ Β' ἐπολιόρηκε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μετὰ πολυαριθμῶν δυνάμεων, ἀπέναντι δ' αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ εἰ μὴ 26 πλοῖα καὶ 7000 ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων 2000 ἦσαν Γενουαῖοι καὶ Ἐνετοὶ ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἰουστινιανόν. Ἡ τακτικὴ πολιορκία ἤρχισε τὴν 6 Ἀπριλίου, οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἀντέταξαν ἀληθῶς ἡρωικὴν ἄμυναν καὶ ἀπέκρουσαν γενναίως ἐπὶ δύο σχεδὸν μῆνας πάσας τὰς ἐφόδους τῶν πολεμιῶν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέριψε τὰς ἐπανειλημμένας περὶ παρὰδόσεως προτάσεις καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ ὡς ἥρωας ὑπὲρ πίστεως καὶ

πατρίδος. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε νὰ ἀντιπαλαίσῃ συγχρόνως καὶ πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς ἐριδας λαοῦ ἀμαθῶς καὶ δεισιδαίμονος, ὅστις ἀντὶ νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα καὶ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ ἐλευθερίας, πίστεως καὶ πατρίδος, συνζήτει τὸ περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ ἐπερίμενεν ἐκ Θεοῦ καὶ μόνου τὴν σωτηρίαν του.

Ἄφου δ' οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὰς πρώτας ἀπὸ ζηρᾶς ἐφόδους, τὴν 20 Ἀπριλίου ἐνίκησαν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ 4 μόνον ἑλληνικὰ πλοῖα κατήσχυαν ὀλόκληρον τὸν στόλον τῶν πολεμίων συγκεῖμενον ἐξ 145 πολεμικῶν πλοίων καὶ ἔτρεψαν δις εἰς φυγὴν. Διὰ νυκτὸς ὁ σουλτᾶνος, ἐπειδὴ ἡ εἴσοδος τοῦ κόλπου ἐφράσσετο δι' ἀλύσεως, διεβίβασε διὰ ζηρᾶς ἀπὸ τῆς Προποντίδος εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον 72 πλοῖα. Οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ τὰ πυρπολήσωσιν, ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπέτυχον, διότι ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἐπροδόθη ὑπὸ τῶν Γενουαίων τοῦ Γαλατᾶ. Ἐπίσης εἰς μίαν νύκτα ὁ σουλτᾶνος ἀνῆγειρεν εἰς ἀπόστασιν δέκα βημάτων ἀπὸ τοῦ τείχους μέγαν ξύλινον πύργον περιβεβλημένον διὰ δερμάτων, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐπυρπόλησαν αὐτὸν τὴν ἐπομένην νύκτα. Κατόπιν ὁ σουλτᾶνος ἐγεφυρώσε τὸν Κεράτιον κόλπον μὲ τὴν ζηράν καὶ ἤρχισε νὰ προσβάλῃ τὸ θαλάσσιον τεῖχος. Κατὰ τὴν 15 Μαΐου οἱ Ἕλληνες ἀπεκάλυψαν ὑπόνομον προχωροῦσαν ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἀλλ' ὁ μηχανικὸς Ἰωάννης Γράντ ἐξουδετέρωσεν αὐτὴν δι' ἀνθυπονομεύσεως, ὡς καὶ τὰς κατόπιν ἀποκαλυφθείσας (κατὰ τὴν 21, 23, 24 καὶ 25 Μαΐου). Ἀλλὰ τὰ κατὰ τοὺς πολιορκουμένους ἀπέβαινον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν δυσχερέστερα. Τὰ τεῖχη ἤρχισαν πανταχοῦ νὰ καταρρέωσιν ὑπὸ τοὺς ἀπαύστους πυροβολισμούς, τέσσαρες πύργοι κατήραφίσθησαν, τὰ ἐφόδια ἐξέλιπον καὶ αὐτοὶ δεκατευόμενοι καθ' ἑκάστην οὐδαμῶθεν ἐλάμβανον ἐπικουρίαν. Καὶ εἰς τὴν τοιαύτην ἀμηχανίαν εὐρισκόμενος ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέριψε μετ' ἀγανακτικῆς καὶ τὴν τελευταίαν περὶ παραδόσεως πρότασιν.

Τέλος τὴν νύκτα τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Μαΐου ἀπεφασίσθη ἡ γενικὴ ἐφοδος. Ἱερεῖς καὶ οὐλεμάδες καὶ ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὸς ὁ σουλτᾶνος περιήλθον τὸ στρατόπεδον ἐξάπτοντες τὸν ζῆλον τῶν πολεμίων δι' ὑποσχέσεων καὶ μελλουσῶν ἐπαγγελιῶν. Ἀλλὰ καὶ

ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφ' οὗ ἐπεθεώρησεν ὅλας τὰς ἐπάλλξεις τοῦ τείχους, συνήθρυσεν τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ ἐνεθάρρουνεν αὐτοὺς νὰ ἀγωνισθῶσι γενναίως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὡς ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ γενναῖοι καὶ ἐπαξίως τῆς καταγωγῆς των. Κατόπιν μετέβη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐζήτησε συγχώρησιν ἀπὸ τοὺς παρευρισκομένους εἰς τὸν ναόν, μετέλαβε τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἠσπάσθη καὶ ἀπεχαιρέτισε πάντας τοὺς οἰκείους ἐν τῷ μέσῳ λυγμῶν καὶ δακρύων. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον διετάχθη ἡ πρώτη ἔφοδος ὑπὸ τῶν νεοσυλλέκτων· οἱ Ἕλληνας ἀπέκρουσαν αὐτήν, ἀπέκρουσαν καὶ τὴν δευτέραν γενομένην ὑπὸ τῶν ἀτάκτων, ἀπέκρουσαν δὲ καὶ τὴν τρίτην ἔφοδον γενομένην ὑπὸ τῶν γενιτσάρων, τοὺς ὁποίους ἤγεν αὐτὸς ὁ Μωάμεθ. Εἶχεν ἐξημερώσει καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἀγαλλόμενος συνέχαιρε τοὺς συναγωνιστάς διὰ τὴν νίκην. Δυστυχῶς τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπληγώθη ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ τοῦ ἀγῶνος, ὁ δὲ σουλτάνος ἀντιληφθεὶς τὴν ὡς ἐκ τούτου προσελθοῦσαν ταραχὴν διέταξε νέαν ἔφοδον, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπεκρούσθη, ὅτε κατὰ τύχην οἱ Τούρκοι ἀνεκάλυψαν ὑπόγειόν τινα πύλην, ἣτις εἶχε λησμονηθῆ ἀνοιχτή, καὶ δι' αὐτῆς εἰσῆλθον πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ προέβησαν πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ῥωμανοῦ, καὶ κατέλαβον τὰ νῶτα τοῦ βασιλέως, συγχρόνως δ' ἐγένετο νέα ἔφοδος καὶ πολλοὶ μὲ τὰς κλίμακας ἀνέβησαν εἰς τὸ τεῖχος. Ἐν ᾧ δὲ καὶ πάλιν ὁ Κωνσταντῖνος γενναίως ἀπέκρουε τὴν τελευταίαν ἔφοδον, στραφεὶς εἶδεν αἴφνης ἑαυτὸν περικυκλωμένον ὑπὸ ἀναριθμητῶν Τούρκων· τότε ἔφιππος ἐφόρμησεν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν παρακλουθούμενος ὑπὸ τῶν συναγωνιστῶν. Ὅλοι σχεδὸν κατέπεσον ἥρωϊκῶς μαχόμενοι εἰς τὸν ἄνισον ἐκεῖνον ἀγῶνα, καὶ τελευταῖος κατέπεσε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰσῆλθον ἔφιππος εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ Μωάμεθ καὶ κατευθυνθεὶς εἰς τὸν ναόν τῆς Ἁγίας Σοφίας διέταξεν ἕνα τῶν ἱερέων νὰ ἀναβῆ εἰς τὸν ἄμβωνα καὶ καλέσῃ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν. Ἐκτοτε ὁ ναὸς ἐκεῖνος καθιερώθη εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ πανταχοῦ ἀντὶ τοῦ σταυροῦ ἀνυψώθη ἡ ἡμισέληνος. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐξηκολοκίθησεν ἡ σφαγὴ καὶ ἡ αἰχμαλωσία καὶ αἱ διαρπαγαί, οἱ δὲ ἱερεὶ ναοὶ ἐβεβηλώθησαν καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ναὸς

τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀπεγυμνώθη τῶν πολυτίμων ἀφιερωμάτων του. Ἄπας δὲ ὁ λαὸς ἢ ἐσφάγη ἢ ἠχμαλωτίσθη, ὀλίγιστοι δὲ διεσώθησαν διὰ φυγῆς, μετακομίσαντες τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, βυθισμένας εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας.

38. Γεννάδιος Σχολάριος ὁ πατριάρχης.

Ὁ Γεώργιος Κουρτέσιος ὁ ἐπιλεγόμενος Σχολάριος ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ τὴν Χίον πιθανῶς περὶ τὸ 1400 μ. Χ. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σπουδῶν του, διωρίσθη διδάσκαλος τῆς ἐκεῖ ἀκαδημίας, ἔπειτα βασιλικὸς κριτῆς καὶ καθολικὸς σκελετάριος τοῦ βασιλέως. Ταχέως ὁ Σχολάριος διεφημίσθη ὡς διάσημος νομολόγος, ὡς εὐγλωττος ῥήτωρ καὶ ὡς ἐξοχος θεολόγος καὶ φιλόσοφος. Ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν πρὸς συζήτησιν τῶν ὄρων τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς, παρέλαβε τοὺς ἐπισημοτέρους ἄνδρας τοῦ κράτους, τὸν Σχολάριον, τὸν Γεμιστόν, τὸν Ἀργυρόπουλον, τὸν Βησσαρίωνα καὶ ἄλλους. Ἄλλ' ὁ Σχολάριος, Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ ἄλλοι ἠρνήθησαν νὰ υπογράψωσιν εἰς τὸ περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν συνταχθὲν πρακτικόν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἐπιζήτων διὰ παντός μέσου νὰ σώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῆς Ὀσμανικῆς κατακτήσεως συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον, καὶ πάντες μὲν συνήνεσαν εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ λάβωσιν ἐπικουρίαν ἐκ τῆς Δύσεως καὶ ἀποκρούσωσι τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ὁ Σχολάριος, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, ἤμα ἐπέισθη, ὅτι ἡ Εὐρώπη καὶ ὁ πάπας ἢ δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουσι νὰ ἀποκρούσωσι τοὺς Τούρκους, δὲν ἐδίστασέ νὰ κηρυχθῆ κατὰ τῆς ἐνώσεως. Τότε δὲ φαίνεται, ὅτι ἐνδυνάμει καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ ἐκ Γεωργίου Γεννάδιος μετονομασθεὶς ἐμόναζεν ἐν τῇ μονῇ τῆς Παμμακαρίστου. Τότε δ' ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐνώσεως ἐκλείσθη εἰς τὸ κελλίον του καὶ λαθῶν χάρτην ἔγραψε τὴν γνώμην του ὡς ἐξῆς: « Ἄθλιοι Ῥωμαῖοι, εἰς τί ἐπλανήθητε καὶ ἀπερακρῶνατε ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠλπίσατε εἰς τὴν δύναμιν τῶν Φράγκων, καὶ σὺν τῇ πόλει ἐν ἧ μέλλει φθαρῆναι ἐσχάσατε καὶ τὴν

εὐσέβειάν σας; . . . Γινώσκετε, ἄθλιοι πολῖται, τί ποιεῖτε; καὶ σὺν τῷ αἰχμαλωτισμῷ, ὃς μέλλει γενέσθαι εἰς ὑμᾶς, ἐσχάσατε καὶ τὸ πατροπαράδοτον καὶ ὠμολογήσατε τὴν ἀσέβειαν; Οὐαὶ ὑμῖν ἐν τῷ κρίνεσθαι!» Ἡ προκήρυξις αὕτη τοῦ Γενναδίου, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν εἰς τὴν θύραν τοῦ κελλίου του, ἐπροξένησε γενικὴν ταραχὴν καὶ ἀναστάτῳσιν εἰς τὰ πνεύματα καὶ ἡ ἐπιδιωκομένη ἔνωσις ἐγένετο ἀληθῆς διαίρεσις. Καὶ ἐν ᾧ τὰ πυροβόλα κατέρριπτον τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, ὁ Σχολάριος ἐγκλειστος εἰς τὸ κελλίον του ἐδίδασκε τὰ πλήθη καὶ ὡς θεόπνευστος προέλεγε τὴν ἄλωσιν καὶ ἐκσφενδονίζων τοὺς κερανοὺς τοῦ ἀναθέματος κατὰ τῶν ἐνωτικῶν ἀπέτρεπε τὸν λαὸν νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα καὶ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Ὁ Μωάμεθ μετὰ τὴν ἄλωσιν παρατηρήσας τὴν ἐν τῇ πόλει λειψανδρίαν κατενόησεν ὅτι τὸ μόνον μέσον τῆς συγκεντρώσεως ἦτο τὸ πατριαρχεῖον, ὡς θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν κέντρον θεωρούμενον. Ὁθεν πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ πεσόντος πατριάρχου Ἀθανασίου τοῦ Β' προσεκάλεσε τοὺς ἀπάτριδας Ἑλληνας νὰ ἐκλέξωσι νέον πατριαρχὴν τῆς ἀρεσκείας των. Ὡς τοιοῦτος παρὰ πάντων ἐπροτάθη καὶ ἄνευ ἀντιλογίας ἐγένετο δεκτὸς ὁ Σχολάριος, ὅστις καὶ χειροτονήθη ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Μετὰ δὲ τὴν χειροτονίαν συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἐξοχωτάτων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν μετέβη πρὸς ἐπίσειψιν τοῦ σουλτάνου, ὅστις ὑπεδέχθη αὐτὸν μετὰ μεγάλων τιμῶν καὶ συνδιαλεχθεὶς περὶ πόλλων ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν δεκανίκιον χρυσοῦν μὲ πολυτίμους λίθους κεκοσμημένον εἰπὼν: «πατριάρχευε ἐπ' εὐτυχία καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν, ἐν οἷς θέλεις, ἔχων πάντα τὰ σὰ προνόμια, ὡς καὶ οἱ πρό σοῦ πατριάρχαι εἶχον». Συνώδευσε δὲ αὐτὸν κατερχόμενον τῶν ἀνακτόρων, καὶ ὑπεβοήθησε νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ἐτοιμασθέντος ἐκλεκτοῦ ἵππου καὶ διέταξε πάντας τοὺς ἄρχοντας τῆς αὐλῆς νὰ συνοδεύωσιν αὐτὸν ἐν παρατάξει, ἄλλοι μὲν προπορευόμενοι, ἄλλοι δὲ ἐπόμενοι, μέχρι τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Δι' αὐτοκρατορικῶν δὲ χρυσοβούλου (βερατίου) ἐκωνοίσθησαν τὰ δίκαια καὶ προνόμια τοῦ πατριάρχου. Διὰ τῶν χορηγηθέντων δὲ προνομίων ὁ πατριάρχης ἀπέβη ὁ ἐθνάρχης πάντων τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν

δεσποτεῖαν χριστιανῶν καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος καὶ προστάτης τοῦ ἔθνους παρὰ τῆ Ὑψηλῆ Πύλῃ καὶ παρ' ὅλαις ταῖς ἄλλαις Εὐρωπαϊκαῖς Δυνάμεσιν.

Ὁ Σχολάριος εὐδοκίμως πατριαρχεύσας ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ τινὰς μῆνας ἔγραψε τὴν παρὰ τῆσιν του εἰς τὸν κώδικα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τινὰ μονήν. Ἐτελεύτησε περὶ τὸ 1456 ἀναδειχθεὶς εἰς ἓκ τῶν σοφωτέρων καὶ μᾶλλον πολυγράφων Ἑλλήνων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ὁ Γεννάδιος εἰργάσθη μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ὀρθοθροξίας παρὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατριδος.

39. Ἱερεμίας ὁ πατριάρχης.

Ὁ Ἱερεμίας κατήγετο ἐξ Ἀγγιάλου, ἐπωνομάζετο δὲ *Τρανός*. Ἄριστα ἐκπαιδευθεὶς προεχειρίσθη κατὰ πρῶτον μητροπολίτης Λαρίσης, ἔπειτα δὲ ἀνυψώθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (1572). Φύσει μεγαλοπρεπῆς καὶ τῆς ὀρθοθροξίας ὑπέρμαχος, ἅμα ἀνῆλθεν εἰς τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα καὶ συνεκάλεσε σύνοδον δι' ἧς ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ποινῇ καθιρέσεως «τὴν διὰ χρημάτων χειροτονίαν καὶ τὰ λεγόμενα ἐμβατικά». Ἡὑρέτισε καὶ ἐκαλλώπισε τὸ πατριαρχεῖον δι' ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν. Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ οἱ ἐν Τυίγγῃ θεολόγοι ἔγραψαν τρεῖς ἐπιστολάς καὶ ἐζήτησαν τὴν γνώμην τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ διαφόρων δογματικῶν καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Εἰς αὐτάς ἀπαντῶν ὁ Ἱερεμίας ἐξελέγχει τὰς καινοτομίας τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ προτρέπει αὐτοὺς εὐαγγελικώτατα εἰς τὴν ἀληθινὴν εὐσέβειαν. Μετὰ ἑπταετῆ πατριαρχεῖαν ὁ Ἱερεμίας καθαιρεῖται τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος ὑπὸ τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας καὶ ἀναλαμβάνει τὸν θρόνον ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Μητροφάνης ὁ Γ'. Τούτου δὲ ἀποθανόντος μετὰ ἑννέα μῆνας ἀναλαμβάνει τὸ δεύτερον τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Ἱερεμίας (1580). Ἄλλ' ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Μητροφάνους, μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Θεόληπτος, θέλων νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, δὲν ἔπαυσε μετ' ἄλλων κληρικῶν ὀπαδῶν του ἀπὸ τοῦ νὰ συκοφαντῇ καὶ νὰ διαβάλλῃ εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν τὸν Ἱερεμίαν, ὅστις ἐπὶ τέλους συλληφθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὸ δεσμοκτήριον. Ἀλλὰ μόλις

ήλευθερώθη τῶν δεσμῶν διὰ τῆς προστασίας τοῦ πρίσβευος τῆς Γαλλίας, ἐνεφανίσθη ἕτερος σφοδρότερος διώκτης αὐτοῦ, Παχώμιος τις ἱερομόναχος, βραδίουργος φοβερός καὶ ταμείον πάσης κακοηθείας καὶ φαυλότητος. Ὁ Παχώμιος δωροδοκῆσας τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως διὰ 12000 φλωρίων κατέλαβε τὸν θρόνον, ὁ δὲ Ἱερεμίας καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη εἰς Ῥόδον, ὡς δῆθεν λατινίζων τὸ φρόνημα. Ἄλλ' ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας παρεπιδημῶν τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει μετ' ἄλλων ἐγκρίτων ἀρχιερέων παρέστησαν εὐθαρσῶς εἰς τὸ *Διβάνιον*, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος εἶνε ἐντελῶς ἀνίκανος καὶ ὅτι ἐξηγόρασε τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα δι' αἰσχροῦς δωροδοκίας. Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης διὰ τὴν σθεναράν αὐτοῦ τόλμην ἐτιμωρήθη ἕνεκα τῆς ἀβθαιείας ἑαυτοῦ διὰ ποινῆς, ἀφ' ἧς ἀπηλλάγη πληρώσας τρισχίλια χρυσᾶ, ὁ δὲ Παχώμιος καθηρέθη, ἀλλ' ἀπηγορεύθη ἢ ἐκ τῆς ἐξορίας ἀνάκλησις τοῦ Ἱερεμίου. Ὅθεν ἤδη τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα ἐξετέθη εἰς νέαν δημοπρασίαν καὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον κατέλαβεν ὁ ἤδη πλειοδοτήσας μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Θεόκλητος προσενεγκῶν 24,000 χρυσῶν. Τινὲς τῶν ἀρχιερέων νέας κατέβαλον προσπαθείας, ἵνα ἐπιτύχωσι τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἱερεμίου, μηδὲν δὲ κατορθώσαντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Νικηφόρου, ἀδελφοῦ τοῦ Ἱερεμίου, προσενεγκόντες 40000 χρυσῶν, ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Θεόκλητον προσέδραμον πρὸς τὸν σουλτάνον κομίζοντες ἴσον ποσόν, ὁ δὲ σουλτάνος ἀπήντησεν ὅτι « ὁ ἀνὴρ εἶνε ἄριστος καὶ ἐντελῶς ἄξιος τῆς ἑαυτοῦ ὑπηρεσίας, ὅθεν οὐδαμῶς παρενοχληθῆτω ».

Ἐπὶ τέλους ἐν ἔτει 1585 ὁ Ἱερεμίας ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ τὸ τρίτον ἐκόσμησε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον εὖρε βεβαρυμένον μὲ χρέη τῶν προκατόχων του ἀφόρητα, τὰ δὲ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Ὅθεν ἤδη ἀνέπτυξε πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ δραστηριότητα πρὸς θεραπείαν τῶν κακῶν. Ἐν ἔτει δὲ 1588 ὁ Ἱερεμίας συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ δύο ἄλλων ἀρχιερέων, μετέβη εἰς Μόσχαν καὶ ἀνηγόρευσε πανηγυρικῶς τὸν τότε μητροπολίτην Μόσχας Ἰωὴ πατριάρχην Βλαδιμηρίας, Μόσχας καὶ ἀπάσης Ῥωσσίας. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν συνεκάλεσε σύνοδον καὶ ἐκανόνισε τὰς σχέσεις τῆς Ῥωσικῆς ἐκκλησίας

πρὸς τὸ πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ πράξις αὕτη μαρτυρεῖ ὅποσον αὐτοτελῶς καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ὁσμανικῆς κυβερνήσεως ἐνήργει τὸ πατριαρχεῖον, ὡσάκις προΐστατο αὐτοῦ πατριάρχης, οἷος ὁ Ἱερεμίας, ὅστις ὑπῆρξεν εἰς τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων ἀνδρῶν. Ὁ Ἱερεμίας ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1594.

40. Κύριλλος Α΄ Λούκαρις ὁ πατριάρχης.

Ὁ Κωνσταντῖνος Λούκαρις ἐγεννήθη τῷ 1572 εἰς Χάνδακα τῆς Κρήτης ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἐξ Ἠπειροῦ. Ἐκπαιδευθεὶς τὰ ἐν τῇ πατρίδι μαθήματα ἀπῆλθε πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν εἰς Βενετιάν καὶ Πατάβιον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Εὐρώπης. Μεταθὰς δὲ εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρὰ τῷ πατριάρχῃ καὶ συγγενεῖ ἑαυτοῦ Μελετίῳ τῷ Πηγῷ ἐχειροτονήθη μοναχὸς καὶ μετωνομάσθη Κύριλλος. Μετ' ὀλίγον εἰς ἀρχιμανδρίτην προαχθεὶς ἠκολούθησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Μελέτιον, ἀναλαβὼντα τὴν προσωρινὴν διοίκησιν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, καὶ ἐγένετο ἱεροκήρυξ. Ἐν ἔτει 1595 ἀποσταλείς ὡς ἐξαρχὸς τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ὁ Κύριλλος Λούκαρις εἰς τὴν ἐν Πολωνίᾳ συνελθοῦσαν σύνοδον μόλις ἐσώθη διὰ τῆς φυγῆς καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν καθολικῶν.

Ἐν ἔτει 1602 προεχειρίσθη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐν ἔτει 1621 οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Ἄλλ' οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνεδρεύοντες Ἰησοῦται δωροδοκῆσαντες τὸν μέγαν βεζύρην Χουσεῖν κατώρθωσαν τὴν καθαιρέσιν τοῦ Λουκάρεως καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ παπολάτρου Γρηγορίου. Ἀλλὰ μετὰ τρίμηνον ἀθλίαν διοίκησιν ὁ Γρηγόριος καθαιρεῖται καὶ ἀντ' αὐτοῦ διὰ νέας δωροδοκίας καὶ πολλῶν μέσων προεχειρίσθη Ἄνθιμος ὁ Β', ὅστις ὁμῶς διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἰησοῦιτῶν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τὰς δεινὰς περιστάσεις παρητήθη μετὰ πεντηκονθήμερον πατριαρχεῖαν. Στάσις τῶν γενιτσάρων ἐκέρμησε τὸν βεζύρην Χουσεῖν, ὁ δὲ Λούκαρις ἀνακληθεὶς ἐκ τῆς ἐξορίας ἀναλαμβάνει τὸ δεύτερον τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (1623). Ἄλλ' οἱ Ἰησοῦιται νέαν ἐξύφαναν κατὰ τοῦ Κυρίλλου συκοφαντίαν, ὅτι ὁ εἰς τὸν Βόσπορον εἰσπλεύσας ῥωσικὸς στόλος προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Ἡ συκοφαντία ὁμῶς αὕτη διεψεύσθη ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Ὅθεν

ὁ Λούκαρις, ὅπως δυνηθῆ νὰ ἀντιπαλαίση πρὸς τοὺς δεινοὺς τούτους διώκτας, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν προστασίαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπων τῶν Διαμαρτυρομένων Δυναμίεων Ἀγγλίας καὶ Ὀλλανδίας. Ὅπως δ' ἀποτελεσματικώτερον δυνηθῆ νὰ ἀμύνηται κατὰ τῶν ἐπιβουλῶν, νὰ ἀντιπράττῃ εἰς τὰς προσηλυτίσεις, καὶ νὰ ἐλέγχῃ τὰς παπικὰς καινοτομίας συνέστησε τυπογραφεῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ᾧ ἐξετυποῦντο καὶ μετεδίδοντο καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν βιβλία, ὑποστηρίζοντα τὰς πατροπαραδότους ἀληθείας τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἐπὶ τέλους διὰ τῆς συμπράξεως καὶ τῶν εἰρημένων πρέσβεων κατώρθωσεν ὁ ἀτρόμητος οὗτος τῆς ὀρθοδοξίας πρόμαχος τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐξορίαν τῶν Ἰησουϊτῶν. Καὶ ἐξωρίσθησαν μὲν οὗτοι τότε ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ δὲν παρέδωκαν ἀμαχητὶ τὰ ὄπλα. Ὅτε δὲ ἐδημοσιεύθη ἡ ὑπὸ τῶν Διαμαρτυρομένων συνταχθεῖσα ὁμολογία τῆς πίστεως, ἡ ψευδῶς ἀποδοθεῖσα εἰς τὸν Λούκαριν (1629), οἱ καθολικοὶ ἀληθῶς ἐξεμάνησαν καὶ μετελθόντες πᾶσαν δολοπλοκίαν κατώρθωσαν τὴν καθαιρέσιν καὶ ἐξορίαν τοῦ Λουκάρεως (1632). Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἀναλαβὼν τὸ τρίτον τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καθηρέθη καὶ πάλιν μετὰ 18 μηνῶν πατριαρχίαν. Μετὰ 40 ἡμέρας ἀναλαμβάνει τὸ τέταρτον τὸν θρόνον, ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ 14 μῆνας καθηρέθη (1634). Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀνακαλεῖται ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἀναλαμβάνει τὸ πέμπτον τὸν θρόνον (1637). Ἀποκάμνει τις διηγούμενος ἡ ἀναγινώσκων τὰς καθαιρέσεις καὶ τοὺς καταδιωγμοὺς τοῦ Λουκάρεως, ἀλλ' οἱ Ἰησουῖται δὲν ἀπέκαμαν συκοφαντοῦντες αὐτόν. Ὅθεν νέαν ἐπενόησαν συκοφαντίαν, ὅτι οἱ Κοζάκοι ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν Ἀζόφ κατ' εἰσήγησιν δῆθεν τοῦ Κυρίλλου, καὶ ὅτι οὗτος ἦτο ἕτοιμος νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τοὺς ἠμοδόξους, ἅμα ἐκεῖνοι ἤθελον ἐμφανισθῆ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ νέα αὕτη συκοφαντία τὸ δεύτερον ἐπινοηθεῖσα ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν τῆς καὶ ἀμέσως ἐκδοθὲν φερμάνιον κατεδίκαζε τὸν Λούκαριν εἰς τὸν δι' ἀπαγχονισμοῦ θάνατον!

Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐτόλμων οἱ Τούρκοι νὰ ἐκτελέσωσι δημοσίᾳ τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ πατριάρχου, ἐπέβιβασαν αὐτὸν εἰς πλοιάριον, ὡσανεὶ ἀπέστελλον εἰς ἐξορίαν. Μόλις δ' ἀπεμακρύνθησαν τῆς ξη-

ρξας καὶ ἀνήγγειλαν εἰς τὸν πατριάρχην τὴν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν οὗτος ἤκουσεν ἀταράχως καὶ γονυπετήσας προσευχήθη ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους του, ἔπειτα δὲ παρέδωκεν εἰς τοὺς δημίους τὸν τράχηλον (27 Ἰουνίου 1638). Ὁ νεκρὸς τοῦ Κυρίλλου ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἀνευρεθεὶς ὑπὸ ἀλιέων ἐνεταφιάσθη. Ἄλλ' οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λουκάρεως δὲν ἀφήκαν αὐτὸν ἤσυχον οὐδ' ἐν τῷ τάφῳ, ἀλλ' ἐκθάψαντες ἐρρίψαν αὐθις εἰς τὴν θάλασσαν, τῆς ὁποίας ὅμως τὰ κύματα ἐφάνησαν φιλανθρωπότερα καὶ ἀπέδωκαν τὸ σепτὸν τοῦ πατριάρχου λείψανον εἰς χεῖρας φιλικάς, αἵτινες ἐνεταφίασαν αὐτὸ εἰς τὴν παραλίαν νήσου τινὸς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νικομηδείας.

41. Παναγιώτης Νικούσης ἢ Νικούσιος

Ὁ Παναγιώτης Νικούσης ἢ Νικούσιος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει 1613 ἐκ γονέων ἀσήμεων. Ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Μελετίου Συρίγου διδασθεὶς ἐξέμαθεν ἄριστα τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ ὑπ' ἄλλων δὲ τὴν Ἀραβικὴν, Περσικὴν καὶ Τουρκικὴν. Μεταβάς δὲ εἰς Πατάβιον ἐδιδάχθη καὶ τὴν Λατινικὴν καὶ Ἰταλικὴν, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομίαν. Ἐπανακάμψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένετο διερμηνεὺς τῆς Γερμανικῆς πρεσβείας καὶ βραδύτερον προσελήφθη ὡς μέγας διερμηνεὺς καὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐξεπλήρωσε μετ' ἄκρας ἀγχινοίας καὶ ἐπιδεξιότητος ἀμφοτέρας τὰς λειτουργίας. Ὑπηρετήσε δὲ ἐν τῷ μεταξῦ καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς πρεσβείας, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1666, ὅτε συνεξεστράτευσεν εἰς Κρήτην μετὰ τοῦ μεγάλου βεζύρου Μεχμέτ-Κιουπριλῆ ἀφιερῶθη εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ λησμονήσῃ οὔτε τὴν ἑαυτοῦ καταγωγὴν, οὔτε τὰ μεγάλα ἔθνικα συμφέροντα εἰς σπουδαίας καὶ ἐκτάκτους περιστάσεις (οὕτω π. χ. δις ἔσωσε τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀγίους τόπους ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἑτεροδόξων, ἐν ἔτει μὲν 1656 ἀπὸ τῶν Ἀρμενίων, ἐν ἔτει δὲ 1672 ἀπὸ τῶν Δυτικῶν). Καὶ εἰς ἄλλας μὲν περιστάσεις ἐπέδειξεν ὁ Νικούσιος τόλμην καὶ ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα καὶ ἰδίχ' ὅτε ἐν ἔτει 1662 κατ' ἐπίσημον ἡμέραν ὁ ἱεροκλήρυξ τοῦ σουλτάνου Βανλῆ - Ἐφένδης ὑπεχρέωσεν αὐτὸν

νά συζητήσωσιν ἐνώπιον τοῦ Ἀχμέτ-Κιουπριλῆ καὶ ἄλλων ἐπισήμων προσώπων περὶ τῶν δογμάτων τῆς Χριστιανικῆς καὶ τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας. Ὁ Νικουσίος ἐπροσπάθησε διὰ παντός μέσου νὰ ἀποφύγη τὴν συζήτησιν, ἣτις ἠδύνατο νὰ καταλήξῃ εἰς αἱματηρὸν τέλος, ἀλλὰ μὴ δυνθῆεις ἠναγκάσθη νὰ ομιλήσῃ μετὰ παρρησίας ἀξιοθαυμάστου, καὶ οὐ μόνον κατέδειξε τὴν ὀρθότητα τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τὴν σαθρότητα τῆς Μωαμεθανικῆς. Μετὰ μακρὰν δὲ συνδιάλεξιν αὐτὸς ὁ Κιουπριλῆς διέλυσε τὴν συνεδρίασιν καὶ εἶπε γελῶν : « ἀρκούσι τὰ ῥηθέντα ». Ὅτε δὲ ὁ ταπεινωθεὶς Βανλῆ ἀπήτησε παρὰ τοῦ Σουλτάνου τὸν θάνατον τοῦ διερμηνέως λόγῳ βλασφημίας, ὁ Σουλτάνος ἀπήντησε : « Δὲν σοῦ εἶχον εἰπεῖ νὰ μὴ ἔρχεσαι εἰς λόγους θρησκευτικούς με αὐτὸν τὸν ἄπιστον; Ἄφες λοιπὸν αὐτὸν ἤσυχον εἰς τὸ ἐξῆς, διότι εἶνε λίαν ἀναγκαῖος εἰς τὴν στήριξιν τοῦ κράτους ἡμῶν ».

Ὁ Νικουσίος ἐτελεύτησεν ἐξ ἀποπληξίας εἰς τὸ παρὰ τὴν Σάξην στρατόπεδον, ὃ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐνεταφιάσθη μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ μονὴν τῆς Θεομήτορος (1673).

42. Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1636 ἐκ πατρὸς Χίου. Ἀπορφανισθεὶς τοῦ πατρὸς εἰς βρεφικὴν ἐτι ἡλικίαν, ἀνετράφη καὶ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς σοφῆς μητρὸς τοῦ Ρωζάνδρας, παιδιόθεν διακρίθεις διὰ τὴν φιλομάθειαν καὶ εὐφυίαν του. Δωδεκαέτης ἀπῆλθεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Παταβίου καὶ μετὰ φείτησιν 14 ἐτῶν ἐν αὐτῷ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς. Ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐδίδαξεν ἐπὶ 7 ἔτη εὐδοκίμως ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Φαναρίου τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ῥητορικὴν ἐξασκῶν ἅμα καὶ τὴν ἰατρικὴν. Ἄλλ' ἀπεβλέπων εἰς ὑψηλότερον στάδιον ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐμάθησιν ξένων γλωσσῶν, ὥστε ἐν βραχεῖ ἐγένετο ἐγγρατῆς, πλὴν τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς, ὡς ἐγίνωσκεν, καὶ τῆς τουρκικῆς, περσικῆς, ἀραβικῆς, γαλλικῆς καὶ σλαβωνικῆς. Νυμφευθεὶς προσελήσθη ὑπὸ τοῦ Νικουση ὡς γραμματεὺς καὶ μεταφραστῆς

(1671). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικούση διωρίσθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρου μέγας διερμηνεὺς τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας (1674). Τὸ δὲ πατριαρχεῖον ὠνόμασεν αὐτὸν μέγαν λογοθέτην. Ἐν ἔτει 1683 συνώδευσε τὸν μέγαν βεζύρην εἰς τὴν κατὰ τῆς Βιέννης ἐκστρατείαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν δεινὴν τροπὴν τοῦ ὀσμανικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως τῆς Πολωνίας Σοβιάσκῃ. Συγκατηγορηθεὶς μετὰ τοῦ ἀποκεφαλισθέντος μεγάλου βεζύρου ὡς συνεργήσας εἰς τὴν μὴ ἐκπόρθησιν τῆς Βιέννης ἢ μάλλον εἰς τὴν ἀπόρριψιν τῶν πρὸ τοῦ πολέμου προτάσεων, μόλις ἔσωσε τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἐστερήθη πάσης τῆς περιουσίας, ἐβασανίσθη, ἐμαστιγώθη καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς συζύγου. Ἐν τῇ φυλακῇ διαμείνας ἐπὶ ἓν περίπου ἔτος ἐδοκίμασεν ἔτι μεγαλειτέραν πικρίαν ἐκ τοῦ ἐν τῇ φυλακῇ θανάτου τῆς μητρὸς του. Ἀποφυλακισθεὶς ἀνέκτισε τὴν περιουσίαν του καὶ τὸ πρῶτον ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε ἀπέβη λαμπρὸν καὶ ἀξιοπρεπές. Ἡ Τουρκία μετ' ἐπανειλημμένους ἤττας, τὰς ὁποίας ὑπέστη κατὰ τὸν μακρὸν πόλεμον πρὸς τὴν Γερμανίαν καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῆς (Ἐνετούς, Πολωνοὺς καὶ Ῥώσους) ἐπεμψε πρέσβεις περὶ εἰρήνης τὸν Σουλφικάρ καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, ἀλλ' οὗτοι ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι. Τέλος τῇ μεσολαβήσῃ τῶν πρέσβων Ἀγγλίας καὶ Ὀλλανδίας συνωμολογήθη εἰρήνη, ἡ δὲ σουλτάνος ἀπένευμεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, παραστάντα ἐν τῇ συνόδῳ ὡς ὑπουργὸν πληρεξούσιον αὐτοῦ τὸν τίτλον τοῦ ἐξ ἀπορρήτου, ὅστις συνεπήγετο καὶ τὸν τοῦ ἐκλαμπροτάτου, ὃ δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ἐπεμψεν αὐτῷ πολῦτιμον δῶρον καὶ ἀνηγόρευσε κόμητα τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Μαυροκορδάτος ἐφθασεν ἤδη εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ κτανοῶν τὸ ἐπισφαλές τῆς θέσεώς του καὶ τὸ δυσχερές τῶν περιστάσεων παρητήθη εὐσχήμως ὑποδείξας ὡς διάδοχόν του τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν του Νικόλαον. Καὶ ἀληθῶς ἐντὸς ὀλίγου ἐξερράγη φοβερὰ στάσις, ἣτις ἐπήνεγκε τὴν καθάρσειν τοῦ σουλτάνου, ὃ δὲ Μαυροκορδάτος μόλις ἔσωσε τὴν ζωὴν διὰ τῆς φυγῆς (1703). Ὁ Μαυροκορδάτος ὑπερέβδουμικροντούτης ἐτελεύτησεν ἐν τῷ μέσῳ, πῶν τέκνων, τῶν οἰκείων

καὶ τῶν φίλων του, τὰ δὲ τῆς κηδείας αὐτοῦ διέταξε νὰ γείνωσιν ἄνευ πολυτελείας καὶ θορύβου, συντάξας καὶ ὁ ἴδιος τὸ ἐπιτάφιόν του ἐπίγραμμα (1709).

43. Βησσαρίων.

Ὁ Βησσαρίων ἐγεννήθη ἐν Τραπεζοῦντι περὶ τὸ τέλος τοῦ ἰδ' αἰῶνος (μεταξὺ τοῦ 1389—1395). Ἐν ἔτει 1425 περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Ἐμαθῆτευσε παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Δοσιθέῳ, παρὰ τῷ μητροπολίτῃ Σηλυβρίας καὶ παρὰ τῷ περιφίμῳ Πλήθωνι, παρ' ὧν ἐδιδάχθη τὴν ῥητορικὴν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά. Ἐν Πελοποννήσῳ διατρίβων ὁ Βησσαρίων διεκρίθη διὰ τὴν σεμνότητά των ἡθῶν του καὶ διὰ τὴν εὐγλωττίαν του κηρύττων ἐπ' ἐκκλησίας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος παρηκολούθησεν αὐτὸν εἰς Ἰταλίαν, ἵνα παρασταθῇ εἰς τὴν περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν συγκροτηθεῖσαν σύνοδος. Ὁ Βησσαρίων ἐκηρύχθη ἔνθους ὑπέρμαχος τῆς ἐνώσεως καὶ πρὸς ἀμοιβὴν ἔλαβε παρὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας διάφορα ὠφελήματα καὶ ἀξιώματα, οἷον τὸ τοῦ καρδινάλιου καὶ τὸ τοῦ ἐπισκόπου Σαβίνης καὶ Τουσκούλων (1449). Βραδύτερον ἀπεστάλη ὡς δικικητὴς τῆς Βονωνίας μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν καὶ κατὰ τὸ πενταετὲς διάστημα τῆς διοικήσεώς του ἀπέδειξεν ἑκτακτὸν δραστηριότητα, κατέπαυσε τὰς ἐμφυλίους ἐριδας, ὠχύρωσε καὶ ἐξησφάλισε τὴν πόλιν καὶ ἀνεδείχθη ἔνθερος τῆς παιδείας προστάτης βραβεύων τοὺς ἐπιμελεῖς καὶ ἐξεγείρων τὴν ἀμίλλαν τῶν ὀκνηρῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πάπα Νικολάου τοῦ Ε' προσεκλήθη εἰς Ῥώμην καὶ ἐπροτάθη ὡς ὑποψήφιος πάπας καὶ παρ' ὀλίγον ἐπέτυχανεν, ἐὰν μὴ ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς δὲν ἀπέκλειεν αὐτὸν ὡς Ἕλληνα.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ἄπανταχοῦ διεσπαρμένοι Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται περιτωδῶς διατρέχοντες τὴν Εὐρώπην πρὸς κήρυξιν νέου ἱεροῦ πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ κατ' ἐξοχὴν δ' ἀπόστολος τοῦ κατὰ

τῶν Τούρκων πολέμου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀνεδείχθη ὁ Βησσαρίων. Καὶ ὁ μὲν πάπας Νικόλαος ὁ Ε' ἐκόφεισε πρὸς τὰς παρακλήσεις τοῦ Βησσαρίωνος, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Κάλλιστος ὁ ὁ Γ' ἐπέισθη εἰς τὰς παρακλήσεις αὐτοῦ καὶ νέαν ἐκήρυξε σταυροφορίαν, ἀλλὰ τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ ἀνέτρεψεν ἡ ἀκατονόμαστος διάγωγὴ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου τοῦ Ζ'. Ὁ δὲ νέος ἐκλεχθεὶς Πάπας Πῖος ὁ Β' συνεκάλεσε σύνοδον ὄλων τῶν ἡγεμόνων, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Βησσαρίων διὰ πυρώδους εὐγλωττίας παρέστηκεν τὴν ἀνάγκην νέας σταυροφορίας, τὴν ὁποίαν καὶ πάλιν ἐματαίωσαν οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Ὁ Βησσαρίων ἀπῆλθε πρὸς εἰρήνευσιν αὐτῶν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν μετέβη εἰς Βενετίαν καὶ συνηγόρησεν ὑπὲρ τοῦ πολέμου, ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Γερμανίαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος, περιφρονῶν ὁ ἔνθερος πατριώτης τοὺς παγετούς, τὰς βροχὰς καὶ τοὺς λοιποὺς κινδύνους. Συνελθόντων διαφόρων ἡγεμόνων εἰς συνέλευσιν κατὰ πρόσκλησίν του ἡγόρευσε περιπαθέστατα, ἀλλὰ τὰ ἀτομικὰ πάθη ἐματαίωσαν πάσας τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ Ἐντεῦθεν δακρυροῶν καὶ αἰμάσσων τὴν καρδίαν ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην καὶ παρουσιασθεὶς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερίκον εἰς μάτην ἐξήντησεν ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα πυρώδους εὐγλωττίας, τὴν ὁποίαν ἐνέπνεεν ἡ ἀκραιφνὴς φιλοπατρία. Ὁ Πῖος ὁμῶς ἐξοπλίσας στρατὸν καὶ στόλον προαπέστειλε τὸν Βησσαρίωνα εἰς Βενετίαν, ἵνα διευκολύνη τὰ κατὰ τὸν στόλον, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιβάς τριήρους ἐξ ἰδίων ἐξοπλισθείσης ἀπῆλθεν εἰς Ἀγκῶνα, ὅπου ἀφίκετο διὰ ζηρᾶς καὶ ὁ πάπας, ἵνα αὐτοπροσώπως ὁδηγήσῃ τὰς δυνάμεις κατὰ τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ὁ αἰφνιδίως ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ Πίου ἐματαίωσε τὰς τόσας χρηστὰς ἐλπίδας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πάπα Παύλου τοῦ Β' ὁ Βησσαρίων ἐπροτάθη αὐτῆς ὡς ὑποψήφιος εἰς διαδοχὴν αὐτοῦ, τοσαύτην δὲ ἔχαιρεν ὑπόληψιν ὁ ἀνὴρ, ὥστε καὶ πρὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀμφιβολία περὶ τῆς ἐπιτυχίας. Ἄλλ' ὁ μεγαλόφρων Βησσαρίων μὴ θελήσας νὰ ἐξευτελισθῇ ἐξαγοράζων ψήφους ἐπροτίμησεν νὰ ἐκλεχθῇ ὁ Σιζτος Δ'. Ἐν τούτοις ὁ Βησσαρίων δὲν ἔπαυσεν ἐνεργῶν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ πολέμου καὶ ἀπῆλθεν εἰς Γαλλίαν πρὸς τὸν βασιλεῖα Λουδοβίκον ΙΑ'. Ἄλλ' ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος βασιλεὺς, ἐν τῇ παραφορᾷ τοῦ

φανατισμοῦ του, ὕβρισε βαναύσως τὸν σεβάσμιον πρεσβύτεν ἀρπάσας αὐτὸν ἐκ τῆς μακρᾶς γενειάδος. Περίλυπος ὁ Βησσαρίων ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν καὶ ἐτελεύτησε καθ' ὁδὸν ἐν Ῥαβέννῃ ὑπὸ τὸ βᾶρος τῆς θλίψεως εἰς ἡλικίαν 82 ἐτῶν (19 Νοεμβρίου 1472). Τὸ σῶμα δ' αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Ῥώμην καὶ ἤξιώθη ἐξαιρετικῶν τιμῶν ἐνταφιασθῆν πανηγυρικῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ πάπα.

Ὁ Βησσαρίων ἦτο φιλαναγνώστης μέχρι θαύματος καὶ ἀκαταπόνητος συγγραφεὺς, συγγράψας πλεῖστα συγγράμματα ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ, διετέλεσε δὲ προστάτης παντὸς φιλομουσοῦ ἀνδρὸς καὶ ἰδίως τῶν εἰς Ἰταλίαν ἐκπατρισθέντων λογίων Ἑλλήνων, ἐξ ὧν πλείστους ἐξεπαίδευσεν ἐξ ἰδίων εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας. Ὁ Βησσαρίων ἂν καὶ ὄλως ἐξελατινίσθη τὸ θρησκευμ., ἀλλὰ τὴν καρδίαν καὶ τὸ φρόνημα διέμεινεν Ἕλλην μέχρι θανάτου, καταναλώσας πάντα τὸν βίον πρὸς ἔξωσιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

44. Κορκόδειλος Κλαδάς.

Ὁ Κορκόδειλος Κλαδάς κατήγετο ἐξ Ἠπείρου, ἀλλ' εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἢ οἰκογένειά του πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ Κορκόδειλος διὰ τὸν ἀρειμάνειον καὶ φιλοπόλεμον ἑαυτοῦ χαρακτηρὰ ταχέως προήχθη ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας εἰς ἀρχηγὸν τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῆς Ἑλλήνων ἀρματωλῶν. Ἡ Ἑνετικὴ δημοκρατία μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχῆς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, Δημητρίου καὶ Θωμᾶ, κατενόησεν ὅτι ὁ Μωάμεθ ἤθελεν ἐπιτεθῆ καὶ κατὰ τῶν ἰδικῶν της κτήσεων ἐν Πελοποννήσῳ, ὅθεν διενήργησε συμμαχίαν ἐν Εὐρώπῃ πρὸς καταπολέμησιν τῶν Τούρκων καὶ ἐξήγειρεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ ταχέως ἐγκατέλιπεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἰδίαν τύχην συνομολογήσασα εἰρήνην πρὸς τὴν Τουρκίαν. Κατὰ τὰς συνθήκας αὐτάς, ἐπειδὴ ἡ Ἑνετικὴ δημοκρατία παρεχώρει ἐκτὸς ἄλλων καὶ τὴν Μάνην εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἠλάττωνε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπ' αὐτὴν ὑπηρετούντων ἀρματωλῶν, ὁ Κορκόδειλος Κλαδάς ἀγανακτήσας ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ

μόνος τὸν ἀγῶνα. Ὄθεν ἀθροίσας περὶ τὰς 16,000 ἀποκεκηρυγμένων ἀνδρῶν διέφυγεν ἐκ Κορώνης καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν μέσην Μάνην καὶ κατέλαβε πλεῖστα φρούρια ἐκδιώξας ἢ αἰχμαλωτίσας τὰς τουρκικὰς φρουράς (1479). Ἡ Ἑνετικὴ δημοκρατία ἀνεδέιχθη πιστὴ τῶν Τούρκων σύμμαχος μέχρις ἐξευτελισμοῦ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ φοβεροῦ ἀντάρτου. Ὁ δὲ Κορκόδειλος ἀφ' οὗ ἀντέστη ἐπὶ πλεῖστον χρόνον καὶ κατετρόπωσεν ἐπανειλημμένως τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐκπεμφθέντας τουρκικοὺς στρατοὺς, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ διὰ θαλάσσης εἰς Νεάπολιν πρὸς τὸν βασιλέα Φερδινάνδον, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔτυχε λαμπρᾶς ὑποδοχῆς. Ἐκεῖθεν δὲ διεπέρασεν εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ θριαμβευτικῶς προέβη μέχρις Ἀυλῶνος καὶ τῶν ὄρεων τῆς Χειμάρρας μετὰ τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, υἱοῦ τοῦ περιφανοῦς Σκενδέρμπεη. Πεντήκοντα χριστιανικὰ χωρία ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀπεδίωξαν τοὺς δεσπότης των. Ὁ δὲ Κλαδᾶς κατέλαβε τὸ φρούριον τῆς Χειμάρρας ἐπ' ὀνόματι τοῦ Φερδινάνδου κατατροπώσας τοὺς ἐπελθόντας πολεμίους πρὸς βοήθειαν τοῦ φρουρίου (1481).

45. Λιμπεράκης Γερακάρης.

Ὁ Λιβέριος ἢ Λιμπεράκης Γερακάρης ἐγεννήθη ἐν Μάνη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν ὑπηρέτησεν εἰς τὸν ἐνετικὸν στόλον, ἔπειτα δὲ ἀγοράσας ἴδιον πλοῖον ἀπέβη εἰς τῶν μᾶλλον φοβερωτέρων πειρατῶν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐρίφθη δέσμιος εἰς τὰ κάτεργα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἑνετία ὑπεκίνησε τοὺς Μανιάτας νὰ ἐπαναστατήσωσιν, ὁ μέγας Βεζύρης ἀπεφάσισε νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν τρομερὸν Λιμπεράκην καὶ τὸν μεταχειρισθῆ ὡς ὄργανον πρὸς ὑποταγὴν τῶν ἀτιθάστων συμπατριωτῶν του, τοὺς ὁποίους ἐφθειρεν ἢ πατροπαράδοτος διαίρεσις. Ὁ Λιμπεράκης ἀπελευθερωθεὶς οὕτω τῶν δεσμῶν καὶ λαβῶν χρυσίον ἄφρονον ἐπῆλθε μετὰ μεγάλης δυνάμεως πνέον μένεα ἐκδικήσεως κατὰ τῆς ἀντιπάλου φατρίας, ἕνεκα μάλιστα τῆς ἐξῆς ἀφορμῆς. Εἶχεν ἀρραβωνισθῆ τὴν θυγατέρα Γιακουμῆ τινος, ἀνήκοντος εἰς τὴν φατρίαν τῶν Γιατραίων, τὴν ὁποίαν μετὰ τὸν ἀρραβῶνα ληστρικῶς ἐπελθὼν ἀφῆρπασέ τις ἀνήκων εἰς τὴν ἐτέραν φα-

τρίαν τῶν Στεφανοπούλων. Κατὰ τούτων ἤδη ἐπελθὼν ὁ Λιμπεράκης ἐκήρυξε πόλεμον μανιώδη καὶ ἐξηνάγκασεν 670 μὲν ἐκ τούτων πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς των νὰ ἀποδημήσωσιν εἰς Κορσικὴν, τοὺς δὲ Μανιάτας ὑπέταξεν ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν (1673). Δὲν παρῆλθεν ὅμως πολὺς χρόνος καὶ οἱ Μανιάται κατανοήσαντες τὴν πλάνην των ἐπανεστάτησαν πάλιν. Ὁ δὲ λαομίσητος Γερακάρης θέλων νὰ ἐξαγρίσῃ τὴν προδοσίαν του κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος ἐτόραπῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ πειρατικὸν στάδιον λυσσώδεστερον ἤδη παρὰ πρότερον κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιτιθέμενος, ἀλλὰ συλληφθεὶς καὶ πάλιν ἐρρίφθη εἰς τὸ δεσμωτήριον (1682). Μετὰ ἑπταετίαν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ὅπως καὶ πάλιν προσοικειωθῆ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Μανιάτας, ἀπελευθέρωσασα αὐτόν, ἀνηγόρευσε ἡγεμόνα τῆς Μάνης καὶ ἀπέστειλε μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως πρὸς εἰρηνευσιν καὶ ὑποταγὴν αὐτῶν (1689).

Ὁ Λιμπεράκης, ἀναγορευθεὶς οὕτω πρῶτος μπέης τῆς Μάνης κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα μετὰ 5,000 Τούρκων καὶ ἐνωθεὶς ἐν Θήβαις μετὰ τοῦ στρατηλάτου τῆς Τουρκίας ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας ἵνα ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν Σουλτᾶνον, ὑποσχόμενος πλήρη ἀμνησίαν. Ὁ Γερακάρης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ προχωρήσας μέχρι Ναυπλίου ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐστράφη κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἀπὸ τῆς ἧς οἱ ἄρματωλοὶ εἶχον ἐκδιώξει τοὺς Τούρκους καὶ καταλάβει τὰς οἰκείας ἐπαρχίας.

Ὁ Γερακάρης στρατοπεδεύσας παρὰ τὸ Καρπενήσιον ἤρχισε νὰ διασπείρῃ χρήματα καὶ νὰ δίδῃ ὑποσχέσεις, συνάψας δὲ καὶ δευτερον γάμον μετὰ νεάνιδος ἐνὸς τῶν ἰσχυροτέρων οἰκῶν τῆς Εὐρυτανίας κατώρθωσε νὰ συγκροτήσῃ ἰσχυρὰν περὶ ἑαυτὸν μεριδα. Ἡ Ἑνετία μὴ δυνηθεῖσα νὰ προσελκύσῃ τοὺς ἄρματωλοὺς τῆς Στερεᾶς, μήτε διὰ τῆς πειθοῦς, μήτε διὰ τῶν ὄπλων, ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ εἰς ὀριστικὴν συνεννόησιν μὲ τὸν Γερακάρην, μὲ τὸν ὁποῖον πρὸ πολλοῦ διεξῆγε μυστικὰς διαπραγματεύσεις διὰ τοῦ λοχαγοῦ Ἰωάννου Λάμπη. Ὁ Λάμπης προσελθὼν εἰς τὸν Γερακάρην ἐγένετο δεκτὸς μετὰ φιλικῆς δεξιώσεως, κατέδειξε τὸ ἄτοπον τῆς διάγωγῆς του, ἐξώρρισε αὐτόν νὰ ἐξαλείψῃ τὸ στίγμα τῆς ἀτιμίας, ὑπέμνησεν εἰς

αὐτὸν τὰς ἀλύσεις καὶ τὴν εἰρκτὴν, τὴν ἀπιστίαν τῶν Μουσουλμάνων καὶ τέλος τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τῆς θείας δίκης καὶ προέτρεψεν αὐτὸν χάριν τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἔθνους νὰ ἐνωθῆ, μετὰ τῶν Ἑνετῶν. Ἄλλ' ὁ Λιμπεράκης δὲν ἠθέλησε νὰ πεισθῆ, ὑπεσχέθη ὅμως νὰ γνωστοποιῆ τὰ σχέδια τῶν Τούρκων, ἂν ἐξευρίσκετο ὁ κατάλληλος τρόπος, ἐπειδὴ δὲν ἐμπιστεύετο εἰς ἐπιστολάς. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατατροπωθεὶς ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν ἀρματωλῶν τῆς Στερεᾶς, ἀποτυχῶν δὲ νὰ εἰσβάλῃ καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον αἱ μετὰ τοῦ Λάμπη ἐπαναληφθεῖσαι σχέσεις δὲν διέλαθον τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων, οἵτινες καὶ ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν δηλητηριάσωσι. Ἄλλ' ὁ πονηρὸς Μανιάτης κατανοήσας τὸν δόλον ἀπεποιήθη εὐσχήμως νὰ λάβῃ τὸ διὰ τοῦ καφέ προσενεχθὲν δηλητήριον καὶ προσποιηθεὶς εἰσβολὴν πρὸς τὰ μέρη τῆς Ναυπάκτου ἀπέδρασε κρυφίως πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, οἵτινες ἐκωνόμασαν αὐτὸν ἱππότην τοῦ ἀγίου Μάρκου, ἐδώρησαν σταυρὸν ἀδαμαντοκόλλητον καὶ διώρισαν τοπάρχην τῆς Ρούμελης (1696).

Ὁ Γερακάρης ἐνωθεὶς ἤδη μετὰ τῶν ἀρματωλῶν τῆς Στερεᾶς διέδραμε τὴν Φθιώτιδα καὶ Εὐρυτανίαν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἥπειρον καὶ ἀπανθρώπως ἐλεηλάτησε τὴν Ἄρταν, ἣτις διετέλει ὑπὸ τὴν Ἑνετικὴν κυριαρχίαν καὶ κατωκεῖτο ὑπὸ ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων. Ἐνεκα δὲ τούτου ὁ Γερακάρης δολίως συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατεδικάσθη εἰς ἰσόβιον εἰρκτὴν καὶ ἀπαχθεὶς δέσμιος εἰς Ἰταλίαν ἐτελεύτησε τὸν βίον ἐν Βρεσκίᾳ.

46. Λάμπρος Κατσώνης.

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἐγεννήθη εἰς Λεβαδείαν τῆς Βοιωτίας περὶ τὸ 1752. Λίαν νεαρὸς ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ὑπὸ τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης διενεργηθεῖσαν ἐπανάστασιν ἐν Πελοποννήσῳ. Μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπανάστασεως ἀπῆλθεν εἰς Κριμαίαν καὶ διέπρεψεν εἰς τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἔτους 1788 ἐπίστρεψεν εἰς Τεργέστην καὶ ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐξοπλισθέντος καταδρομικοῦ στολίσκου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξηφάνισεν ὅλον τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον τῆς Τουρκίας, κατε-

ναυμαχῆσεν ἐπανειλημμένως ἐκ παρατάξεως τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ ἐπὶ πενταετίαν ἀνήγειρε τὰ ἐνδοξότατα κατὰ θάλασσαν τρόπαια. Ὁ Λάμπρος διὰ τῶν συλληφθέντων ἐχθρικῶν πλοίων ἠΐξησε τὸν στόλον του καὶ ἐπέπνευσε τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον εἰς τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Σουλτάνος ἐκπληκτικὸς διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ θαλασσινοῦ τούτου ἥρωος ἐζήτησε δι' ὄλων τῶν μέσων νὰ προσελύσῃ αὐτόν, ἀλλ' ὁ γενναϊόφρων Λάμπρος κατεφρόνησε καὶ τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὰς ἀπειλάς τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐξηκολούθησε τὸ ἐνδοξον αὐτοῦ στάδιον. Τότε ὁ Σουλτάνος διέταξε νὰ ἐξοπλισθῶσιν ὁ στόλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἀλγερίου καὶ νὰ ἐπέλθωσι κατ' αὐτοῦ. Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1790 ὁ Λάμπρος εἶχε προσορμισθῆ εἰς Κέα μετὰ 9 μόνον πλοίων, ὅτε ἐπεφάνη ὁ τουρκικὸς στόλος συγκείμενος ἐκ 15 μεγάλων σκαφῶν καὶ πολλῶν μικροτέρων. Ὁ Λάμπρος ἀμέσως ἐξώρμησεν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ καὶ μετὰ τριῶρον ναυμαχίαν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ κατεδίωξε μέχρι βαθείας νυκτός. Τὴν ἐπομένην κατέφθασε καὶ ὁ στόλος τοῦ Ἀλγερίου συγκείμενος ἐκ 12 μεγάλων σκαφῶν ἐκτὸς τῶν μικροτέρων. Ὁ Λάμπρος δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ ἀπέναντι τῆς καταπληκτικῆς ταύτης δυνάμεως τῶν πολεμίων, εἰμὴ 7 πλοῖα καὶ ταῦτα βεβλαμμένα ἐκ τῆς ναυμαχίας τῆς προτεραίας, τὰ δύο δ' ἕτερα πλοῖα ἀποχωρισθέντα ἕνεκα τῆς τρικυμίας δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην. Καὶ ὅμως ὁ Λάμπρος δὲν ἐδίστασε νὰ ἀντιπαραταχθῆ καὶ εὐστόχως πυροβολῶν κατῴρθωσε νὰ παραλύσῃ τὰς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ διακόψωσι τὸν ἀγῶνα. Συσκεφθέντες οἱ πολέμιοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων καὶ προσκολλῶντες ἐπ' αὐτῶν τὰ ἰδικὰ των πλοῖα νὰ μεταβάλωσι τὴν ναυμαχίαν εἰς πεζομαχίαν. Ἡ ναυαρχὴς πρώτη ἐφορμήσασα, ἀφ' οὗ ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ Λάμπρου νὰ προσκολληθῆ, ὑπεχώρησε, καὶ ἐνωθεῖσα μὲ πέντε ἀλγερινὰς φρεγάτας ἐπέπλευσε καθ' ἑτέρου πλοίου τῆς ὑπισθοφυλακῆς. Οἱ Ἀλγερινοὶ εἰσπηδήσαντες εἰς αὐτὸ ἐφόνευσαν τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ ἐκυρίευσαν. Ἐτερον μέγα ἀλγερινὸν πλοῖον προσεκολληθῆ εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Λάμπρου καὶ 600 ἀλγερινοὶ εἰσεπήδησαν ἐντὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἅπαντες κατεσφάγησαν ὑπό

των Ἑλλήνων. Τὸ πλοῖον τοῦ Μπουρζουνάκη ἀποβαλὸν τὸν πρῶ-
 μνησιον ἰστὸν καὶ τὸν κυβερνήτην του διεπέρασε σῶον διὰ μέσου
 των πολεμίων καὶ ἐπυρπολήθη ὑπὸ των ἰδίων ναυτῶν. Ὁ ἀνδρεῖος
 Ἀλεξόπουλος ἀποβιβάσας τοὺς ὑπολειπομένους ἔνδεκα συντρόφους
 του εἰς τὴν ξηρὰν, αὐτὸς παρέμεινε καὶ θεῖς πῦρ ἀνετινάχθη μετὰ
 τοῦ πλοίου καὶ τῆς σημαίας εἰς τὸν ἀέρα. Ἐπίσης καὶ ὁ Νικηφο-
 ράκης διῆλθε διὰ μέσου των πολεμίων καὶ ῥίψας τὸ πλοῖον εἰς τὴν
 ξηρὰν διεσώθη μετὰ τοῦ πληρώματος καὶ τῆς σημαίας. Δύο δὲ
 προσέτι πλοῖα ἐκ των 7, τὸ τοῦ Παταράκη καὶ Ζυγούρη, δὲν ἔλαβον
 μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα ἔνεκα των ἐναντίων ἀνέμων. Μόνος ὑπελείφθη
 εἰς τὸν ἀγῶνα ἀντιπαλαίων γενναϊότατα πρὸς τοὺς δύο στόλους ὁ
 ἀτρόμητος Λάμπρος. Ἄν δὲ καὶ τὸ πλοῖον αὐτοῦ εἶχε σπουδαίως
 βλαβῆ καὶ διέρρει πανταχόθεν, ἂν καὶ αὐτὸς ἔφερε τραῦμα εἰς τὴν
 κεφαλὴν, ὁ ἀκαταδάκτος ὅμως ἀνὴρ ἐπέμενε ἀνταγωνιζόμενος
 καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελε νὰ ἐγκαταλίπη τὸ πλοῖόν του. Ἄλλ' ἐπὶ
 τέλους ἀφῶ ἐκ των 295 ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος δὲν ὑπελείφθησαν
 εἰμὴ 5 ἀξιωματικοὶ καὶ 55 ναῦται καὶ ἐκ τούτων οἱ 38 βαρέως
 τραυματισμένοι, ἐνέδωκε νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ πυρπολήσας τὴν προσ-
 φιλή του Ἀθηαῦν διεσώθη διὰ λέμβων εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Παταράκη.
 Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἠττήθη κατὰ πρῶτων ὁ Λάμπρος
 ἀπολέσας 5 πλοῖα καὶ 650 ἄνδρας ἐκτὸς των τραυματιῶν, ἀλλ' ἐφό-
 νευσε 3000 καὶ ἐπλήρωσεν ἀναριθμήτους.

Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Κατσῶνης συγκεντρώσας καὶ ἐξοπλίσας νέον
 καταδρομικὸν στόλον ἐξ 24 πλοίων ἐσκέφθη δύο τινά, νὰ κατα-
 στρέψῃ τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ νὰ διαβῆ τὸν Ἑλλήσποντον. Τότε
 πρᾶ προσδοκίαν ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης
 νὰ ἀφοπλίσῃ τὸν στόλον του καὶ νὰ παύσῃ πᾶσαν ἐχθροπραξίαν,
 διότι αὕτη συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ὁ Λάμπρος
 ἠρήθη νὰ ὑπακούσῃ καὶ ἐν τῇ δικαίᾳ ἑαυτοῦ ἀγανακτῆσει ἀπε-
 κρίθη ὑπερηφάνως: « ἂν ἡ αὐτοκράτειρα συνωμολόγησεν τὴν εἰρή-
 νην της, ὁ Κατσῶνης ὅμως ἀκόμα δὲν ὑπέγραψε τὴν ἰδικὴν του. »
 Ἀμέσως δὲ διακηρυχθεὶς διεκήρυξεν ὅτι καὶ ἄνευ τῆς Ῥωσσίας
 θὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα καὶ παραλαβὸν τὸν Ἀνδρου-
 πσον κατέλαβε τὸ Ταίναρον, σκεπτόμενος νὰ διεγείρῃ νέαν ἑλληνικὴν

ἐπανάστασιν. Ἐκεῖ προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου (μετὰ τοῦ ὑποίου ἠνώθησαν καὶ δύο γαλλικὰ μονόκροτα). Ἀφοῦ δὲ ἀντέστη ἐφ' ἱκανὸν χρόνον καὶ ἐπήνεγκε μεγάλην καταστροφήν εἰς τοὺς ἀποδιδασθέντας πολεμίους, ἠναγκάσθη προτραπεῖς καὶ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Τζανέτου Γρηγοράκη νὰ ἀποπλευσῇ εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ῥωσίαν, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτησε τὸν ἐνδοξὸν αὐτοῦ βίον εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ἐν ἔτει 1804.

47. Φῶτος Τζαβέλλας.

Ὁ Φῶτος Τζαβέλλας ἦτο υἱὸς τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα καὶ τῆς Μόσχως γεννηθεὶς ἐν Σουλιῷ κατὰ τὸ 1780. Ὁ Ἀλῆ-πασσᾶς, ὁ τύραννος τῆς Ἠπείρου, ἀποπειραθεὶς νὰ καταλάβῃ τὸ Σούλι καὶ ἠττηθεὶς, ὑπεκρίθη φιλίαν πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς προσεκάλεσε νὰ συνεστρατεύσωσιν ὡς σύμμαχοι εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀργυροκαστροῦ πόλεμον. Οἱ Σουλιῶται ἐνέπεσον εἰς τὴν παγίδα καὶ 70 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν προσῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ τυράννου. Ἀλλὰ κατὰ τὸν πρῶτον σταθμὸν, ἐν ᾧ οἱ Σουλιῶται ἀνυπόπτοι κατέθεσαν τὰ ὅπλα, συνελήφθησαν αἰφνης καὶ δέσμιοι ἀπήχθησαν εἰς τὰς φυλακὰς τῶν Ἰωαννίνων. Ἀλλ' εἰς τῶν δεσμωτῶν διαφυγῶν ἀγγέλλει εἰς τοὺς Σουλιώτας τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Ἀπελπισθεὶς καὶ πάλιν νὰ κυριεύσῃ τὸ Σούλι, διέταξε νὰ φέρωσιν ἐνώπιόν του τὸν Τζαβέλλαν: « Ἡ ζωὴ σου, ἄθλιε χριστιανέ, » τῷ εἶπεν, « εἶνε εἰς χεῖράς μου, θὰ ὑποστῆς δὲ τὰ φρικωδέστερα μαρτύρια, ἂν ἀρνηθῆς νὰ μοι παραδώσῃς τὸ Σούλι, τουναντίον δὲ θὰ σε καταστήσω τὸν ἰσχυρότερον τῆς Ἀλβανίας ». Ὁ Τζαβέλλας ἀπήντησεν: « Τώρα ἀπ' ἐδῶ οὐδὲν σοῦ ὑπόσχομαι, ἂν ὅμως μοὶ ἐπιτρέψῃς νὰ ἐπιστρέψω, θὰ προσπαθῆσω νὰ καταπείσω τοὺς συμπατριώτας μου, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν ἀφίνω εἰς χεῖράς σου τὸν δωδεκαετῆ υἱόν μου Φῶτον, γνωρίζεις δὲ ὅτι ἡ ζωὴ του μοὶ εἶνε προσφιλεστέρα τῆς ἰδικῆς μου ».

Οὕτως ὁ Τζαβέλλας ἀπελύθη καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Σούλι. Ἐξέθηκε δὲ εἰς τοὺς Σουλιώτας τὰ σχέδια τοῦ πασσᾶ καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ ἀντισταθῶσιν. Ἀφοῦ δὲ ὠχυρώθησαν καλῶς ἔγραψε τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν.

« Ἀλῆ-πασσά, χαιρομαι, ὅπου ἐγέλασα ἓνα δόλιον εἶμαι ἐδῶ νά διαφεντεύσω τὴν πατρίδα μου ἐναντίον εἰς ἓνα κλέφτην ἄν κ' ἐσένα. Ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνῃ, ἐγὼ ὅμως ἀπελπίστως θέλω τὸν ἐκδικήσω, πρὶν ἀποθάνω. Κάποιοι Τούρκοι, ἄν κ' ἐσένα, θά ποῦν πῶς εἶμαι ἀσπλαγχνος πατέρας μὲ τὸ νά θυσιάσω τὸν υἱόν μου διὰ τὸν ἰδικόν μου λυτρωμόν. Ἀποκρίνομαι, ὅτι ἂν ἐσὺ πάρῃς τὸ βουνόν, θέλεις σκοτώσῃ καὶ τὸν υἱόν μου μὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς φαμελιάς μου καὶ τοὺς συμπατριώτας μου. Τότε δὲν θά ἔμπορέσω νά ἐκδικήσω τὸν θάνατόν τους ἄμῃ ἂν νικήσωμεν, θέλει ἔχω καὶ ἄλλα παιδιὰ ἢ γυναικὰ μου εἶνε νέα. Ἐὰν ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶνε, δὲν μένει εὐχαριστημένος νά θυσιασθῇ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτός δὲν εἶνε ἄξιος νά ζήσῃ καὶ νά γνωρίζεται ὡς υἱός μου· ἔτσι προχώρησε λοιπόν, ἄπιστε, εἶμαι ἀνυπόμονος νά ἐκδικηθῶ, νά πῶ τὸ αἱμά σου.

Ἐγὼ ὁ ὁμοσμένος ἐχθρός σου

Καπετὰν Λάμπρος Τζαβέλλας»

Ἐποῖα φιλοπατρία, ἀξία νά προταθῇ ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὴν νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος!

Ὁ Φῶτος ὠδηγήθη ἐνώπιον τοῦ Βελῆ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ, ὅστις τῷ εἶπεν, ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ πασσά θά τὸν ψήσῃ ζωντανόν!

Ὁ Φῶτος ἀπήντησε: « Δὲν φοβοῦμαι, ἐγεννήθηκα διὰ τὴν πατρίδα, τὸ δὲ πατήρ μου θά ἐκδικηθῇ τὸν θάνατόν μου». Μετὰ τριετίης ἀγῶνας ὁ Ἀλῆ-πασσάς ἤττηθεις ἠναγκάσθη νά ἐλευθερώσῃ τὸν Φῶτον καὶ τοὺς λοιπούς Σουλιώτας. Ὁ Τζαβέλλας ἐξηντλημένος ἐκ τῶν κόπων τοῦ πολέμου ἀπέθανε κληροδοτήσας εἰς τὸν υἱόν του Φῶτον τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τὸ κατὰ τῶν τυράννων μίσός του.

Μετὰ ὀκταετίαν οἱ Σουλιῶται προσεβλήθησαν καὶ ἄλιν ἀπροσδοκῆτως, ἀλλ' ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ νεοῦ Φῶτου ἀπέκρουσαν νικηφόρως τὰς τῶν πολεμιῶν ἐφόδους. Ὁ Ἀλῆς ἀποτυχὼν νά καθυποτάξῃ τοὺς Σουλιώτας διὰ τοῦ πολέμου, ἀπεφάσισε νά καθυποτάξῃ αὐτούς διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς πείνης. Ἡμέραν δὲ τινα οἱ Σουλιῶται ἐκμυν ἐξέδον καὶ προσέβηλον ὄχυράν τινα θέσιν 4 ὄρας ἀπέχουσαν τῆς Κιάφας καὶ μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους. Τότε ἐπληρώθη ἐξ ἐνέδρας ὁ Τζαβέλλας καὶ

ἔπεσε χαμαί, οἱ δὲ Τούρκοι ἐπειδὴ ἐνόμισαν ὅτι ἐφρονεῦθη, ἐπανελάθον τὴν μάχην, ἥτις διήρκεσεν ἀμφίροπος μέχρις ἐσπέρας. Ὁ τραυματίας ἐξώρκιζε τοὺς συντρόφους του νὰ ἀποκόψωσι τὴν κεφαλὴν του, ἐπειδὴ δὲν ἠνείχετο νὰ κοιμηθῇ ὡς τρόπαιον ἐνώπιον τοῦ τυράννου. Ἐπὶ τέλους οἱ Σουλιῶται ἀποκρούσαντες τοὺς ἐχθροὺς ἐπανῆλθον εἰς Κιάφραν κομίζοντες καὶ τὸν πληγωμένον ἀρχηγόν των. Ἐν τούτοις ἐπῆλθεν ὁ χειμὼν καὶ τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἐμάστιζε πείνα καὶ ἀσθένεια. Ὁ Ἀλῆς ἔστειλε προτάσεις περὶ εἰρήνης, οἱ δὲ Σουλιῶται ἀπεδέχθησαν αὐτάς καὶ ἀπέστειλαν 24 ἡμέρους εἰς Ἰωάννινα, ἀλλὰ τούτους ἀφοπλίσας δολίως ὁ Ἀλῆς ἔρριπεν εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἔγραψε πρὸς τοὺς Σουλιώτας νὰ παραδώσωσι τὸ Σοῦλι, ἄλλως θὰ σφάζῃ τοὺς ἡμέρους. Οἱ Σουλιῶται ἀπήντησαν: «Βεζύρη Ἀλῆ-πασσᾶ. Μὲ τοὺς ἀπίστους τρόπους ὅπου φέρεσαι, δὲν κάμνεις ἄλλο παρά νὰ προσβάλης τὸν ἑαυτὸν σου καὶ νὰ αὐξάνῃς τὴν ἰδικὴν μας ἀγανάκτησιν. Εἰς τοὺς 17, τοὺς ὁποίους ἐχάσαμεν εἰς τὰς μάχας, ἂς προστεθῶσι καὶ οἱ 24, ἀλλὰ μάθε, ὅτι μὲ τοιαύτας θυσίας ἡ πατρίς μας δὲν παραδίδεται. Εἰς τὸ ἐξῆς δὲ μαζί σου ἡμεῖς ἀγάπη δὲν θέλομεν, ἐπειδὴ εἶσαι πάντοτε ἕνας ἄπιστος».

Ὁ ἀποκλεισμός ἐπανελήφθη μετὰ μεγαλειτέρως δραστηριότητος καὶ τὰ δεινὰ τῆς πείνης καὶ τῆς στερήσεως ἐπῆλθον ὅλα ἄνω. Ἐστερημένοι τροφίμων οἱ πολιορκούμενοι, ἔβραζον μίαν δράκκα ἀλεύρου μὲ χόρτα καὶ μὲ ρίζας, ἵνα συντηρήσωσι τὴν ζωὴν, καταθασανίζόμενοι δὲ ἀπὸ δίψαν ἀφόρητον ἔρριπτον σπόγγους δεδεμένους μὲ σχοινία καὶ δι' αὐτῶν ἀπεβύζανον τὰς εἰς τοὺς βράχους σταγόνας τοῦ ὕδατος. Ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ψῦχος, εἰς τὴν χιόνα, εἰς τὴν βροχὴν, πεινῶντες, διψῶντες καὶ τρέμοντες ὑπὸ τοῦ ψύχους κατέστησαν σκελετοὶ ἀγνώριστοι καὶ πρὸς ἀλλήλους. Ἀλλὰ καὶ οὕτω διετήρουν ἄκαμπτον τὸ φρόνημα, καὶ αὐταὶ δ' αἱ γυναῖκες βλέπουσαι μὲ πόνον ψυχῆς τὰς παρηλλαγμένας μορφὰς τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων των, ἔλεγον· «θάνατον, ἀλλ' ὄχι ὑποταγὴν!» Ὅτε δὲ ὁ Ἀλῆ-πασσᾶς ἐπεκῆρυξε 500 γρόσια δι' ἑκάστην Σουλιώτου κεφαλὴν, οἱ Σουλιῶται ἐπεκῆρυξαν 10 φουσέκια δι' ἑκάστην Τούρκου κεφαλὴν. Ὅτε δὲ ὄνος περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων,

οὐ Σουλιῶται τὸν ἐξήτησαν ὑποσχεθέντες νὰ δώσωσι τὸ ἰσάξιον, καὶ ὅτε τὸν ἔλαβον, ἀπέλυσαν Τούρκον αἰχμάλωτον.

Κατὰ τὸν ἄγριον καὶ ἄπελπιν ἐκείνον ἀγῶνα τῶν Σουλιωτῶν ἐπεφάνη μεταξύ αὐτῶν μοναχός τις Σαμουήλ, ἄγνωστος τὴν καταγωγὴν καὶ πατρίδα, ἀποκαλῶν ἑαυτὸν δευτέραν παρουσίαν. Ὁ λαὸς φύσει ἐπιρρεπής εἰς τὴν πίστιν τῶν θαυμάτων, ἐθεώρει αὐτὸν ὡς ἀπόστολον τοῦ Θεοῦ. Οἱ λόγοι καὶ ἡ πίστις αὐτοῦ συνεκίνουν τὰ ὄρη, τὰ δὲ παλληκάρια τοῦ Σουλίου ἐσκίρτων ἀκούοντα τὴν φωνὴν του, καὶ αὐτὸς ἰστάμενος πανταχοῦ, ὅπου ὁ κίνδυνος ἦτο μεγαλιέτερος, ἐνέπνεε τὴν εἰς ἑαυτὸν πεποίθησιν. Ὁ Σαμουήλ διέταξε τὴν κατασκευὴν νέων ὄχυρωμάτων καὶ ἀνήγειρεν ἐν Ἀγίᾳ Παρασκευῇ νέον φρούριον, ὡς τὸ τελευταῖον ἐν ἀνάγκῃ καταφύγιον. Ὁ δὲ Φῶτος καὶ ἡ ἀδελφὴ του Χαΐδω, ἡγούμενοι 40 παλληκάρων, ἐξώρμων ἐκείθεν διὰ τῶν χιονωδῶν στοιβάδων καὶ ἐπανήρχοντο φέροντες πλουσιωτάτην λείαν. Ἐκπληκτοὶ οἱ Σουλιῶται διὰ τὰ κατορθώματα τῶν δύο ἀδελφῶν ὠρκίζοντο τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ ζήφος τοῦ Φώτου λέγοντες: « Ἄν ψεύδωμαι, τὸ σπαθὶ τοῦ Φώτου νὰ μου κόψῃ τῆς ἡμέραις μου ». Ἀλλὰ τάχιστα ὅμως τὸ ἄστρον τοῦ Σαμουήλ ἐπεσκίασε τὰ κατορθώματα καὶ τὰς συνετάς συμβουλὰς τοῦ Φώτου, καὶ ὅτε ὁ Ἄλλῃς ἐπρότεινε τὴν εἰρήνην ἐπὶ τῷ ὄρει τῆς ἐξορίας τοῦ Φώτου, οἱ Σουλιῶται εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ θυσιάσωσι τὸν γενναῖον ἀρχηγόν των. Οἱ δὲ πρεσβύτεροι ἐν μυστικῶν συμβουλίῳ παρεκάλεσαν τὸν Φῶτον νὰ θυσιάσῃ τὴν προσωπικὴν του φιλοτιμίαν χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος, καὶ νὰ καταλίπῃ τὰ ὄρη των. Εἰς μάτην ὁ Φῶτος ὑπέμνησεν εἰς αὐτοὺς τὸν μῦθον τοῦ λύκου καὶ τῶν προβάτων, εἰς μάτην προεμάντευσε τὴν μέλλουσαν συμφορὰν, αὐτοὶ ἔμειναν ἀμετάπειστοι. Τότε διαμαρτυρηθεὶς εἶπε μετὰ συγκινήσεως: « Θὰ ἀπομακρυνθῶ, ὑπακούω εἰς τὰς διαταγὰς σας, ἀλλὰ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἐπαγρυπνεῖτε ἐπὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος καὶ μὴ ἀνεχθῆτε νὰ ἀτιμασθῇ τὸ ὄνομα τῶν προγόνων μας ». Ἐκείθεν μὲ αἱματωμένην καρδίαν καὶ μὲ δάκρυα γεμάτους τοὺς ὀφθαλμούς μεταβαίνει εἰς τὴν πατρικὴν στέγην « ἡ οἰκία τοῦ Τζαβέλλα δὲν θὰ βεβηλωθῇ ὑπὸ τῶν ἀπίστων » εἶπε· καὶ πυρπολήσας αὐτὴν ἀπέρχεται παρακολουθούμενος ὑπὸ 25

εταίρων, ἡ δὲ ἀδελφὴ του Χαίδω σπεύδει νὰ ἐγκλεισθῆ εἰς τὴν ἁγίαν Παρασκευὴν. Ὁ Ἀλῆς τότε διέταξε τὸν πληρεξούσιόν του νὰ παρατείνῃ τὰς διαπραγματεύσεις, καὶ προσκαλέσας ὑπεχρέωσε τὸν Φῶτον νὰ διαπραγματευθῆ τὰ τῆς εἰρήνης καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ φέρων ὀριστικὴν ἀπόφασιν. Ὁ Φῶτος ἐδραμεν εἰς Κιάφραν καὶ ἀποκαλύψας τοὺς δόλους τοῦ Ἀλῆ ἐξορκίζει τοὺς συμπατριώτας του νὰ μὴ κάμωσιν εἰρήνην, παρὰ ἐὰν λάβωσιν ἀσφαλῆ ἐγγύησιν περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Σουλίου, καὶ πιστὸς εἰς τὸν λόγον του σπεύδει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ὁ ἐξωργισμένος Ἀλῆς ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὰ δεσμά. Καὶ ἐκ τοῦ βαθοῦ τῆς εἰρκτῆς του εὔρε τὸ μέσον ὁ Φῶτος νὰ ἐξεγείρῃ τὸ θάρρος τῶν συμπατριωτῶν του, ἵνα μὴ συγκατατεθῶσιν εἰς οὐδεμίαν τῶν προτάσεων του. Οἱ Σουλιῶται ἀπέριψαν πάσας τὰς δολερὰς προτάσεις ὡς καὶ τὰ χίλια βαλάντια καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς πατρίδος των πρὸς ἄλλην γῆν καὶ ἔγραψαν τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν.

« Βεζύρη Ἀλῆ-πασσᾶ,

Ἡ πατρίς μας εἶνε ἀπείρως γλυκύτερα καὶ ἀπὸ τὰ ἄσπρα σου καὶ ἀπὸ τοὺς εὐτυχεῖς τόπους, ὅπου ὑπόσχεσαι νὰ μᾶς χαρίσῃς. Ὅθεν ματαίως κοπιᾶζεις, ἐπειδὴ ἡ ἐλευθερία μας δὲν πωλεῖται, οὔτε ἀγοράζεται μὲ ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς, παρὰ μὲ τὸ αἷμα καὶ τὸν θάνατον ἕως τὸν ὕστερον Σουλιώτην ».

Εἰς μάτην δ' ἀπεπειράθη ὁ Ἀλῆς νὰ δωροδοκῆσῃ καὶ τοὺς ἐξοχωτέρους τῶν ὄπλαρχηγῶν ὁ Τσήμας Ζέρβας ἔγραψε τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν.

« Βεζύρη Ἀλῆ πασσᾶ.

Σ' εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὴν ἀγάπην ποῦ ἔχεις γιὰτ' ἐμένα μόν' τὰ πουγκιά σου ποῦ μοῦ γράφεις μὲ τὸν Μπέτσο νὰ μοῦ τὰ στείλῃς, νὰ μὴ μοῦ τὰ στείλῃς, γιὰτὶ δὲν ξέρω νὰ τὰ μετρήσω καὶ δὲν ξέρω τί νὰ τὰ κάνω μόν' καὶ ἐν ἤξερᾳ, πάλιν δὲν ἤμουν εὐχαριστημένος νὰ σοῦ δίνω οὔτε ἓνα λιθάρι ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς πατρίδος μου καὶ ὄχι νὰ φύγω ἀπὸ τὸ Σοῦλι διὰ τὰ πουγκιά σου, καθὼς ὅπου φαντάζεσαι. Τιμαῖς καὶ δόξαις ποῦ μοῦ ὑπόσχεσαι νὰ μοῦ δίνῃς δὲν μοῦ χρειάζονται, γιὰτὶ σ' ἐμένα πλοῦτος, δόξαις καὶ τιμαῖς εἶνε τ' ἄρματά μου, ὅπου μ' ἐκεῖνα φυλάω τὴν πατρίδα μου,

τὴν ἐλευθερίᾳ μου καὶ τὰ παιδιὰ μου καὶ τιμῶ καὶ τὸνομα τοῦ Σουλιώτου καὶ ἀποθανατίζω καὶ τὸ ἰδικόν μου ὄνομα ».

Ἐπὶ τέλους ὁμως μεταξύ τῶν πολιορκουμένων εὐρέθη εἰς Ἰουδάσ, ὁ Πήλιος Γούσης, ὅστις εἰς συμπλοκὴν τινα τραπέις εἰς φυγὴν εἶχεν ἀποκλεισθῆ τῆς κοινωνίας, κατὰ τὰ Σουλιωτικὰ ἔθιμα, ἡ δὲ σύζυγός του μόλις ἠδύνατο νὰ πέρνη νερὸ τελευταία ἀπὸ τὴν κοινὴν βρύσιν. Οὕτω δὲ ὁ Πήλιος ἐμελέτα ἐκδίκησιν καὶ ἀντὶ νὰ ἐξαλείψῃ τὸ στίγμα διὰ γενναίου τινὸς κατορθώματος, ἐπρόδωκε τὴν πατρίδα του καὶ λαβῶν 10 πουργία ὠδήγησε διὰ στενωπῶν καὶ ἔκρυψε 200 Τούρκους εἰς τὴν οἰκίαν του.

Ὅτε δὲ τὴν πρωίαν (τῆς 26 Σεπτεμβρίου 1803) ὁ Βελῆς διέταξε γενικὴν ἐφοδὸν, ἐξώρμησαν οἱ κεκρυμμένοι καὶ προσέβαλον ἐκ τῶν νώτων τοὺς εὐαρίθμους ὑπερασπιστάς τοῦ Σουλίου καὶ ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς τεθέντας μεταξύ δύο πυρῶν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν ἀγίαν Παρασκευὴν.

Ὁ Ἄλῆς μὴ θέλων νὰ ἐξωθήσῃ τοὺς πολιορκουμένους εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπελπισίαν, ἀπέλυσε ἐκ τῆς εἰρκτηῆς τὸν Τζαβέλλα, ἵνα παρακινήσῃ τοὺς συμπατριώτας του εἰς τὴν ἐκουσίαν παράδοσιν τῶν ὄπλων καὶ μετανάστευσιν. Ἄλλ' ὁ Τζαβέλλας ἀπέρχεται εἰς Πάργαν, ἵνα πείσῃ τοὺς Παργίους νὰ παράσχωσιν ἄστυλον εἰς τὰ γυναικόπαιδα τῆς πατρίδος του. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σχέδιον ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἄλῆν, ὁ Φῶτος ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς ἀγίαν Παρασκευὴν, ὅπου οἱ Σουλιῶται ἀντέταξαν τὴν τελευταίαν ἥρωϊκὴν ἄμυναν. Ὁ Ἄλῆς κατὰπληκτος ἀπέναντι τοῦ ἥρωϊσμοῦ τῶν Σουλιωτῶν, ἐπέτρεψε εἰς αὐτοὺς διὰ συνθήκης νὰ ἀπέλθωσιν ὅπου βούλονται μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὰς ἀποσκευάς. Οὕτω δὲ οἱ Σουλιῶται κατέλιπον τοὺς βράχους τῆς γλυκυτάτης πατρίδος των εἰς τρία διαιρεθέντες. Εἰς τὴν ἀγίαν Παρασκευὴν ἔμεινε μόνος ὁ Σαμουὴλ μὲ ὃ συντρόφους του καὶ διὰ τελευταίας ἥρωϊκῆς πράξεως συνετάξῃ ὑπὸ τὰ εἰρεπία τοῦ φρουρίου. Οἱ Τούρκοι ἀβητήσαντες τὰς συνθήκας κατεδίωξαν τοὺς ἀπελθόντας. Καὶ ὁ μὲν Τζαβέλλας, ὅστις εἶχεν ἐπισπύσει τὴν πορείαν του, ὑποπτευόμενος τὴν ἀπιστίαν τοῦ Ἄλῆ, κατώρθωσε νὰ διασωθῇ εἰς Πάργαν μετὰ 1500 ἀνδρῶν. Τὸ δεύτερον δὲ σῶμα τῶν Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Γ. Βότσαρη καὶ Κο-

τσονίκαν καταληφθὲν παρὰ τὸ Ζαλιγγόν, ἀφοῦ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἀπέκρουσαν τὰς μανιώδεις τῶν πολεμίων ἐφόδους, τὴν τρίτην ἔκαμαν νυκτερινὴν ἐφοδὸν καὶ ἐκ τῶν 800 ἀνδρῶν μόλις 150 διεσώθησαν εἰς Πάργαν, 60 δὲ γυναῖκες, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἐκρήμνισαν ἑαυτὰς καὶ τὰ τέκνα των εἰς τοὺς ἀποκρήμνους βράχους χορεύουσαι καὶ ᾄδουσαι τῆς ἐλευθερίας τραγοῦδια. Τὸ δὲ τρίτον σῶμα τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Βότσαρην κατέφυγεν εἰς τὸ μοναστήριον Σέλτσον καὶ ἀφοῦ ἐπὶ 4 μῆνας ἀντέταξεν ἡρωϊκὴν ἀμυναν, μόλις 45 ἐκ τῶν χιλίων διεσώθησαν εἰς Πάργαν ὑπὸ τὸν Βότσαρην.

48. Ὁ Νικοτσάρας.

Τὸν Νικοτσάραν εἶχεν ἀναγνωρίσει ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀρματωλὸν Ἐλασσῶνας, ἀλλ' ὁ Ἀλῆ-πασσᾶς ὑποθάλων τὰ ἐμφύλια μίση διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ ἓνα κάποιον Βλαχοθόδωρον. Ἐνεκα τούτου ὁ Νικοτσάρας ἀσπασθεὶς τὸν κλέφτικον βίον ἤρχισε νὰ διατρέχῃ τὴν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ Θεσσαλίαν φθειρῶν αὐτήν. Ἐπὶ τέλους συγκροτήσας σύνοδον τῶν ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Ἀλῆ-πασσᾶν διὰ νέας πολεμικῆς τακτικῆς, καὶ ἐξοπλίσας στολίσκον ἐν Πλαταμῶνι ἀπέβη φοβερὸς πειρατῆς, καὶ διὰ συχνῶν ἀποβάσεων ὄχι μόνον περηνώχλει τὰ παράλια τῆς Θεσσαλίας, ἀλλ' ἐπεξέτεινε τὰς πειρατικὰς ἐαυτοῦ ἐπιδρομὰς μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, συνελάμβανε πᾶν διερχόμενον πλοῖον καὶ ἐπέριπτε πᾶσαν τὴν εὐθύνην εἰς τὸν Ἀλῆ-πασσᾶν. Ὁ Ρῶσσοσ ναύαρχος Σινιάβιν γνωρίζων ἐξ ἐπισήμων συστάσεων καὶ ἐκ φήμης τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ τολμηροῦ πειρατοῦ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως προσελκύσῃ αὐτὸν καὶ κατορθώσῃ μεγαλύτερον ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ὁ Νικοτσάρας μετὰ ἀνταλλαγὴν διαφόρων ἐπιστολῶν μετέβη εἰς Τένεδον, καὶ πρότεινεν εἰς τὸν Ρῶσσον ναύαρχον ἐστρατεῖαν παρατολμοτάτην, ἥτις ὑπεσχέθη μὲ πολυἀριθμον σῶμα ἀρματωλῶν νὰ διέλθῃ διὰ Μακεδονίας καὶ Βουλγαρίας καὶ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἐν Μολδοβλαχίᾳ βῶσσιку στρατοῦ, καὶ ἐκεῖθεν νὰ μεταβῇ εἰς Σερβίαν πρὸς βοήθειαν τοῦ Καραγεώργη. Ὁ Σινιάβιν ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν καὶ

ὑπεσχέθη, ὅτι θέλει περιπλέξῃ τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας πρὸς
 διευκόλυνσιν τῆς ἐκστρατείας. Ὁ Νικοτσάρας παραλαβὼν 550
 λογάδας ἀρματωλοὺς καὶ ὀρκίσας αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγε-
 λίου ἀνεχώρησεν (23 Ἰουλίου 1807) ἐκ Σκοπέλου καὶ ἀπε-
 βιβιάσθη εἰς Κατερίναν τοῦ Ὀλύμπου. Διὰ τὴν ἐξαπατήσῃ δὲ
 τοὺς Τούρκους ἀνεπέτασε τουρκικὰς σημαίας διακηρύττων, ὅτι
 ἐστέλλετο κατὰ σουλτανικὴν διαταγὴν πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Σερ-
 βίᾳ στρατευμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σχέδιόν του ἀπεκαλύφθη ὑπὸ
 τοῦ πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Νικοτσάρας ἀντὶ τῆς τουρκικῆς
 ἀνύψωσε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἄλλὰ πάραυτα οἱ ἀρματωλοὶ
 περιεκυκλώθησαν ὑπὸ πολυαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ξιφῆρεις δ'
 ὅμως ἐπιπεσόντες καὶ διαφθείραντες τοὺς πολεμίους ἀνήλθον τὸ
 Κερκίνιον ὄρος, καὶ καταλαβόντες διὰ τῆς βίας τὸ Κονιαροχώριον
 διενυκτέρευσαν ἐν αὐτῷ. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι καταλαβόντες πάσας τὰς
 διόδους ἐξηνάγκασαν τὸν Νικοτσάραν νὰ ὑπεχωρήσῃ. Ἐπὶ τοῦ
 ὄρους Μενοικίως περιεκυκλώθη ὑπὸ 4,000 Τούρκων καὶ ἀγωνισθεὶς
 ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια διήλθε ξιφῆρης διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν καὶ
 διηυθύνθη πρὸς τὴν Ζίχναν. Ἐκεῖ δὲ πάλιν περιεκυκλώθη ὑπὸ
 10,000 πολεμιῶν καὶ μετὰ πολῦν χρόνον μάχην κατατροπώσας αὐ-
 τοὺς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ζίχναν. Ἄλλ' ἤδη ἔλαβον τὰ ὄπλα κατ'
 αὐτοῦ πάντα τὰ περίξ χωρία. Ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια ὁ Νικοτσά-
 ρας ἀγωνίζεται καρτερικώτατα πρὸς 15,000 ἐχθρούς. Ἐπειδὴ δ'
 ἐξέλειπον τὰ πολεμικὰ ἐφόδια, διέταξε τοὺς συντρόφους του νὰ πυροβο-
 λῶσι μόνον κατ' ἐπισήμων Τούρκων καὶ μετὰ τὴν ἐφορμῶντες νὰ
 κατακόπτωσι τοὺς πολεμίους. Ἐξαναγκασθεὶς ὑπὸ τῶν ἀποδεκα-
 τισθέντων συντρόφων του ὁ Νικοτσάρας ἐξέρχεται διὰ νυκτὸς καὶ
 κατευθύνεται πρὸς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον, ὅπου ἤλπιζε ὅτι θὰ
 εὔρῃ τὸν ῥωσικὸν στόλον. Φθάσας δ' ἐπὶ τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ
 εὐρίσκει τὴν γέφυραν πεφραγμένην δι' ἄλυσσάδου πυλῶνος καὶ φρου-
 ρομένην ὑπὸ πολλῶν Τούρκων· τότε ἐφορμήσας κόπτει ὁ ἴδιος τὴν
 ἄλυσσον, θραύει τὴν πύλιν, ἐκδιώκει ἐκεῖθεν τοὺς Τούρκους καὶ κα-
 τευθύνεται εἰς Πράουσαν (Πράβι). Ἐντεῦθεν διὰ τῆς κορυφοσειρᾶς
 τοῦ Παγγαίου ὄρους κατέρχεται εἰς τὴν παραλίαν καὶ μὴ εὐρῶν
 μήτε Ῥώσους, μήτε πλοῖα αὐτῶν, σώζεται διὰ τῆς Χαλκιδικῆς

εις τὰς μονὰς τοῦ Ἁθῶνος, καὶ ἐκεῖθεν διὰ πλοίων ἐπιστρέφει εἰς Σκόπελον (20 Σεπτεμβρίου 1807).

Κατὰ τὴν περίφημον ταύτην ἐστρατείαν τοῦ ὀ Νικοτσάρας καὶ τὴν καθόδον του, ἀνταξίαν πρὸς τὴν ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα καθόδον τῶν μυριάων, ἀπώλεσε 370 ἄνδρας, οἱ περισσότεροι δὲ τῶν ἐπιζησάντων συντρόφων του, ὡς καὶ αὐτός, ἔφερον πολλὰς πληγὰς.

Ὁ Ἄλῃ-πασσὰς ἄμα ἔμαθε τὴν ἐστρατείαν τοῦ Νικοτσάρα ἐφρούραξεν ἐκ λύσεως καὶ ἐν τῇ ὀργῇ του ἠπειλήσεν, ὅτι θὰ πνίξῃ τὸν Ὀλύμπου εἰς τὸ αἶμα. Ἀμέσως δὲ Ἄλβανικὰ στίφη ἐπλημύρησαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ οἱ ἄρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου φεύγοντες τὴν λύσαν τοῦ Ἄλῃ κατέφυγον εἰς Σκιάθον, ὅπου ἐξοπλισαντες στόλον ἐξ 70 περίπου πλοίων ἐξηκολούθησαν κατὰ θάλασσαν τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγῶνα. Οἱ ἐπισημότεροι τῶν ἄρματωλῶν ἦσαν ὁ ἐκ Βάλτου Γιάννης Σταθᾶς, γαμβρὸς τοῦ Μπουκουβάλα, ὁ Καζαβέρνης, οἱ ἄρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου Βλαχάδας, Λαζαῖοι, Τζαχίλας, Μπιζιώτης, Σῦρος, ὁ ἐκ Πελοποννήσου Κολοκοτρῶνης, ὁ ἐκ Νικουσίας ἄρματωλὸς Ῥομφίης καὶ ὁ Νικοτσάρας. Ὁ καταδρομικὸς στόλος αὐτῶν διηρέθη εἰς δέκα μοίρας, τῶν ὀποίων ἐκάστη ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος τοῦ ἀρχηγοῦ Ὀλύμπου, Ῥοῦμελη, Μωρηᾶς, Βάλτος, Σκιάθος, Κισσάνδρα, Ἀσπρη θάλασσα (Αἰγαῖον). Καὶ γενικὸς μὲν διοικητὴς, ἤτοι στόλαρχος διωρίσθη ὁ Σταθᾶς, ὅστις ἀντὶ τῆς ἐπὶ τῶν πλοίων ῥωσικῆς σημαίας, ὕψωσε τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν φέρουσαν ἐπὶ κυανοῦ χρώματος λευκὸν σταυρὸν ἀντικύαρχος δὲ διωρίσθη ὁ Νικοτσάρας. Τὰ δημῶδη ἄσματα παριστῶσι τὸν Σταθᾶν ἄνδρα πελωρίου ἀναστήματος, μὲ κατὰμαυρὴν γενειάδα μέχρι τοῦ στήθους κατερχομένην, μὲ μακρὰν καὶ πυκνὴν κόμην, μὲ μαῦρον μακρὸν ἐπενδύτην, ἐπιβαίνοντα ἐπὶ μαύρου πλοίου φέροντος μαῦρα καὶ τὰ ἰστία. Παρόμοιος ἦτο καὶ ὁ Νικοτσάρας, ὅστις ὀμως δὲν ἔφερε μαῦρον φέρεμα. Οὕτω διοργανωθέντες ἐπέδραμον τὰ τουρκικὰ παράλια. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη περίτρομος διέταξεν ἀπειλητικῶς τὸν μὲν Ἄλῃν νὰ παύσῃ τὴν καταδίωξιν καὶ νὰ ἀποσύρῃ ἄμέσως ἐκ τοῦ Ὀλύμπου τοὺς Ἄλβανούς του, τὴν δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλην ἐκκλησίαν νὰ ἐσφενδονίσῃ τοὺς κεραινοὺς τοῦ ἀφορισμοῦ κατὰ τῶν φοβερῶν ἐπίδρομῶν, ἐὰν δὲν

ὑποκούσωσιν εἰς τὰς συμβουλὰς τῆς καὶ διαλυθῶσιν. Οἱ ἀρματωλοὶ πάντες ἐπέστησαν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὰς οἰκείας ἐπαρχίας, ἐκτὸς τοῦ Νικοτσάρα, ὅστις παρεχίμασεν εἰς Σκόπελον, καὶ τοῦ Βλαχάβα, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὸν Ὀλυμπον.

49. Εὐθύμιος Βλαχάβας.

Ὁ Εὐθύμιος Βλαχάβας εἶχε προορισθῆ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον καὶ ἐνεκλείσθη εἰς μοναστήριον, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ὁ λεοντόθυμος νεανίας, βῆξας τὰ δεσμὰ, ἐξῆλθε τοῦ μοναστηρίου καὶ κατετάχθη μετὰ τῶν κλεφτῶν καὶ διωρίσθη ἀρματωλὸς Χασιῶν. Ὁ Βλαχάβας γινώσκων κάλλιστα τὸν δόλιον χαρακτῆρα τοῦ Ἀλῆ συνεκάλεσε τοὺς ἀρματωλοὺς εἰς συνέλευσιν καὶ παρέστησεν εἰς αὐτοὺς τὸν κίνδυνον. Πρῶτος δὲ ὁ Εὐθύμιος Βλαχάβας ἐνέβαλεν εἰς τὸν νοῦν τῶν Ἑλλήνων τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ Ἀλῆ καὶ τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους. Ἀναγορευθεὶς δὲ παρ' ὄλων ἀρχηγὸς ἐπεχείρησε τὴν διοργάνωσιν νέου ἐπαναστατικοῦ κινήματος. συνεννοηθεὶς καὶ μετὰ αὐτοὺς τοὺς Τούρκους τῶν Τρικκαλῶν καὶ τῆς Λαρίσης, αἵτινες ἐπίσης ἐμίσουν τὴν τυραννίαν τοῦ Ἀλῆ. Νέα δὲ σύνοδος συνελθοῦσα ἐν Ὀλύμπῳ ὄρισεν ὡς ἡμέραν ἐναρξέως τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τὴν 29 Μαΐου, καθ' ἣν ἡμέραν ἔπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τὸ βούλευμα δυστυχῶς ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἀλῆ καὶ οὗτος ἔλαβε πάντα τὰ δραστήρια μέτρα νὰ καταπνίξῃ τὸ κίνημα. Ὅθεν πολλοὶ τῶν συνωμοστῶν καὶ μάλιστα οἱ Τούρκοι τῆς Θεσσαλίας ἐπαλιμβούλησαν καὶ εἰδοποίησαν ἀμέσως τὸν Βλαχάβαν περὶ τοῦ κινδύνου. Ἀλλὰ τηλικαύτη ἦτο ἡ φλέγουσα αὐτὸν φιλοπατρία καὶ τὸ ἀδιάλλακτον κατὰ τοῦ τυράννου μίσος του, ὥστε οὗτος ἀκράτητος ὑψωσεν ἐν Χασιῶσι τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως (5 Μαΐου 1808). Καταλαβὼν δὲ μετὰ 1600 ἀνδρῶν τὴν Καλαμπάκαν (Καστράκι) καὶ ἀποκόψας πᾶσαν μετὰ τῆς Ἡπείρου συγκοινωνίαν, ἀφῆκεν ἐκεῖ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον, αὐτὸς δὲ ἐπέδραμεν εἰς Ὀλυμπον, ἵνα ἐπιταχύνῃ τὴν προσέλευσιν καὶ τῶν ἄλλων συνωμοστῶν. Ἄλλ' οἱ ἐν Καλαμπάκῃ 600 ἄνδρες περιεκυκλώθησαν ὑπὸ δεκαπλασίων πολεμίων ἀγομῆνων ὑπὸ τοῦ

Μουχτάρ, υιού του 'Αλή, και από πρωΐας τῆς 8 Μαΐου ἤρξατο λυσσώδης ἀγών. Αἱ πρωτοφυλακαὶ τῶν 'Αλβανῶν κατεκόπησαν καὶ αἱ ὀρδαὶ τῶν βαρβάρων δεκατιζόμεναι ὑπὸ τοῦ πυρός καὶ τοῦ ξίφους τῶν 'Ελλήνων ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν. Μόλις δὲ ὁ Μουχτάρ ξιφῆρης ἠδυνήθη νὰ σταματήσει τὴν φυγὴν. Μετὰ δεκάωρον δὲ συνεχῆ καὶ λυσσώδης ἀγῶνα οἱ 'Ελληνες, ἐκλιπόντων τῶν πολεμεφοδιῶν, ἐξώρμησαν ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν πυκνῶν φαλάγγων τῶν πολεμίων καὶ φονεύοντες ἔπεσαν πάντες ἡρωϊκῶς. Μετὰ 2 ὥρας κατέφθασε καὶ ὁ Βλαχάβας μετὰ 500 περίπου 'Ολυμπίων, ἀλλὰ δυστυχῶς εὔρε τελεσμένην τὴν θυσίαν.

Ὁ Βλαχάβας ἐντεῦθεν καταφυγὼν εἰς Κασάνδραν καὶ ἀμέσως περαιωθείς εἰς Σκόπελον ἠνώθη μετὰ τοῦ Νικοτσάρα, τῶν Λαζαίων καὶ ἄλλων ἀρματωλῶν, καὶ συγκροτήσας ἀξιόλογον καταδρομικὸν στολίσκον προσέβαλλε τὰ τουρκικὰ πλοῖα καὶ ἐλεηλάτει τὰ παράλια. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη μετεχειρίσθη ὅλα τὰ μέσα νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν τολμηρὸν καταδρομέα εἰς ὑποταγὴν. Σουλτανικὸν δὲ **φιμάνιον** ἐδημοσιεύθη μετὰ πάσης ἐπισημότητος ἐν Θεσσαλίᾳ, τὸ ὑποῖον ἐχορήγει ἀμνηστίαν εἰς τὸν Παπα-Εὐθύμιον καὶ εἰς πάντας τοὺς συνεπαναστατήσαντας μετ' αὐτοῦ, ὁ 'Αλῆς διετάσσεται νὰ παύσῃ πᾶσαν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐχθρικὴν ἐπίδειξιν, καὶ πρὸς ἐπισφράγισιν ὄλων τούτων αὐτὸς ὁ πατριάρχης μετὰ τῆς συνόδου ἐγράψε πρὸς τὸν Βλαχάβαν παραινετικὰς ἐπιστολάς, διὰ τῶν ὁποίων ἔλυνεν αὐτὸν πάντων τῶν προηγουμένων ἀμαρτημάτων καὶ ἐξώρκιζε νὰ ἐγκαταλείψῃ στάδιον, τὸ ὑποῖον προσέτριβε μέγιστον μῶμον εἰς αὐτὸν καὶ ὡς **χριστιανὸν καὶ ὡς ἱερέα τοῦ Ὑψίστου**. Ὑπὸ ταιούτων ἐξαπατηθείς ὁ Βλαχάβας ἔπαυσε τὰς καταδρομάς, διέλυσε τὸν καταδρομικὸν στόλον του καὶ διὰ καταχθονίου τρόπου συλληφθεὶς ἀπήχθη δέσμιος εἰς Ἰωάννινα καὶ ὑπέστη φοβερὸν μαρτύριον. Ὁ παρὰ τῆς αὐλῆς τοῦ τυράννου πρόξενος τῆς Γαλλίας Πουκεβίλ ἐξιστόρησεν ὡς ἐξῆς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ ἔθνομάρτυρος: «Ἐν Ἰωαννίνοις ἐπανεῖδον προσδεδεμένον εἰς πάσσαλον τὸν Εὐθύμιον Βλαχάβαν, τὸν ὁποῖον ἄλλοτε εἶχον συναντήσῃ εἰς Πίνδον μετὰ τῶν στρατιωτῶν του. Αἱ ἀκτῖνες τοῦ καυστικοῦ ἡλίου ἐπιπτον ἐπὶ τὴν καταφρογούσαν τὸν θάνατον ἀγέρωχον αὐτοῦ κεφαλὴν, καὶ ἀφθονος

ἔδρως κπέρρειεν ἀπὸ τῆς πυκνῆς αὐτοῦ γενειάδος. Ἄν καὶ καλῶς ἐγνώριζε τίς τύχη τὸν περιμένει, ἦτον ὅμως μᾶλλον ἀτάραχος ἀπὸ τὸν τύραννον, ὅστις ἐπέθυμει νὰ πῆ τὸ αἰμά του. Ἔψωσε πρὸς ἐμὲ τοὺς πλήρεις γαλήνης ὀφθαλμούς του, ὡς νὰ ἤθελε νὰ μὲ καταστήσῃ μάρτυρα τῆς τελευταίας στιγμῆς τοῦ μαρτυρίου του. Μετὰ γαλήνης, ὡς ὁ δίκαιος, εἶδεν ἐγγίζουσαν τὴν τελευταίαν ταύτην στιγμήν καὶ ὑπέστη χωρὶς φρίκης καὶ χωρὶς οἰμωγῆς τὰς πληγὰς τῶν δημίων του, τὰ δὲ μέλη του συρβέντα διὰ μέσου τῶν ὁδῶν τῶν Ἰωαννίνων ἔδειξαν εἰς τοὺς ἐντρόμους Ἕλληνας τὰ λειψανα τοῦ τελευταίου τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Θεσσαλίας. Φεῦ! τόσον ἐνδοξος τελευτὴ ἔφερε τὴν κοιλῖδα τοῦ ἐγκλήματος τῆς ἀνταρσίας, ἥτις παρέσυρεν εἰς τὸν τάφον τόσοσ ἀθώους!»

50. Ῥήγας ὁ Φεραῖος.

Ὁ Ῥήγας ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1757 εἰς Φεράς (Βελεστίνον) τῆς Θεσσαλίας, διὸ καὶ ἐπωνομάσθη Φεραῖος (ἢ Βελεστενλῆς). Ἀποπερατώσας εἰς τὸ ἐν Ζαγορᾷ ἑλληνικὸν σχολεῖον τὰ μαθήματα, ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν. Ὁ ἐν ἔτει 1786, διορισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Μαυρογένης παρέλαβε μετ' ὀλίγον τὸν Ῥήγαν ὡς γραμματεῖα του καταβελχθεὶς ἐκ τῆς μετ' αὐτοῦ γενομένης συνδιαλέξεως. Τότε ὁ Ῥήγας ἐγνώρισε καὶ τὸν βῆν τῶν Βιδινίου Πασθάνογλου καὶ συνέδεσε στενωτάτην φιλίαν πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ τοῦ ἔσωσε τὴν ζωὴν, ὅτε διετάχθη ἡ σύλληψις του καὶ αὐστηρὰ αὐτοῦ τιμωρία ὑπὸ τοῦ Μαυρογένους. Τοσοῦτον δὲ κατέβηξεν αὐτὸν καὶ ἐνεθουσίασεν ἡ μετ' αὐτοῦ γενομένη συνδιαλέξις εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν, τὴν ὅποιαν κάλλιστα ἐγνώριζε καὶ ὠμίλει ὁ Ῥήγας, ὥστε ἐκεῖνος, ὅτε ἀπῆλθεν εἰς Βιδίνιον, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας. Ἡ τότε ἐκραγεῖσα γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐξήγειρεν ὅλων τὰ πνεύματα, πρὸ πάντων δ' ἐθήρμανε τὴν φύσει θερμὴν καὶ φιλελεύθερον καρδίαν τοῦ Ῥήγα, ἥτις συνησθάνετο ὅλον τὸν πόνον, τὸν ὁποῖον ὑφίστατο ἡ δούλη Ἑλλάς. Ὅθεν ἐκτοτε ὁ Ῥήγας ἀφιερῶθη ὅλως ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς μίαν μόνην ἰδέαν, τὴν ἀπὸ τῆς δουλείας ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του. Ἐκλιέας ὡς κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του τὴν Βιέννην, ἤρχισε νὰ ἐρ-

γάζεται μετὰ δραστηριότητος, ἔγραφε πρὸς ἀρματολούς καὶ ἐπισκόπους, πρὸς προὔχοντας καὶ πλουσίους Ἕλληνας ἐμπόρους, πρὸς ἐπισήμους Τούρκους καὶ Ἀλβανούς, πρὸς τὸν Πασβάνογλου καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν στρατηγὸν τῆς Γαλλίας Βονοπάρτην. Ἴνα διαφωτίσῃ δὲ τὰ πνεύματα τῶν ἡμογενῶν του συνέταξε *χάρτην τῆς Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, στρατιωτικὸν ἐγκόλπιον, προσωρινὸν πολιτικὸν κανονισμόν, καὶ ὅπως ἐξάψῃ τὸ ἔθνικόν φρόνημα συνέθεσεν ὁ νέος οὗτος τῆς Ἑλλάδος Τυρταῖος καὶ ὕμνος ὑπὲρ ἐλευθερίας, οἵτινες ἐνθουσιωδῶς ἐψάλλοντο παρὰ πάντων καθ' ὅλην τὴν Τουρκίαν.*

Δυστυχῶς ὅμως τὰ εἰς Τεργέστην προαποσταλέντα ἔγγραφα καὶ συγγράμματα του συνελήφθησαν ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς ἀρχῆς, ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ Ῥήγας εἰς τὴν πόλιν, ἵνα διὰ ταύτης μεταβῆ εἰς Ἑνετίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Βονοπάρτου, συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη. Ὁ Ῥήγας προλαβὼν ἐξηφάνισε τὰ μυστικὰ ἔγγραφα καὶ τὴν σφραγίδα, ἔπειτα δὲ ἀναλογιζόμενος, ὅτι καὶ μία μόνη ἄκαιρος λέξις διὰ τῆς βίας ἀποσπασμένη, ἠδύνατο νὰ ἐμβάλῃ εἰς κίνδυνον τὸ ἔθνικόν ἔργον, ἀπεπειράθη νὰ αὐτοκτονήσῃ καὶ τρίς ἐνέπηξεν εἰς τὴν κοιλίαν του μαχχιριδίον τι, τὸ ὅποιον ἔφερεν, ἀλλ' ἡ σμικρότης τοῦ ὄργανου καὶ ἡ ταχεῖα συνδρομὴ τῶν φυλάκων ἐματαιώσαν τὴν ἀπόπειραν, αἱ δὲ πληγαὶ του δὲν ἀπέβησαν θανάσιμοι καὶ ταχέως ἐθεραπεύθησαν διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἰατρῶν καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ ἀδαμάστου ὀργανισμοῦ του.

Ὁ Ῥήγας κατ' ἀπαίτησιν τῆς ὀσμаниκῆς κυβερνήσεως παρεδόθη μὲ 5 συντρόφους του εἰς τὸν πασσάν τοῦ Βελιγραδίου, ἵνα ἀποσταλῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγνώσθη, ὅτι ὁ ἀποστάτης Πασβάνογλος εἶχε προκαταλάβει πάσας τὰς διόδους διὰ νὰ σώσῃ τὸν φίλον του, ἐκρίθη ἀσφαλέστερον νὰ θανατωθῶσιν ἐν Βελιγραδίῳ. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἐπνίγησαν εἰς τὸν Δούναβιν, ὁ δὲ Ῥήγας τελευταῖος ἐκβληθεὶς τοῦ δεσμοτηρίου καὶ ἐνοήσας τὸν σκοπὸν τῶν βραβάρων ἀντέστη καὶ διὰ μιᾶς πυγμῆς ἔρριψε χαμζὶ τὸν ἀποπειραθέντα νὰ ἀπαγάγῃ αὐτὸν διὰ τῆς βίας. Ὁ ἕτερος δῆμιος φωνάζει «εἰς τὰ ὄπλα», καὶ πολλοὶ Τούρκοι ἀκούσαντες τὴν φωνὴν τρέχουσιν ἐνοπλοὶ. Ὅτε δ' εἶδεν εἰσελθόντας ἐκείνους, οἱ-

τινες διετάχθησαν νὰ τὸν φρονέωσιν, ἀνέκραξε τουρκιστί: «οὕτως ἀποθηήκουσι τὰ παλληκάρια, ἀρκετὸν σπῶρον ἔσπειρα, ὅστις τάχιστα θὰ βλαστήσῃ καὶ τὸν γλυκὺν αὐτοῦ καρπὸν θὰ θερίσῃ τὸ γένος μου». Οἱ δῆμιοι ἐπυροβόλησαν καὶ ὁ Ῥήγας ἔπεσε νεκρὸς πρὸς ἀνάστασιν τοῦ γένους του (1798). Ὁ Ῥήγας ἀληθῶς ἐλάλησεν ὡς προφήτης καὶ ἀπέθανεν ὡς ἐθνομάρτυς. Ὁ ῥιφθεὶς σπῶρος ἐβλάστησε καὶ ἡ ἀπελευθερωθεῖσα Ἑλλὰς ἐδρεψε τοὺς γλυκεῖς αὐτοῦ καρπούς. Ἡ δὲ παρούσα γενεὰ χάριν ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης ἀνήγειρε πρὸ τῶν προφυλαίων τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τὸν ἀνδριάντα του.

51. Ἀδαμάντιος Κοραΐς.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς ἐγεννήθη εἰς Σμύρνην τὴν 27 Ἀπριλίου 1748 ἐκ πατρὸς Ἰωάννου Κοραΐ, Χίου τὴν πατρίδα, καὶ μητρὸς Θωμαΐδος ἐκ Σμύρνης καὶ θυγατρὸς τοῦ περιφανοῦς διδασκάλου τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς Ἀδαμαντίου Ῥυσίου. Τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν του ἀνάπτυξιν ὁ Κοραΐς ὀφείλει εἰς τὴν προθυμίαν τοῦ πατρὸς του, νὰ χορηγῇ εἰς αὐτὸν πᾶν ὅ,τι συνέτεινεν εἰς τὴν ἐκπαίδευσίν του, καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν του φυσικὴν νοημοσύνην καὶ φιλομάθειαν, τὴν ὁποίαν ἠϋξήσε θαυμασίως ὁ πόθος νὰ ἀποκτήσῃ αὐτὸς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ πάππου του, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος διὰ διαθήκης του ἐκληροδότει εἰς ἐκείνον ἐκ τῶν ἀπογόνων του, ὅστις πρῶτος ἤθελεν ἐξέλθῃ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου. Τὰ βιβλία τοῦ πάππου του δὲν ἦσαν πολλά, ἦσαν ὅμως ἀρκετὰ νὰ κάμωσιν αὐτὸν νὰ αἰσθανθῇ πόσον εὐτελεῖς ἦτο ἢ μὲ τόσους πλουσίους φαρδισμοὺς ἀποκτηθεῖσα παιδεία ἐν τῷ σχολείῳ. Ἐφριξεν, ὅτε ἀνελογίσθη, ὅτι ματαίως ἐξώδευσε τόσον πολῦτιμον καιρὸν μανθάνων ξηρὰς τινὰς λέξεις, χωρὶς νὰ δύναται νὰ κατανοῇ τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς. Ἐπαρηγορήθη ὅμως διότι ἦτο ἀκόμη νέος καὶ ἠδύνατο διὰ τῆς ἐπιμελείας νὰ ἀναπληρώσῃ τὰς πολλὰς του ἐλλείψεις. Τσοσούτων δ' ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην καὶ μάλιστα πᾶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ὥστε ἐβλάψε καὶ τὴν ὑγίαν του, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐμπόδισε τὴν δίψαν τῆς παιδείας, καὶ ἐπεδόθη συγχρόνως καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑβραϊκῆς, Ἰταλικῆς καὶ Γαλλικῆς βοηθούμενος ἀπὸ

τοῦ πατρός του τὴν πρόθυμον χρηρηγίαν. «Εἰς ἐκεῖνην τοῦ χρόνου τὴν περίδον (λέγει ὁ Κοραῆς εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του), καὶ τοῦ γένους τὴν κατάστασιν πᾶς ἄλλος πατὴρ ἀκούων τὸν υἱόν του νὰ ζητῇ ἑβραϊκῆς γλώσσης διδάσκαλον. ἤθελε καλέσῃ ἱατρόν, νομίζων ὅτι ἐπαρκερήσεν ὁ υἱός του, ἀλλ' ὁ χρηστός καὶ φρόνιμος πατὴρ μου ἠρέσθη μόνον νὰ μ' ἐρωτήσῃ εἰς τί ὠφελεῖ ἡ ἑβραϊκὴ γλώσσα. Ἀφοῦ τοῦ εἶπα ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς ἀκριβεστέραν κατάληψιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, — Καλὰ ἄρχισε λοιπόν, μ' ἀπεκρίθη. — Ποτὲ δὲν ἐνθυμήθην τὴν Λακωνικὴν ταύτην ἀπόκρισιν χωρὶς νὰ θαυμάσω. Τόση ἦτο εἰς τὴν παιδείαν μου ἡ προθυμία του!» Κυρίως ὅμως ὁ Κοραῆς τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν ὀφείλει εἰς τὸν ἐν τῷ ναύσκῳ τοῦ Ὁλλανδικοῦ προξενείου ἐν Σμύρῃ ἱερατεύοντα Βερνάρδον Κεῦνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Κοραῆς ἐδίδασκε τὴν σημερινὴν προφορὰν τῆς γλώσσης μας, ἀντεδιδάκτετο δὲ παρ' αὐτοῦ τὴν λατινικὴν. «Ἡ πρὸς ἐμὲ εὐνοία του, λέγει, ἠύξησε τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὲ προσκαλῇ νὰ τὸν συνοδεύω εἰς τοὺς μετὰ τὸ γεῦμα περιπάτους του, νὰ μὲ διδάσκῃ πάντοτε διὰ ζώσης φωνῆς ὅσα ἐγνώριζε χρήσιμα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν μου, νὰ μὲ δανειζῇ λατίνους ἐνδόξους συγγραφεῖς καὶ τέλος νὰ μὲ ἀφίην μόνον εἰς τὴν βιβλιοθήκην του. Τὸν χρόνον τοῦτον ἐνθυμοῦμαι μ' εὐγνωμοσύνην καὶ τὸν νομίζω ὡς τὸ εὐτυχέστερον μέρος τῆς ζωῆς μου, διότι εὗρηκα διδάσκαλον ἱκανὸν ὄχι μόνον νὰ μὲ διδάξῃ τὴν λατινικὴν γλώσσαν, ἀλλὰ καὶ νὰ χαλινώσῃ τῆς ζεούσης μου νεότητος τὰς ἀτάκτους ἡμέρας».

Ὁ πατὴρ του ἀπέστειλε κατόπιν αὐτὸν εἰς Ἀμστελῶδαμον τῆς Ὁλλανδίας λόγῳ ἐμπορίου, φέροντα καὶ πολλὰς συστατικὰς ἐπιστολάς, ἀλλὰ μία καὶ μόνη ὠφέλησε τὸν Κοραῆν, ἡ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του Βερνάρδου πρὸς τὸν ἐκεῖ σοφὸν διδάσκαλον Ἀδριανὸν Βύρτον καὶ τὴν σεφὴν σύζυγόν του Καρολίαν, παρὰ τῶν ὁποίων ἐδιδάχθη πλεῖστα ὠφέλιμα πράγματα. «Εἰς τῶν δύο τούτων σεβασμίῳ προσώπων (λέγει ὁ Κοραῆς) καὶ τοῦ προτέρου φίλου καὶ διδασκάλου μου σεβασμίῳ Βερνάρδου τὴν ἀρετὴν χρεωστώ ὄχι τὴν ἀρετὴν μου, ἀλλὰ τὴν ὁπωσδήποτε χαλινώσιν τῶν παθῶν μου. Ἡ νεότης μου ἐσαλεύετο ἀπὸ τρικυμίας παθῶν καὶ ἄλλο δὲν μὲ ἔσωσεν ἀπὸ τὸ ναυάγιον, παρὰ ἡ πρὸς τοὺς διδασκάλους μου αἰδῶς

καὶ ἡ φιλοτιμία νὰ ἀξιοθῶ τῆς ἀγάπης των. Μάθημα ἀναγκαῖον εἰς τοὺς γονεῖς, ὅσοι φροντίζουν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἰδίων τέκνων, νὰ τὰ παραδίδωσιν εἰς τοιοῦτους διδασκάλους, τῶν ὁποίων ὄχι μόνον νὰ θαυμάζωσι τὴν σοφίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ διψῶσι τὴν ἀγάπην καὶ νὰ τρέμωσι τὴν καταφρόνησιν».

Διατρίψας ἐπὶ ἕξ ἔτη εἰς Ἀμστελόδαμον ἐπέστρεψεν εἰς Σμύρνην καὶ μετὰ πολλὰς δυσκολίας καὶ ἀντιλογίας πρὸς τὸν πατέρα του, ἐπιθυμοῦντα νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ ἐμπορικὸν στάδιον καὶ νὰ τὸν νυμφεύσῃ μὲ νεάνιδα εὐειδῆ καὶ πλουσίαν, ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ μεταβῆ εἰς Μομπελλιέ τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐπὶ ἕξ ἔτη ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ. Μετ' ἀγαλλιᾶσεως καὶ ὑπερηφανεΐας διηγοῦμενος ὁ Κοραῆς (πρὸς τὸν ἐν Σμύρνῃ πρωτοψάλτην φίλον του Δημήτριον Λῶτον) τὴν ἀναγόρευσίν του γενομένην μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων του, λέγει: «Ὅλη ἡ συνίλευσις ἔμεινεν εὐχαριστημένη, ἐγὼ μόνον δὲν ἤμην ἐντελῶς εὐτυχής. Διὰ τὴν ἀφοῦ παρήκουσα τοὺς γονεῖς μου καὶ δὲν διέμεινα εἰς τὸ ἐμπόριον, νὰ μὴ ζῶσιν ἤδη νὰ τοὺς καταστήσω συγκοινωνοὺς τῆς ἐπιτυχίας μου καὶ νὰ τοὺς ἐξίλειώσω διὰ τὴν υἱικήν μου παρακοήν; Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας μετὰ τὴν ἐν Λεύκροις μάχην, ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου ἦτο νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους, ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς μου καὶ τῆς μητρός μου. Τὴν χάριν ταύτην μ' ἐστέρησεν ἡ Θεία Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των· ἴσως ἤθελε τοὺς πληροφορήσει, ὅτι δὲν εἶχον τοσοῦτον ἄδικον νὰ τοὺς παρακούσω». Καὶ βεβχίως ἢ πρὸς τοὺς γονεῖς εὐπείθεια, ἢ στοργή καὶ ἢ εὐγνωμοσύνη, πρέπει νὰ κατέχη τὴν πρώτην θέσιν εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν, διότι εἶνε τὸ ἰσχυρότερον ἐλατήριον ὄλων τῶν καιναικῶν ἀρετῶν.

Μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν του ἐπιθυμῶν νὰ εὕρῃ εὐρύτερον διανοητικὸν κέντρον μετέβη εἰς Παρισίους κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐκτραγείσης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (24 Μαΐου 1788). Αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος γενόμενος τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐξισταρεῖ ἀφελῶς τὰ συμβεβηκότα (δι' ἐπιστολῶν πρὸς τὸν φίλον του πρωτοψάλτην

τῆς Σμύρνης) εὐλογῶν τὰ μεγαλουργήματα καὶ καταρῶμενος τὰς παραφορὰς τῆς ἐλευθερίας.

Τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του εἶχε μετριάσει ὁ θάνατος τῶν γονέων του, ἡ δ' ἐπελθοῦσα γαλλικὴ ἐπανάστασις τὴν ἐξήλειψε παντελῶς καὶ ἀπεφάσισεν ἀμεταθέτως νὰ μείνῃ εἰς Παρισίους καὶ νὰ μὴ συζήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς μὲ τυράννους. Τότε μάλιστα συνησθάνθη εἰς τὴν εὐαίσθητον καὶ μεγαλόφρονα ψυχὴν του τὴν ἐκ τῆς δουλείας ἐσχάτην τοῦ ἔθνους ταπείνωσιν καὶ ἐκτοτε παρήτησε καὶ τὸ ἐπάγγελμα τῆς ἰατρικῆς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν, καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους του καὶ εἰς τὴν ἀπὸ τῆς δουλείας ἀπελευθέρωσίν του διὰ τῶν σοφῶν του συγγραφῶν.

Αἱ φιλολογικαὶ ἐργασίαι τοῦ Κοραῆ εἶνε μεταφράσεις καὶ ἐκδόσεις Ἑλλήνων συγγραφέων μὲ σχόλια καὶ μὲ προλεγόμενα, εἰς τὰ ὅποια ἐκθέτει τὰς διορθώσεις τῶν κειμένων καὶ τὴν γνώμην του περὶ τῆς διορθώσεως καὶ μορφώσεως τῆς λαλουμένης γλώσσης.

Ὁ Κοραῆς διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ μάλιστα εἰς τὴν ἠθικὴν τῆς νεολαίας διάπλασιν καὶ εἰς τὸ νὰ ἐμφυτεύσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν νέων τοὺς αἰώνιους νόμους τῆς ἠθικῆς καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς πολίτας χρηστοὺς καὶ ἐναρέτους.

Ὁ Κοραῆς ἐζήσῃ πένης, ἐνῶ ἠδύνατο νὰ πλουτήσῃ. Καὶ ποίαν ἀνάγκην εἶχε τοῦ πλούτου, ἀφοῦ ὁ πολιτισμὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκθηλύνῃ τὰς ὀλιγαρχεῖς ἕξεις του καὶ τὴν ἀβροὰν καὶ τρυφηλὴν δίκαιον δὲν τὴν κατέστησεν ἀνάγκην σύμφυτον μὲ τὴν ὑπαρξίν του; Ὁ Κοραῆς διέμεινεν ὀλιγαρχικῆς καὶ στωϊκῆς μεταξὺ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν γοητευμάτων τοῦ παρισινοῦ βίου πρὸς ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν ἀποβλέπων, πρὸς τὸν φωτισμὸν τοῦ γένους του καὶ τὴν νοητικὴν καὶ ἠθικὴν του μόρφωσιν καὶ ἀνόρθωσιν, ἧτις ἤθελεν ἔχει ὡς ἄφενικον ἀποτέλεσμα τὴν διάρρηξιν τῶν δεσμῶν τῆς δουλείας του. Δυσπιστῶν δὲ πρὸς τοὺς συγχρόνους του, ἐφρόνει ὅτι μόλις περὶ τὰ μέσα τοῦ ἸΘ' αἰῶνος ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνυψωθῇ ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας. Ὅποια δὲ θορυβώδη αἰσθήματα διήγειρεν εἰς τὴν καρδίαν του ἡ (κατ' αὐτὸν πρόωρος) ἐκρηξίς τῆς ἑλληνι-

κῆς ἐπαναστάσεως! Ἀληθῶς τὸ ἐπιχείρημα ἦτο τόσον μέγα καὶ ἄνισον, ὥστε ὁ Κοραῆς δραστηρίως προετοιμάσας καὶ ὠθήσας τὸ ἔθνος του εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἐξεπλάγη, ὅτε αὐτὴ ἐξερράγη, καὶ συνεταράσσεται τὴν συνείδησιν φοβούμενος μήπως συνήργησε διὰ τῶν συγγραφῶν του εἰς τὸν ἐξανδραποδισμόν τοῦ ἔθνους του!

Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τῆς ἡλικίας καὶ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ ἀσθενείας δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀνευδότης ἠγωνίζετο ἀντιπαλαίῳ πρὸς τὸν θάνατον, ὅστις ἠπέλπει ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ ἀφραπάσῃ τὴν ζωὴν του καὶ ἔχων τεταμέναις ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς τὴν πατρίδα, ἔγραφε πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ ἐπεφώνει μὲ φωνὴν ἀκουομένην μεταξὺ τῆς κλαγγῆς τῶν ὀπλῶν, *θαρσεῖτε*.

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν ἀδιαλείπτων ἐργασιῶν του καὶ τῶν ἐθνωφελῶν ἀγῶνων ἐπελθὼν ὁ θάνατος ἀφήρησεν ἀπὸ τοῦ βίου τὸν χαλκέντερον γέροντα, τοῦ ὁποίου τὴν στέρησιν συνειρήνησε μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλος ὁ σοφὸς κόσμος τῆς Εὐρώπης.

Ἐτελεύτησε δὲ τὸν βίον ἐν Παρισίοις τῇ 29 Μαρτίου (10 Ἀπριλίου) 1833 ἄγων τὸ 85 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς. Ἐνεταφιάσθη δὲ εἰς τὸ πολυάνδριον (τοῦ Mont Parnasse) καὶ μικρὸν μνημεῖον ἀνηγέρθη ἐπιτύμβιον φέρον τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

Χιος

ὑπὸ ξένην μὲν

ἴσα δὲ τῇ Ἑλλάδι

πεφιλημένην γῆν

τῶν Παρισίων

κεῖμαι.

Τὰ λείψανα τοῦ Κοραῆ ἀνγκομισθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ δημοτελοῦς πομπῆς κατετέθησαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον Ἀθηνῶν (8 Ἀπριλίου 1877), ἔνθα ἀνηγέρθη μαρμάρινον μαισωλεῖον, φέρον ἐπὶ τῆς προσόψεως αὐτοῦ τὰς ἐξῆς τρεῖς ἀπλάς, ἀλλὰ βρυσημαντοῦς λέξεις:

Πίστις, πατρίς, ἐλευθερία.

Πρὸ δὲ τῶν πυλῶν τοῦ Πανεπιστημίου ιδρύθη ὁ ἀνδριάς αὐτοῦ.
Ὁ Κοραῆς παράσταται καθήμενος ἐπὶ ἔδωλιου, καὶ διὰ μὲν τῆς
δεξιᾶς κρατῶν γραφίδα, διὰ δὲ τῆς ἐτέρας ἐπιμήκη δέλτον, ἐπὶ
τῆς ὑποίας εἶνε ἀναγεγραμμένον τὸ ἐξῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας πα-
ράγγελμα τοῦ ἀνδρός: «*Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ*
» κατοικῆ εἰς τόπους ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρη-
στοσύθεια».

✻
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἑστίας

1894—565

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΚΑΙ ΤΑ ΕΞΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

συμφώνως πρὸς τὸ νέον ἀναλυτικὸν ἐπίσημον πρόγραμμα τοῦ ὑπουργείου
τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως.

- 1) Ἑλληνικὴ ἱστορία διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων.
- 2) Ἑλληνικὴ ἱστορία διὰ τὴν Δ' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων.
- 3) Ἱερὰ ἱστορία διὰ τὴν Α' καὶ Β' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων.
- 4) Ἱερὰ ἱστορία διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων.
- 5) Ἱερὰ ἱστορία διὰ τὴν Δ' τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων.
- 6) Βίοι ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν Α' τάξιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων.
- 7) Βίοι ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς Ρώμης, τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ δουλεύσαντος ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὴν Β' τάξιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων.
- 8) Ἐπίτομος Ἑλληνικὴ ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων.
- 9) Ἱστορία τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διὰ τὴν Α' τάξιν τῶν γυμνασίων.
- 10) Ἱστορία τῶν μέσων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ ἐν ἐκτάσει ἢ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διὰ τὴν Δ' τάξιν τῶν γυμνασίων καὶ τῶν διδασκαλείων καὶ πρὸς ἰδίαν μελέτην.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Γ. Τσαγοῦν

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τοὺς νόμους ΑΜΒ' τῆς 22 Ἰουνίου 1882 ΑΧΙ' τῆς 20 Δεκεμβρίου 1887 καὶ ΒΡΑ' τῆς 14 Ἰανουαρίου 1893, τὰ σχετικὰ Βασιλικά Διατάγματα περὶ διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἐκθεσὶν τῆς ἑκτῆς ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι ἐγκρίνομεν τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπείας ταύτης, καθ' ἣν τὸ ὑμέτερον σύγγραμμα «Βίοι ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης, τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ δουλεύσαντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους» τὸ κατὰ τοὺς εἰρημένους νόμους ἐγκριθὲν ὡς μόνον διδακτικὸν βιβλίον πρὸς διδασκαλίαν τῶν μαθητῶν τῆς Β' τάξεως τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, δημοσίων, δημοσυντηρητῶν καὶ ἰδιωτικῶν ἐπὶ ἓν σχολικὸν ἔτος, ἧτοι τὸ 1894—1895 εἶνε καλῶς καὶ κατὰ νόμον ἐκτετυπωμένον. Συμφώνως δὲ τῇ γνώμῃ τῆς ἐπιτροπείας ὀρίζομεν τιμὴν αὐτοῦ **λεπτὰ ὀγδοοῖκοντα (80)**.

Ὁ Ὑπουργὸς

Δ. Μ. ΚΑΛΛΙΦΡΟΝΑΣ

Ὁ Διεκπεριωτῆς

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ ΗΛΙΑΔΗΣ

